ਚੰਦ ਅਲ.ਫਾਜ਼

ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਉਰਦੂ ਸ਼ਾਇਰੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਰਦੂ ਸ਼ਾਇਰਾਂ ਨੇ ਆਮ ਲੋਕਾਈ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸ਼ਾਇਰੀ ਕੀਤੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਡਾ. ਸਤਿਨਾਮ ਸਿੰਘ ਖ਼ੁਮਾਰ ਦਾ ਨਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ। ਇਹਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਕਾਰਨ ਇਹ ਕਿ ਖ਼ੁਮਾਰ ਸਿਰਫ਼ ਸ਼ਾਇਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਬਲਕਿ ਗੰਭੀਰ ਚਿੰਤਕ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀ ਵੀ ਸਨ। ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਐਸਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਲੋਕਾਈ ਦੇ ਅੰਤਰ ਮਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਖ਼ੁਮਾਰ ਦੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਵਿਚ ਸੋਚ ਦੀ ਲੋਚ ਹੈ। ਉਹ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਅੰਨ੍ਹੀਆਂ ਰਾਹਾਂ ਵਿਚ ਲਫ਼ਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਮਸ਼ਾਲਾਂ ਰੌਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਤਾਮੀਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਤਰਫ਼ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਓੜ੍ਹ ਕਰ ਲ.ਫਜ਼ੋਂ ਕੀ ਚਾਦਰ, ਆਓਗੇ ਜਬ ਸਾਮਨੇ
ਕੈਸੇ ਕੈਸੇ ਜ਼ਾਵੀਓਂ ਸੇ, ਤੁਮ ਕੋ ਸੋਚਾ ਜਾਏਗਾ॥

ਖ਼ੁਮਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਇਕ ਵੱਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ 1934 ਵਿਚ ਸ਼ਾਹੀਵਾਲ ਦੇ ਪਿੰਡ ਚੱਕ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਵਾਲਾ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਂ ਖ਼ੁਮਾਰ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸਰਦਾਰ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਜੇ ਉਸ ਦੀ ਉਮਰ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਸੀ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਸਾਇਆ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖ਼ੁਮਾਰ ਦੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਉਠ ਚੁਕਿਆ ਸੀ। ਪਿਤਾ ਦੀ ਮੌਤ ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਦੀ ਵੰਡ ਖ਼ੁਮਾਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਦੋ ਵੱਡੇ ਹਾਦਸੇ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਬਿਖੇਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸਨ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਧੀਰਜ ਅਤੇ ਸਬਰ ਨਾਲ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਨਵੀਂ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਪੂਰੇ ਹੌਂਸਲੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀ।

ਦੇਸ਼ ਵੰਡ ਬਾਅਦ ਖ਼ੁਮਾਰ ਸ਼ਾਹੀਵਾਲ ਛੱਡ ਕੇ ਫ਼ਾਜਿਲਕਾ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਆ। ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਬਾਅਦ ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਬੀ.ਏ ਕੀਤੀ ਫਿਰ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚ ਐਮ. ਏ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੀ। ਖ਼ੁਮਾਰ ਦੀ ਘਰੇਲੂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਉਤਰਾਅ-ਚੜ੍ਹਾਅ ਆਏ। ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕੜਵਾਹਟਾਂ ਕਰਕੇ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਖ਼ੁਮਾਰ ਨੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦਾ ਡਿਪਲੋਮਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਐਨ ਸੀ ਈ ਆਰ ਟੀ (NCERT) ਵਿਚ ਰਿਸਰਚ

ਸਕਾਲਰ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਿਆ। ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦੌਰਾਨ ਖ਼ੁਮਾਰ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ Psychological Therapy ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਪੀਐੱਚ.ਡੀ. ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੀ। ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਕਲਾ ਦਾ ਸ਼ੌਕੀਨ। ਸਰਕਾਰੀ ਅਫ਼ਸਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਸ ਨਹੀਂ ਆਈ। 1970 ਵਿਚ ਵੈਸ਼ ਕਾਲਜ ਭਿਵਾਨੀ ਹਰਿਆਣਾ ਨਾਲ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚ ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਜੋਂ ਜੁੜ ਗਏ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਦਾ ਦੌਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਖ਼ੁਮਾਰ ਨੂੰ ਮਸ਼ਹੂਰ ਉਰਦੂ ਸ਼ਾਇਰ 'ਸ਼ਮੀਮ ਕਰਹਾਨੀ' ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹਾਸਿਲ ਹੋ ਗਈ। 1970 ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ, ਹਰਿਆਣਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਮੁਸ਼ਾਇਰਿਆਂ ਵਿਚ ਖ਼ੁਮਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਦੇ ਨਵੇਂ ਅੰਦਾਜ਼ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਨਵੇਂ ਤਰੱਨੁਮ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਪਛਾਣ ਬਣਾ ਲਈ। ਉਹ ਉਰਦੂ ਸ਼ਾਇਰੀ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਵੇਂ ਅੰਦਾਜ਼ ਨਾਲ ਪਹਿਚਾਣਿਆ ਗਿਆ।

ਮੇਰੇ ਜ਼ੌਕ-ਏ ਤੱਜੱਸੁਸ ਕੇ ਉਜਾਲੋ॥ ਮੁਝੇ ਪੱਥਰ ਕੀ ਦੁਨੀਆਂ ਸੇ ਨਿਕਾਲੋ॥
.ਖ਼ਲਾਓਂ ਮੇਂ ਬਿ.ਖ਼ਰਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ, ਮੁਝੇ ਐ ਵੁਸਅਤੋ ਅਪਨਾ ਬਨਾ ਲੋ॥

ਜ਼ੌਕ-ਏ ਤਜੱਸੁਸ, ਨਿਰੰਤਰ ਤਲਾਸ਼ ਦੇ ਉਜਾਲਿਆਂ ਨੇ ਖ਼ੁਮਾਰ ਨੂੰ ਖ਼ਲਾਵਾਂ ਵਿਚ ਬਿਖ਼ੇਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਚਾਈਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ।

1987 ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਐਸੋਸੀਏਟ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਚ ਜੁਆਇਨ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਦਸ ਸਾਲ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਜਗਤ ਵਿਚ ਅਵਾਮੀ ਬਣਾਇਆ। ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਬਾਰੇ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਦੇ ਰੂਹਾਨੀ ਮੁਰਸ਼ਦ ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ ਹਨ। 'ਹੀਰ' ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ੌਂਕ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜਨਮੇ ਇਸ ਅਲਬੇਲੇ ਸ਼ਾਇਰ ਬਾਰੇ ਉਰਦੂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਉਸਤਾਦਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਨੂੰ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਨਵੇਂ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਰਚੇਤਾ ਸੀ। ਗ਼ਜ਼ਲ ਦੀ ਨਜ਼ਾਕਤ ਅਤੇ ਹੁਸਨ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਰਿਹਾ।

ਕੁਛ ਅਹਿਤਿਆਤ ਸੇ .ਫੇਂਕੀ ਥੀ ਮੈਂਨੇ ਤੇਰੀ ਤਰ.ਫ,
ਯੇ ਜੋ .ਫੂਲ ਕੀ ਪੱਤੀ, ਕਹੀਂ ਲਗੀ ਤੋ ਨਹੀਂ... ?

ਖ਼ੁਮਾਰ ਲੋਕਾਈ ਸੋਚ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਨੂੰ ਇੰਨਾਂ ਕਰੀਬ ਦਾ ਫ਼ਨ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਹਰ ਸ਼ੇਅਰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਆਪ ਬੀਤੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਖ਼ੁਮਾਰ ਦੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਦੇ ਪੰਜ ਸੰਗ੍ਰਹਿ *'ਲਮਹਾਤ ਕਾ ਬਹਿਤਾ ਦਰਿਆ', 'ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੋ ਮੁਝਕੋ', 'ਇੰਤਖ਼ਾਬ ਏ-ਸ਼ਾਇਰੀ', 'ਇਬਾਦਤੋਂ ਕਾ ਸਜੂਦ', ਔਰ 'ਲਹਿਜੇ ਕੀ ਲੋਅ'* ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਗ੍ਰਹਿਆਂ ਵਿਚ ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਨਜ਼ਮਾਂ ਅਤੇ ਮਰਸੀਆ, ਸਲਾਮ ਸਭ ਕੁਝ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ। ਖ਼ੁਮਾਰ ਨੇ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਵੀ ਡੂੰਘਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ ਧਰਮ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਏਕੋਂਕਾਰ ਦੇ ਅਕੀਦੇ ਨੂੰ ਉਹ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਵਿਚ ਏਕਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਖ਼ੁਮਾਰ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਇਜ਼ਹਾਰ ਦੀ ਅਹਿਤਿਆਤ ਹੈ।

ਤੁਮਹਾਰੇ ਅਕਸ ਕੇ ਪੱਥਰ ਸੇ ਟੂਟ ਜਾਏਗਾ,
ਕੁਛ ਅਹਿਤਿਆਤ ਸੇ ਛੂਨਾ ਬਦਨ ਹੈ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਕਾ ॥

ਖ਼ੁਮਾਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਆਖ਼ਿਰੀ ਗ਼ਜ਼ਲ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਆਹਟ ਬਣ ਗਈ।

ਮੇਰੀ ਰ.ਫ਼ਤਾਰ ਪਰ ਕਿਤਨਾ ਸਿਤਮ ਢਾਅਤੇ ਹੈ ਚੌਰਾਹੇ ॥
ਮੈਂ ਜਬ ਭੀ ਤੇਜ਼ ਚਲਤਾ ਹੂੰ ਤੋ ਆ ਜਾਤੇ ਹੈ ਚੌਰਾਹੇ ॥

ਇਹ ਗ਼ਜ਼ਲ 22 ਮਾਰਚ 1997 ਨੂੰ ਡਾ. ਖ਼ੁਮਾਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਘਰ ਆ ਕੇ ਸੁਣਾਈ ਸੀ। 23 ਮਾਰਚ 1997 ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਉਹ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਇਕ ਚੌਰਾਹੇ ਉੱਤੇ ਸੜਕ ਹਾਦਸੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਵਿਛੜ ਗਿਆ। ਗ਼ਜ਼ਲ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਈ। ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਅਲਬੇਲੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇਨਾਮ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਉਰਦੂ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਅਵਾਰਡ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮੁਹਤਰਮ ਦੋਸਤ ਡਾ. ਸਤਿਨਾਮ ਸਿੰਘ ਖ਼ੁਮਾਰ ਦੀ ਉਰਦੂ ਸ਼ਾਇਰੀ ਦਾ ਨਵਾਂ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਪੰਨੂੰ ਨੇ ਸੰਕਲਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਰੀ ਅਤੇ ਦੋਸਤੀ ਮੇਰੀ ਇਕ ਯਾਦਗਾਰੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਬਣ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਜਜ਼ਬੇ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸਲਾਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਡਾ. ਨਾਸ਼ਿਰ ਨਕਵੀ

ਸਤਨਾਮ ਸਿੰਘ ਖ਼ੁਮਾਰ

ਉਰਦੂ ਜਗਤ ਵਿਚ ਡਾ ਸਤਨਾਮ ਸਿੰਘ ਖ਼ੁਮਾਰ (ਜਨਮ 3 ਨਵੰਬਰ 1934) ਦਾ ਨਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਿਣੇ ਚੁਣੇ ਕੁਝ ਕੁ ਚੋਟੀ ਦੇ ਸ਼ਾਇਰਾਂ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਦਿਲਾਂ ਅੰਦਰ ਧੂਹ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂ ਸੁਣਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਰਸਾਈ ਨੀਲੇ ਆਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਪਾਰ ਤਕ ਹੈ। ਸਾਦ ਮੁਰਾਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਨਵੀਨਤਮ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਰੰਗ ਰੰਗਣ ਦੀ ਹੋਲੀ ਉਹ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਖੇਡਿਆ।

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 1988 ਵਿਚ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਟਿਆਲੇ ਇਕ ਮੁਸ਼ਾਇਰੇ ਵਿਚ ਸੁਣਿਆ। ਉਹ ਹਰੇਕ ਸ਼ਾਇਰ ਨੂੰ ਮਾਤ ਪਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਵਾਰ ਵਾਰ ਉਸੇ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਦੀ ਫਰਮਾਇਸ਼ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਉਹ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਾਂ। ਉਸ ਦੇ ਵਾਕਫਾਂ ਅਤੇ ਦੋਸਤਾਂ ਪਾਸ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਖ਼ੁਮਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲਾਓ। ਹਰੇਕ ਆਖਦਾ- ਹਾਂ ਚੱਲਾਂਗੇ, ਮਿਲਾਂਗੇ ਆਦਿਕ। ਇਉਂ ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ ਬੀਤ ਗਏ। ਇਕ ਦਿਨ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲਿਆਂ ਮੈਂ ਮਿਲਣ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਮਿਲ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਦੱਸਿਆ, ਫੇਰ ਨਜ਼ਰਾਨੇ ਵਜੋਂ ਉਸੇ ਦੀਆਂ ਗਜ਼ਲਾਂ ਦੇ ਸ਼ਿਅਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਣਾਏ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਇੰਨੀ ਦੇਰ ਦਾ ਇਸ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ, ਪਹਿਲੋਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀ ਮਿਲਿਆ? ਮੈਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਈਆਂ ਮਿੱਤਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਪਰ ਕੋਈ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਖ਼ੁਮਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ- ਤਾਂ ਤੂੰ ਵੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਰਸਤੇ ਆਉਣ ਦੀ ਸੋਚਦਾ ਰਿਹਾ, ਵਰਨਾ ਦਿਲ ਦਾ ਰਾਹ ਬੜਾ ਸਿੱਧਾ ਸੀ। ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਖੁਮਾਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਗਜ਼ਲ ਦੇ ਮੈਂ ਦੋ ਸ਼ਿਅਰ ਸੁਣਾਏ-

ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਕੋ ਇਸ ਕੇ ਨਕਸ਼ੇ ਸੇ ਨਾ ਸਮਝਾ ਜਾਏਗਾ।
ਰਾਸਤਾ ਖੋ ਜਾਓਗੇ ਤੋ ਸ਼ਹਰ ਦੇਖਾ ਜਾਏਗਾ।
ਤੂ ਯੂਹੀਂ ਇਲਜ਼ਾਮ ਦੇਤਾ ਹੈ ਕਿਸੀ ਕੋ ਦੇਖਨਾ।
ਚੋਰ ਤੇਰਾ ਤੇਰੇ ਹੀ ਅੰਦਰ ਸੇ ਪਕੜਾ ਜਾਏਗਾ।

ਇਕ ਦਿਨ ਬਾਈ ਨੰਬਰ ਫਾਟਕ ਪਟਿਆਲਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਘੁੰਮਦਾ ਦਿਸਿਆ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ-ਇਹ ਪਟਿਆਲਾ ਕੀ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛੋ ਕਿੱਥੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ, ਉਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਇੱਕੀ ਨੰਬਰ ਫਾਟਕ, ਵੀਹ ਨੰਬਰ ਫਾਟਕ, ਕੋਈ ਬਾਈ ਨੰਬਰ ਫਾਟਕ। ਪਟਿਆਲਾ

ਫਾਟਕਾਂ ਵਿਚ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਫਾਟਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ- ਕਿੱਧਰ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ ? ਖੁਮਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਕਿਧਰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿਧਰੋਂ ਆ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਕੀ ਪਤਾ-

ਹਵਾ ਕੇ ਦੋਸ਼ ਪਰ ਬਾਦਲ ਕੇ ਟੁਕੜੇ ਕੀ ਤਰਹ ਹਮ ਹੈਂ
ਕਿਸੀ ਝੌਂਕੇ ਸੇ ਪੂਛੇਂਗੇ ਕਿ ਹਮਕੋ ਹੈ ਕਿਧਰ ਜਾਨਾ।।

ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ- ਦੋਸ਼ ਮਾਇਨੇ ਕੀ ਹੋਇਆ ? ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ- ਦੋਸ਼ ਮਾਇਨੇ ਕੰਧਾ। ਖਾਨਾਬਦੋਸ਼ ਵਿਚ ਖਾਨਾ ਮਾਇਨੇ ਘਰ, ਦੋਸ਼, ਕੰਧਾ। ਉਹ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਘਰ ਆਪਣੇ ਮੋਢੇ ਤੇ ਚੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ।

ਇਕ ਦਿਨ ਕਾਫ਼ੀ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਗੱਲੀਂ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਮਿੱਤਰ ਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੈਂ ਖ਼ਫਾ ਸਾਂ। ਆ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ- ਹੁਣ ਖਤਮ ਕਰ ਰੇੜਕਾ। ਬਹੁਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਭ ਰਫਾ ਦਫਾ ਕਰ ਕੇ ਨਵੇ ਸਿਰਿਓਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੀਏ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ- ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ। ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਹਾਜ਼ਰੀ ਰਜਿਸਟਰ ਮੈਂ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਤੇਰਾ ਨਾਂ ਕੱਟ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੂੰ ਜਾਹ। ਉਹ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਖ਼ੁਮਾਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ- ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੂਰਖ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈਂ ਜਿਹੜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੂਰਖ ਹਨ। ਇਹ ਬੰਦਾ ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਸੱਚ ਮੰਨ ਕੇ, ਕਿ ਤੂੰ ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ਕੱਟ ਦਿੱਤਾ ਹੈ- ਚਲਾ ਗਿਆ। ਤੂੰ ਦੱਸ, ਇਕ ਵਾਰੀ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਉਹ ਸਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕੱਟਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੁੰਦਾ, ਜੀਵਨ ਕਿੰਨਾ ਸਰਲ ਹੁੰਦਾ। ਕੈਟਾਲਾਗ ਵਿਚੋਂ ਕਾਰਡ ਕੱਢ ਕੇ ਸੁੱਟੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਰੈਕ ਵਿਚੋਂ ਨਾ ਪਸੰਦ ਕਿਤਾਬਾਂ ਕੱਢੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਯਾਦਾਂ, ਨਾਮ, ਥਾਵਾਂ, ਘਟਨਾਵਾਂ, ਚੰਗੀਆਂ ਹੋਣ, ਮਾੜੀਆਂ ਹੋਣ ਇਵੇਂ ਹੀ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਬੈਠੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ। ਤੇਰੇ ਦਬਕੇ ਨਾਲ ਇਹ ਕਿਧਰੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀਆਂ।

ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ- ਖੁਮਾਰ ਸਾਹਿਬ ਉਰਦੂ, ਅਲੋਪ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈਂ। ਨਵੀਂ ਨਸਲ ਗ਼ਜ਼ਲ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਰ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਹਰ ਮੁਸ਼ਾਇਰੇ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਜਲੌਅ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਗ਼ਜ਼ਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਦੀ ਇਉਂ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਸਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਹੀ ?

ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ- ਮੈਂ ਪਹਿਲੋਂ ਦੋ ਚਾਰ ਸ਼ਿਅਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਸਰੋਤਿਆਂ ਉਤੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਦਾ ਹਾਂ। ਸਾਰੀ ਭੀੜ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਅਜਿਹਾ ਦਿਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਲਿਸ਼ਕਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਦਾਦ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਇਕਸੁਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਸ ਫਿਰ ਹੋਰਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਦਿੰਦਾ। ਉਸ ਇਕੱਲੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕਲਾਮ ਸੁਣਾ ਕੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸੇ ਲਈ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ। ਕਿਸੇ ਇਕੱਲੇ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਰਮਜ਼ ਦੀ ਗੱਲ, ਭੀੜਾਂ ਲਈ ਨਹੀਂ।

ਇਕ ਸ਼ਾਇਰ ਦੇ ਘਰ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਸੀ। ਮੈਂ ਖ਼ੁਮਾਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ- ਚੱਲੀਏ ? ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ- ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਿਆ ਤਾਂ ਹੈ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਨੇ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ, ਮੈਂ ਇਹ ਆਖ ਕੇ ਅੰਦਰ ਜਾਵਾਂਗਾ ਕਿ ਮੈ ਸ਼ਾਇਰ ਨਹੀਂ, ਸਰੋਤਾ ਹਾਂ। ਸਰੋਤੇ ਬਗੈਰ ਕੀ

ਕਰੋਗੇ ਤੁਸੀਂ ? ਖੁਮਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ- ਠੀਕ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਆਖਾਂਗਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਲੇ ਕਿਵੇਂ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਗੇ ਆਪਣੇ ਕਲਾਮ ਦਾ ਜੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਸ਼ਾਇਰ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ, ਕੁਝ ਸੁਣਦੇ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਚਲੇ ਗਏ। ਅੱਛੀਆਂ ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ ਅਤੇ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਸਨ। ਫਿਰ ਖੁਮਾਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਉਹ ਵੀ ਕੁਝ ਸੁਣਾਵੇ। ਉਸ ਨੇ ਗ਼ਜ਼ਲ ਸੁਣਾਈ, ਗਾ ਕੇ :

ਮਿਰੇ ਜ਼ੌਕਿ ਤਜੱਸੁਸ ਕੇ ਉਜਾਲੋ।
ਮੁਝੇ ਪੱਥਰ ਕੀ ਦੁਨੀਆਂ ਸੇ ਨਿਕਾਲੋ।
ਮੁਝੇ ਰਹਨੇ ਦੋ ਬਨਕੇ ਸਿਰਫ ਖੁਸ਼ਬੂ
ਅਭੀ ਫੂਲੋਂ ਕੇ ਸਾਂਚੋਂ ਮੇਂ ਨ ਢਾਲੋ।
ਤੁਮਹਾਰਾ ਸ਼ਹਰ ਹੈ ਸ਼ੋਅਲੋਂ ਕੀ ਜ਼ਦ ਮੇਂ
ਬਚਾਓ ਉਸ ਕੋ ਯਾ ਖੁਦ ਕੋ ਬਚਾ ਲੋ।

ਸਭ ਨੇ ਪਸੰਦ ਕੀਤੀ ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ- ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ? ਖੁਮਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ- ਕੁਝ ਸ਼ਾਇਰਾਂ ਵਿਚ ਖਿਆਲਾਂ ਦੀ ਖ਼ੂਬੀ ਹੈ ਪਰ ਸੰਗੀਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਲਗਦਾ ਹੈ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਾਇਰ ਨੂੰ ਅਜੇ ਤਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉਤੇ ਇਤਬਾਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਕਿ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਗਾਏਗਾ ਵੀ। ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਕਲਾਮ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਗਾਇਕ ਗਾਉਣਗੇ ਤੇ ਸਰੋਤੇ ਝੂਮਣਗੇ। ਇਕ ਕਵੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ- ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗਣ ਲਈ ਖਾਸ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦੇ ਹੋ ? ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ- ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ, ਜਿਹੜਾ ਪਿਓ, ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਖਿਆਲ ਭੇਜਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਸੰਗੀਤ ਨਾਲ ਹੀ ਭੇਜ ਦਿਆ ਕਰ। ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਦਏਗਾ।

ਉਹ ਵੱਡੇ ਸ਼ਾਇਰ ਉਸਤਾਦ ਸ਼ਮੀਮ ਕਰਹਾਨੀ ਦਾ ਸ਼ਾਗਿਰਦ ਸੀ। ਮੁਸ਼ਾਇਰੇ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਹਰ ਪਾਸਿਓਂ ਦਾਦ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਖੁਮਾਰ ਪਾਸ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਸ਼ਮੀਮ ਸਾਹਿਬ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ- ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇਂ ਤਾਂ ਇਕ ਦਿਨ ਚੰਗਾ ਸ਼ਾਇਰ ਵੀ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈਂ। ਬੱਲੇ ਬੱਲੇ ਪਿੱਛੇ ਨਾ ਲਗ ਤੁਰੀਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਵਧੇਰੇ ਨਾਜ਼ਕ ਹਨ, ਮਾਰੂਥਲਾਂ ਦਾ ਰਸਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਫੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਰੇਗਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸਵਖਤੇ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਚੱਲੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਤੇਰੇ ਪੈਰ ਨਾਜ਼ਕ ਹਨ। ਇਹ ਤਪਦੇ ਰੇਤ ਨੂੰ ਠਾਰਨ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਣਗੇ।

ਇਕ ਦਿਨ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ- ਏਨੀ ਤੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਖਤਰਨਾਕ ਸਪੀਡ ਨਾਲ ਸਮਾਂ ਦੌੜ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਟਰੈਫਿਕ ਵਾਲਾ ਚਲਾਨ ਨਹੀਂ ਕਟਦਾ ਇਸਦਾ। ਇਵੇਂ ਦੇ ਹੀ ਖਿਆਲ ਹਨ- ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਤੁਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਰੰਗ ਹੋਰ, ਮੇਰੇ ਤਕ ਅੱਪੜਦਿਆਂ ਰੰਗ ਹੋਰ, ਕਲਮ ਰਾਹੀਂ ਨਿਕਲਦਿਆਂ ਹੋਰ ਦੇ ਹੋਰ। ਮੈਂ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲਫ਼ਜ਼ਾਂ ਦਾ ਦਰਿਆ ਰੋਹੜਦਾ ਤੁਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਿਧਰ ਲਿਜਾਏਗਾ ਤੇ ਫਿਰ ਉਥੇ ਕੀ ਕਰੇਗਾ- ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ।

ਉਹ ਆਉਂਦਾ ਬੀਆਬਾਨ ਵਿਚ ਮੇਲਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ। ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਲੱਤਾਂ

ਪਸਾਰ ਕੇ ਬੈਠਦਾ ਘੰਟਿਆਂ ਬੱਧੀ। ਉਸਨੂੰ ਕਾਹਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ ਕੋਈ। ਨਾ ਉਹ ਤੇਜ਼ ਚਾਲ ਚਲਦਾ, ਨਾ ਤੇਜ਼ ਬੋਲ ਬੋਲਦਾ, ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰੀ ਜਾਂਦਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੱਕ। ਉਸਦੀ ਸਰਦਾਰਨੀ ਉਸਦੀਆਂ ਨਵਾਬੀ ਆਦਤਾਂ ਤੋਂ ਕਾਹਲੀ ਨਾ ਪੈਂਦੀ। ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ, ਜਦੋਂ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖ਼ੁਮਾਰ ਸਾਹਿਬ ਮੈਨੂੰ ਦੇਖਣ ਮਿਲਣ ਆਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ- ਠੀਕ ਹੈ ਸਭ, ਘਰ ਬਾਰ ਤੂੰ ਤੇਰੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਿਖਾਈ ਠੀਕ ਹੈ ਸਭ। ਪਰ ਮੇਰੀ ਸ਼ਰਤ ਹੈ ਇਕ। ਇਹ ਮੰਨੇਗੀ ਤਾਂ ਵਿਆਹ ਹੋਵੇਗਾ। ਸ਼ਰਤ ਇਹ ਕਿ ਰੋਟੀ ਉਦੋਂ ਖਾਵਾਂਗਾ ਜਦੋਂ ਭੁੱਖ ਲੱਗੇਗੀ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਖਾਣਾ ਤਿਆਰ ਹੈ ਛਕੋ। ਇਸ਼ਨਾਨ ਉਦੋਂ ਕਰਾਂਗਾ ਜਦੋਂ ਦਿਲ ਕਰੇਗਾ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਗਰਮ ਪਾਣੀ ਤਿਆਰ ਹੈ ਜਾਓ ਨਹਾਓ। ਸੌਂਵਾਂਗਾ ਉਦੋਂ, ਜਦੋਂ ਨੀਂਦ ਆਵੇਗੀ- ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਬੀਤ ਗਈ ਹੈ ਜਾਂ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਸੌਂ ਜਾਓ।

ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਰਦਾ- ਕਾਹਲਾਪਣ ਹੈ ਤੇਰੀ ਤਬੀਅਤ ਵਿਚ। ਚੰਗੀਆਂ ਸੁਹਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਸੁਣਦਾ ਅਚਾਨਕ ਤੂੰ ਦੌੜਨ ਲਗਦਾ ਹੈਂ। ਕੋਈ ਸੁਹਣਾ ਪਲ, ਜੋ ਆਪ ਚੱਲ ਕੇ ਆਵੇ, ਉਹ ਰੁਕ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਆਦਰ ਨਾਲ ਰੋਕਣ ਵਾਲਾ ਮਿਲੇ ਉਸ ਨੂੰ। ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਤਾਂ ਕੋਈ ਕੋਈ ਲਮਹਾ ਮਹੀਨਾ ਮਹੀਨਾ ਮਹਿਮਾਨ ਵਜੋਂ ਰਹਿ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਉਸ ਨਾਲ ਦੇਰ ਤੱਕ ਨਸ਼ਿਆਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਹਰ ਘਟਨਾ ਸ਼ਿਅਰ ਹੁੰਦੀ। ਸਫਰ ਵਿਚ ਲੇਟ ਹੋ ਗਏ, ਜਿਸ ਪਿੰਡ ਜਾਣਾ ਸੀ ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਆਖਰੀ ਬੱਸ ਲੰਘ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਇਧਰੋਂ ਉਧਰੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਕੀ ਕਰੀਏ? ਇਕ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ- ਉਧਰ ਬਾਈ-ਪਾਸ ਤੇ ਚਲੇ ਜਾਓ। ਪਿਛੋਂ ਗੰਨਿਆਂ ਦੇ ਲੱਦੇ ਟਰੱਕ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਮਿੱਲ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸਵਾਰੀਆਂ ਬਿਠਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਕਸਰ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਿੰਡ ਉਤਾਰ ਦੇਣਗੇ। ਬਾਈ-ਪਾਸ 'ਤੇ ਖਲੋਤੇ ਅਸੀਂ ਟਰੱਕ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਾਂ ਤਾਂ ਖ਼ੁਮਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ - ਹੁਣ ਇੱਥੇ ਖਲੋਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਟਰੱਕ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਕਿਤੋਂ ਚੱਲਿਆ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਸਾਰੀ ਹਯਾਤੀ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਦਿਲਚਸਪ ਪਰ ਅਨਜਾਣ ਸਿਲਸਿਲਾ ਹੈ।

ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ ਵਰਤਣਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੂਰ ਦਰਾਜ਼ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣਾ, ਮਿਲਣਾ, ਇਹ ਸ਼ੁਗਲ ਸੀ ਉਸਦਾ। ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਣੇ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਉਸਦੇ ਪਿੰਡ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਆਕੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ- ਸਾਰੇ ਭਰਾ ਭੈਣਾਂ ਅੱਛੇ ਕਾਰੋਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਮਸਰੂਫ਼ ਹਨ। ਪਿੰਡ ਦੀ ਹਵੇਲੀ ਵਿਚ ਬਜ਼ੁਰਗ ਬਾਪੂ ਇਕੱਲਾ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਫ਼ਤਿਹ ਬੁਲਾ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ... ਕਿਥੇ ਹਨ ਬਾਕੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਜੀਅ ਬਾਪੂ ਜੀ? ਕਦੋਂ ਆਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਇਥੇ ਘਰ ਵਿਚ? ਬਾਪੂ ਨੇ ਕਿਹਾ- ਘਰ? ਕਿਹੜਾ ਘਰ? ਇਹ ਕੋਠੀ ਕੋਈ ਘਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਬੂਤਰਖ਼ਾਨਾ ਹੈ ਕਬੂਤਰਖ਼ਾਨਾ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਬੂਤਰ ਕਿੱਧਰੋ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਰਤਾ ਕੁ ਪੰਜੇ ਛੁਹਾ ਕੇ ਫਿਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੱਧਰ ਉੱਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੱਜਿਓਂ ਖੱਬੇ, ਖੱਬਿਓਂ ਸੱਜੇ ਉਡਾਰੀਆਂ ਹਨ ਬਸ...ਸਿਰਫ਼ ਉਡਾਰੀਆਂ। ਘਰ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਇਹ ਪੁੱਤਰਾ ਹੁਣ।

ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਇਕ ਵਾਰ। ਮੈਂ ਰਾਜਿੰਦਰਾ ਹਸਪਤਾਲ ਪਤਾ ਲੈਣ ਚਲਾ

ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ- ਅਹੁ ਅਖੀਰਲੇ ਬੈੱਡ ਨੇੜੇ ਕੁਰਸੀ ਉਤੇ ਜਿਹੜਾ ਬਜ਼ੁਰਗ ਬੈਠਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖ। ਸਵੇਰੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆ ਗਿਆ। ਪੁੱਛਿਆ- ਸਤਨਾਮ ਈ ਏਂ ਤੂੰ? ਮੈਂ ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਿਰ ਹਿਲਾਇਆ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਤਾਂ ਪਛਾਣ ਲਿਆ। ਸਾਡੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵੱਲ ਗੁਆਂਢ ਦਾ ਸੀ। ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ- ਪਰਸੋਂ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਤੇਰੇ ਵੱਲ ਦੇਖ ਕੇ ਪਈ ਸਤਨਾਮ ਈ ਲਗਦਾ ਏ ਇਹ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਨਰਸ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਪਟਿਆਲੇ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਐ। ਸੋਚਿਆ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਏ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਏ ਪਤਾ ਲੈ ਆਈਏ ਕੋਈ ਕੰਮ ਈ ਪੈ ਜਾਂਦੈ ਕਦੀ। ਖ਼ੁਮਾਰ ਨੇ ਫਿਰ ਪੁੱਛਿਆ, ਕਿਵੇਂ ਹੈ ਹੁਣ ਤੇਰਾ ਪੁੱਤਰ? -ਠੀਕ ਹੈ, ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੇ ਕਿਹਾ, -ਚਾਰ ਚਾਰ ਸੇਅ ਖਾ ਜਾਂਦਾ ਏ ਹੁਣ ਤਾਂ ਰੋਜ। ਮੌਜਾਂ ਲੁੱਟਣ ਲੱਗਾ ਹੈ। ਦੁਆਂਦਾ ਹਾਂ ਛੁੱਟੀ ਅੱਜ।

ਸੁਆਮੀ ਨਿਤਯ ਚੈਤੰਨਯ ਯਤੀ ਊਟੀ ਤੋਂ ਉਸਦਾ ਬੜਾ ਪਿਆਰਾ ਮਿੱਤਰ ਅਕਸਰ ਖ਼ੁਮਾਰ ਨੂੰ ਖ਼ਤ ਲਿਖਦਾ। ਹਰੇਕ ਖ਼ਤ ਖ਼ੁਮਾਰ ਮੈਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾ ਦਿੰਦਾ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਸੁਆਮੀ ਦਾ ਇਕ ਖ਼ਤ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪਿਆ ਹੈ। ਲਿਖਿਆ ਹੈ- ਦੇਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਖ਼ੁਮਾਰ ਤੈਨੂੰ ਦੇਖਿਆਂ। ਆ ਜਾਹ ਇਕ ਵਾਰ। ਤੂੰ ਕਹੇਂਗਾ ਊਟੀ ਦੂਰ ਦੱਖਣ ਦੇ ਸਿਰੇ ਉਤੇ ਹੈ, ਕੌਣ ਜਾਏ ਏਨੀ ਦੂਰ? ਓ ਭਾਈ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਹੀਂ। ਜਾਦੂ ਦੀਆਂ ਦਰੀਆਂ ਅਜੇ ਵੀ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਛਾਅ, ਤੇ ਉਪਰ ਬੈਠ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰ। ਬਸ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਪੁੱਜਿਆ ਹੋਇੰਗਾ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਿੰਨੀ ਵਾਰ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ। ਤੂੰ ਆਵੇਂਗਾ ਤਾਂ ਦੇਖੇਂਗਾ, ਇਹ ਰਥ ਜਿਸ ਉਤੇ ਮੈਂ ਅੱਠ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਸਵਾਰੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾਂ, ਪੁਰਾਣਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਚੂਲਾਂ ਢਿੱਲੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ ਪਹੀਏ ਹੁਣ ਡੋਲਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਤੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਸ਼ਾਇਰ ਹੈਂ ਭਾਈ। ਸਾਡੀ ਬੁੱਢਿਆਂ ਦੀ ਇਹ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਰਥ, ਚੂਲਾਂ, ਪਹੀਏ ਤੈਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਣੀ। ਪੁਰਾਣਾ ਢੰਗ ਹੈ ਇਹ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦਾ। ਚੱਲ ਫਿਰ ਤੇਰੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਗੱਲ ਕਰੀਏ, ਆਧੁਨਿਕ ਸ਼ਾਇਰ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਖੋਤੇ ਉਤੇ ਮੈਂ ਚੜ੍ਹਿਆ ਫਿਰਦਾ ਰਿਹਾ ਉਹ ਬੁੱਢਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਦਿਨ ਇਸ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਹੁਣ ਚਲਾ ਜਾਣਾ ਹੈ ਮੈਂ। ਖੋਤੇ ਨੇ ਕਿਹਾ- ਮੈਨੂੰ ਇਕੱਲਿਆਂ ਛੱਡ ਜਾਏਂਗਾ ਸੁਆਮੀ? ਮੈਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਹ ਮਾਲਕ। ਮੈਂ ਅੱਸੀ ਸਾਲ ਤੇਰਾ ਭਾਰ ਚੁੱਕਿਆ, ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਦੌੜਦਾ ਫਿਰਿਆ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਉਪਰ ਬਿਠਾ ਕੇ। ਹੁਣ ਤੂੰ ਛੱਡ ਜਾਏਂਗਾ ਮੈਨੂੰ? ਮੈਂ ਕਿਹਾ- ਕੋਈ ਇਕਰਾਰ-ਨਾਮਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿਸੇ ਅਸ਼ਟਾਮ ਪੇਪਰ ਉਤੇ ਮੈਂ ਕਿ ਜੇ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰੇਂਗਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਲਿਜਾਣਾ ਤੈਨੂੰ। ਝਿੜਕ ਕੇ ਪਰੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਅਸ਼ਟਾਮਾ, ਇਕਰਾਰਨਾਮਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਛੇੜ ਲਈਆਂ, ਮੂਰਖ ਖੋਤੇ ਦੇ ਹੰਝੂ ਰੇਤ ਵਿਚ ਡਿਗਦੇ ਦੇਖੇ।

ਲਗਦੀ ਵਾਹ ਹਸਪਤਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਉਹ। ਇਕ ਵਾਰ ਨਕਸੀਰ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਵਧ ਗਈ, ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਣਾ ਪਿਆ। ਡਾਕਟਰ ਕਹੇ ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਖ਼ੁਮਾਰ ਕਹੇ ਨਹੀਂ ਕਰਾਉਣਾ। ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਕਿਹਾ- ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਹੈ ਬੇ-ਹੋਸ਼ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ

ਤੇ ਬਸ ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਅਸੀਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕਿਉਂ ਜ਼ਿੱਦ ਕਰਦੇ ਹੋ? ਕਿਹੜਾ ਤਕਲ਼ੀਫ ਹੋਣੀ ਹੈ? ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ- ਬੇਹੋਸ਼ ਕਰ ਦੇਣਗੇ। ਪਰ ਫਿਰ ਜੇ ਹੋਸ਼ ਆਈ ਹੀ ਨਾਂ ਮੁੜ ਕੇ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰਾਂਗਾ? ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਖੇ ਲੱਗ ਕੇ ਅਜ਼ਲ ਤੱਕ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋਣਾ।

ਇੰਟਰਵਿਊ ਦੇਣ ਗਿਆ। ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਨੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਚੁਣਨਾ ਸੀ - ਏਧਰ ਓਧਰ ਦੇ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੇ- ਜਿਸਤੇ ਖੁਮਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ- ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਾ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਹੈ- ਇਸ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛੋ। ਵਾਈਸ-ਚਾਂਸਲਰ ਨੇ ਕਹਿ ਦਿਤਾ - ਯੂ ਆਰ ਕਨਫਿਊਜ਼ਡ ਪਰਸਨ ਖੁਮਾਰ। ਖੁਮਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ - ਪੀਪਲ ਆਰ ਕੰਨਫਿਊਜ਼ਡ ਐਬਾਊਟ ਦਿਅਰ ਕਲੈਰਿਟੀ ਆਫ ਮਾਈਂਡ, ਆਈ ਐਮ ਵੈਰੀ ਮਚ ਕਲੀਅਰ ਇਨ ਮਾਈ ਕਨਫਿਊਜ਼ਨਜ਼। ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਠ ਆਇਆ।

ਉਸਨੇ ਨਾ ਘਰ ਬਣਾਇਆ ਨਾ ਪਲਾਟ ਖਰੀਦਿਆ। ਕਾਰ ਰੱਖੀ, ਜਿਧਰ ਜਾਂਦਾ ਕਾਰ ਵਿਚ ਸਵਾਰ ਹੋਕੇ। ਮੈਂ ਇਕ ਦਿਨ ਕਿਹਾ- ਘਰ ਪਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਦੀ ਅਕਲ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ? ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ- ਸੰਸਾਰ ਜੇ ਮਾੜਾ ਮੋਟਾ ਸੁਹਣਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਨਾ, ਇਹ ਮੂਰਖਾਂ ਕਰਕੇ ਸੁਹਣਾ ਹੈ। ਅਕਲਵੰਦਾਂ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਕਰੂਪ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀ ਬਾਕੀ। ਮੈਂ ਮੂਰਖ ਠੀਕ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਫ਼ਖਰ ਹੈ ਮੈਂ ਅਕਲਮੰਦ ਨਹੀਂ ਹਾਂ।

ਇਕ ਦਿਨ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਮਿਲ ਗਿਆ, ਪੁੱਛਿਆ- ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ?

ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ- ਆਪਣੇ ਵਰਗਾ ਇਕ ਹੋਰ ਲਭ ਰਿਹਾਂ ਹਾਂ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਕਿਉਂਕਿ ਬੇਮਿਸਾਲ ਹਾਂ ਮੈਂ। ਦੱਸ ਕੌਣ ਹੈ ਮੇਰੇ ਜਿਹਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ।

ਉਸ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣੇ ਮਾਡਲ ਦੀ ਫਿਏਟ ਕਾਰ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਪੁੱਠੇ ਪਾਸੇ ਖੁਲ੍ਹਿਆ ਕਰਦੇ, ਯਾਨੀ ਕਿ ਤਾਕੀ ਦਾ ਹੈਂਡਲ ਅੱਗੇ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਪਿਛੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਮੇਰੇ ਘਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਦੇਖਿਆ ਕਾਰ ਦਾ ਅੱਧਾ ਫਰਸ਼ ਟੁੱਟ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਲਟਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਰੱਸਾ ਹੈ ਕੋਈ ਘਰ? ਰੱਸਾ ਹੈ ਸੀ। ਮੈਂ ਲੈ ਆਇਆ, ਆਪ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਿਆ ਕਹਿੰਦਾ- ਜਿਵੇਂ ਚਰੀ ਦੀ ਭਰੀ ਬੰਨ੍ਹੀਦੀ ਹੈ, ਕਾਰ ਨੂੰ ਇਉਂ ਬੰਨ੍ਹ ਦੇਹ, ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਤੱਕ ਪੁਚਾਉਣ ਜੋਗੀ ਤਾਂ ਹੋਵੇ। ਰੱਸੇ ਵਿਚਕਾਰ ਉਸਦੀਆਂ ਤਾਕੀਆਂ ਵੀ ਵਲੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ- ਉਤਰੋਗੇ ਕਿਵੇਂ? ਕਹਿੰਦਾ- ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਵਿਚ ਮਿਸਤਰੀ ਰੱਸਾ ਖੋਲ੍ਹੇਗਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਵਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ- ਨਵੀਂ ਵਧੀਆ ਕਾਰ ਨਹੀਂ ਖਰੀਦੀ ਜਾਂਦੀ? ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ- ਗੋਲਗੱਪਿਆਂ ਵਾਲੇ ਦਸ ਦਸ ਲੱਖ ਕੀਮਤ ਦੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਲਈ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਾਰ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਪੁਛਦਾ ਹੈ- ਕੌਣ ਹੈ ਇਹ? ਤਾਂ ਉਤਰ ਮਿਲਦੈ- ਗੋਲ ਗੱਪਿਆਂ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਪੁਰਾਣੀ ਫਿਏਟ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਲੋਕ ਆਖਦੇ ਨੇ- ਸਰਦਾਰ ਖੁਮਾਰ ਆਇਐ। ਸ਼ਾਇਰ ਖੁਮਾਰ ਆਇਐ।

ਗਲਫ ਤੋਂ ਇਕ ਅਮੀਰ, ਖੁਮਾਰ ਦਾ ਦੋਸਤ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇਖਣ ਆਇਆ। ਖੁਮਾਰ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਵਧੀਆ ਟੈਕਸੀ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰੇ, ਡਰਾਇਵਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਜਾਣਦਾ ਹੋਵੇ, ਖੁਮਾਰ ਨਾਲ ਜਾਏਗਾ। ਵਾਪਸ ਆਕੇ, ਖੁਮਾਰ ਨੇ ਦੱਸਿਆ- ਜੰਮੂ ਲੰਘੇ ਤਾਂ ਅਚਾਨਕ

ਇਕ ਮੁਰਗੀ ਸੜਕ ਤੇ ਆ ਗਈ। ਕਾਰ ਦੀ ਫੇਟ ਨਾਲ ਮਰ ਗਈ। ਡ੍ਰਾਈਵਰ ਗੱਡੀ ਭਜਾਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਸ਼ੇਖ ਨੇ ਕਿਹਾ- ਰੋਕ। ਗੱਡੀ ਰੋਕ। ਡ੍ਰਾਈਵਰ ਨੇ ਕਿਹਾ- ਗੁਸੈਲੇ ਲੋਕ ਨੇ। ਲੜ ਪੈਣਗੇ। ਸ਼ੇਖ ਨੇ ਕਿਹਾ- ਨਹੀਂ ਲੜਨਗੇ। ਵਾਪਸ ਚੱਲ। ਵਾਪਸ ਆਏ, ਪੰਜ ਸਤ ਔਰਤਾਂ ਮਰਦ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਖਲੋ ਗਏ। ਸ਼ੇਖ ਉਤਰਿਆ। ਸਭ ਤੋਂ ਖਿਮਾ ਮੰਗਦਿਆਂ ਦੋ ਸੌ ਰੁਪਏ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੇ ਤੇ ਚੱਲ ਪਏ। ਡ੍ਰਾਈਵਰ ਨੇ ਕਿਹਾ- ਪੰਜਾਹ ਰੁਪਏ ਦੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੁਰਗੀ, ਦੋ ਸੌ ਦੇ ਆਏ। ਪੁੱਛ ਤਾਂ ਲੈਣਾ ਸੀ। ਸ਼ੇਖ ਸੁਣਦਾ ਰਿਹਾ। ਡ੍ਰਾਈਵਰ ਫਿਰ ਬੁੜ ਬੁੜ ਕਰਨ ਲੱਗਾ- ਮੂਰਖਤਾ, ਦੋ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦੇ ਆਇਆ। ਨਾਲੇ ਮੁਰਗੀ ਵੀ ਉਹੀ ਖਾਣਗੇ। ਉਹ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ। ਹੋਈ ਨਾ ਮੂਰਖਤਾ? ਸ਼ੇਖ ਨੇ ਕਿਹਾ- ਰੱਬ ਨੂੰ ਮੂਰਖਤਾ ਪਸੰਦ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੂਰਖਾਂ ਨੂੰ ਦੌਲਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਕਲਮੰਦਾਂ ਤੋਂ ਡ੍ਰਾਈਵਰੀ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ ਚੱਕ ਸੁਰਜਨ ਸਿਘ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ- ਮੈਂ ਵੱਡੇ ਰਈਸ ਸਰਦਾਰ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਬੇਟਾ ਹਾਂ। ਮਾਂ ਬਿਰਧ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਸਾਹ ਸਾਥ ਛੱਡ ਦੇਣ। ਮੈਂ ਮਾਂ ਦੇ ਸਸਕਾਰ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀ ਰਸਮਾਂ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਲੋਕ ਦੇਖਣਗੇ ਇਹ ਚੱਕ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਵਾਲਾ ਦੀ ਸਰਦਾਰਨੀ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਸੀ।

23 ਮਾਰਚ, 1997 ਨੂੰ ਮਾਂ ਲਈ ਦਵਾਈ ਲੈਣ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਤੇ ਸਵੇਰੇ 10 ਵਜੇ ਟਰੱਕ ਨੇ ਆਪਣੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ। ਮੌਕੇ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚੋਂ ਕੂਚ ਕਰ ਗਿਆ। ਉਸਦੀ ਲਾਸ਼ ਪਈ ਸੀ ਸੜਕ ਉਤੇ। ਟਰੈਫਿਕ ਲਾਗਿਓਂ ਫਿਰ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਕਾਲ ਦਾ ਪਹੀਆ ਧੀਮਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਕਾਲ ਕੋਲ ਰੁਕਣ ਦੀ ਫ਼ੁਰਸਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਖਬਰ ਸੁਣਨ ਸਾਰ, ਦੁਪਹਿਰੇ ਮਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਜਾ ਰਲੀ।

ਮਿਰੀ ਰਫ਼ਤਾਰ ਪਰ ਕਿਤਨਾ ਸਿਤਮ ਢਾਤੇ ਹੈਂ ਚੌਰਾਹੇ।।
ਮੈਂ ਜਬ ਭੀ ਤੇਜ਼ ਚਲਦਾ ਹੂੰ ਤੋ ਆ ਜਾਤੇ ਹੈਂ ਚੌਰਾਹੇ।।
ਜੁਦਾ ਹੋਤੀ ਹੈਂ ਰੂਹੇਂ ਖ਼ਾਬ ਚਕਨਾਚੂਰ ਹੋਤੇ ਹੈਂ
ਬੜੇ ਪੁਰਦਰਦ ਮੰਜ਼ਰ ਸਾਮਨੇ ਲਾਤੇ ਹੈਂ ਚੌਰਾਹੇ।।

ਹਵਾ ਦੇ ਝੋਂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਧਰ ਲੈ ਗਏ ਹੋ, ਉਤਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਉਸਦੇ ਮਕਾਨ ਦੇ ਬਾਹਰਵਾਰ ਨਾਮ-ਤਖ਼ਤੀ ਲਟਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਅੰਤਮ ਸੰਸਕਾਰ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਬੱਚੇ ਗਲੀ ਵਿਚ ਗੇਂਦ ਨਾਲ ਖੇਢ ਰਹੇ ਸਨ। ਤੇਜ਼ ਗੇਂਦ ਆਈ ਤੇ ਤਖ਼ਤੀ ਉਤੇ ਵੱਜ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਚੂਰ ਚੂਰ ਕਰ ਗਈ। ਨਾਸ਼ਿਰ ਨਕਵੀ ਨੇ ਖੁਮਾਰ ਦਾ ਸ਼ਿਅਰ ਸੁਣਾਇਆ-

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਉਠ ਜਾਏਗੀ ਖਾਲੀ ਮਕਾਂ ਰਹਿ ਜਾਏਗਾ॥
ਨਾਮ ਕੀ ਤਖ਼ਤੀ ਪੇ ਧੁੰਧਲਾ ਸਾ ਨਿਸ਼ਾਂ ਰਹਿ ਜਾਏਗਾ॥

ਨਕਵੀ ਨੇ ਕਿਹਾ- ਧੁੰਧਲਾ ਨਹੀਂ, ਕੁਦਰਤ ਉਸਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਫ ਛਡੇਗੀ, ਮੇਰਾ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਹੈ।

ਬੁਖ਼ਾਰੀ ਪੂੰਝ ਲੈ ਅੱਖਾਂ, ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਭਿਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰ
ਓ ਦਰਦਾ ਮੇਰੇ ਲੂੰ ਲੂੰ ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾ, ਰਾਤ ਭਿੱਜ ਗਈ ਏ।
ਖਲੋ ਜਾ ਜਾਂਦਿਆ ਵਕਤਾ, ਖਲੋ ਕੇ ਬਾਤ ਸੁਣਦਾ ਜਾ
ਮਿਲੇ ਕਿਧਰੇ ਤਾਂ ਆਖੀਂ ਸੁ ਚਲਾ ਜਾ, ਰਾਤ ਭਿੱਜ ਗਈ ਏ।

× × ×

ਉਸਦੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸ਼ਿਅਰ ਨਮੂਨੇ ਵਜੋਂ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਪੰਜ ਦੀਵਾਨ ਛਪ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਨਕਵੀ ਨਾਲ ਰਲਕੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚੋਣਵੀਆਂ ਗਜ਼ਲਾਂ ਛਾਂਟ ਕੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖ ਲਈਆਂ ।

ਗਿਰੇਗਾ ਕਯੋਂਕਿ ਤੂ ਜਿਨ ਪੇ ਖੜਾ ਹੈ,
ਕਿਸੀ ਕੇ ਪਾਓਂ ਹੈਂ ਤੇਰੇ ਨਹੀਂ ਹੈਂ ।।
ਖਿਲੌਨੇ ਅਬ ਭੀ ਰੋਕਰ ਮਾਂਗਤੇ ਹੈਂ
ਮਗਰ ਕਹਿਤੇ ਹੈਂ ਹਮ ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਹੈਂ ।।

× × ×

ਵੋ ਮੁਝਸੇ ਕੱਦਾਵਰ ਹੈ ਉਸੇ ਐਸਾ ਲਗਾ ਥਾ ।।
ਸ਼ਾਇਦ ਵੋ ਕਿਸੀ ਛਤ ਸੇ ਮੁਝੇ ਦੇਖ ਰਹਾ ਥਾ।
ਕਿਸ ਬਾਤ ਪੇ, ਅਬ ਯਾਦ ਨਹੀਂ, ਬਨਕੇ ਮੁਸਕਾਨ
ਚੁਪਕੇ ਸੇ ਮੈਂ ਹੋਠੋਂ ਪੇ ਤਿਰੇ ਫੈਲ ਗਯਾ ਥਾ।।

× × ×

ਫਿਰ ਸੇ ਜਬ ਅਪਨੇ ਮਕਾਨੋ ਕੋ ਬਨਾਨਾ ਲੋਗੋ ।।
ਘਰ ਕੀ ਦੀਵਾਰ ਕੋ ਘਰ ਮੇਂ ਹੀ ਗਿਰਾਨਾ ਲੋਗੋ ।।
ਖੁਦ ਕੋ ਲੇ ਆਈ ਹੈ ਸ਼ਮਸ਼ੀਰ ਕੀ ਜ਼ਦ ਤਕ ਦੁਨੀਆਂ
ਔਰ ਅਬ ਢੂੰਡੇ ਹੈ ਮਰਨੇ ਕਾ ਬਹਾਨਾ ਲੋਗੋ ।।

ਨੋਟ:-ਤਲਾਸ਼ ਨਾਮ ਦੀ ਲਿਖਤ ਹੋਈ ਕਹਾਣੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਖੁਮਾਰ ਨਾਲ ਸੁਆਮੀ ਨਿਤਯ ਚੈਤੰਨਯ ਯਤੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਿੱਲੀ ਗਿਆ ਸਾਂ। ਉਥੇ ਹੋਈ ਗੁਫ਼ਤਗੂ ਨੂੰ ਸਿਲਸਿਲੇਵਾਰ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

-ਹ. ਸ. ਪੰਨੂੰ

ਤਲਾਸ਼

ਸਵੇਰ ਸਾਰ ਖੁਮਾਰ ਆ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, "ਨਾਗਸੈਨ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਦੱਖਣ ਤੋਂ ਕੋਈ ਮਹਾਤਮਾ ਆਇਆ ਹੈ....ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਹੈ। ਨਾਲੇ ਦਿਨ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਉਸ ਦੇ ਡੇਰੇ 'ਤੇ ਗਿਆਂ। ਚੱਲੀਏ ?"

ਜਾਣ ਦਾ ਇਛੁੱਕ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਮੈਂ ਕਿਹਾ, "ਤੂੰ ਸਾਧਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡੇਰਿਆਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਹੈਂ। ਨਾਗਸੈਨ ਜੋ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਨਹੀਂ। ਫਿਰ ਉਥੇ ਜਾਣ ਦੀ ਕੀ ਤੁਕ ? ਵੈਸੇ ਵੀ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਤੂੰ ਉਟ ਪਟਾਂਗ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸਵਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈਂ। ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਟਿੱਲੇ ਬਹਿਸ ਮੁਬਾਹਸਿਆਂ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ...ਉਥੇ ਚੁੰਝ-ਚਰਚਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਟਿੱਲਿਆਂ ਉਤੇ ਲੋਕ ਕੇਵਲ ਮੁਰਾਦਾਂ ਮੰਗਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਤੂੰ ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਗਸੈਨ ਦਾ ਮੁਰੀਦ ਨਹੀਂ ਹੈਂ, ਇਸ ਲਈ ਕੀ ਕਰੇਂਗਾ ਜਾ ਕੇ ?"

ਖੁਮਾਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, "ਉਹ ਟਿੱਲਾ ਕੀ ਹੋਇਆ ਜਿਥੇ ਚਿੰਤਨ ਦੇ ਜਵਾਲਾਮੁਖੀ ਨਹੀਂ ਖੌਲਦੇ...ਜਿਥੇ ਲੋਹਾ ਰੂੰ ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ ਉਡਦਾ ...ਜਿਥੇ ਅਸਮਾਨੀ ਖਹਿੰਦੇ ਪਰਬਤ ਨਾਚ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਦੁਰਕਾਰਦੇ ਹਨ। ਰਹੀ ਗੱਲ ਮੁਰਾਦਾਂ ਮੰਗਣ ਦੀ। ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਭਿੱਖ ਮੰਗਿਆਂ ਦੇ ਜਮਘਟੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਉਥੇ ਕੁਝ ਲੈਣਾ, ਕੁਝ ਦੇਣਾ, ਦੋਵੇਂ ਵਰਤਾਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਸ਼ਖਸ ਇਕੋ ਵਕਤ ਮੰਗਤਾ ਵੀ ਹੈ ਦਾਤਾ ਵੀ। ਉਮੀਦਾਂ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਲੋਕ ਅਤੇ ਭਰੋਸਾ ਲੈ ਕੇ ਪਰਤਦੇ ਹਨ। ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਵੀ ਇਹੋ ਅਸੂਲ ਹੈ। ਵੈਸੇ ਵੀ ਨਾਗਸੈਨ ਸੇਕ ਮਾਰਦਾ ਮਾਰੂ ਤਪੱਸਵੀ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਮਿੱਤਰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸਭ ਨੂੰ...ਮੈਂ ਤਾਂ ਚੱਲਿਆਂ। ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਤੂੰ ਚੱਲੇਂਗਾ।"

ਮੈਂ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਅਸੀਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬਾਹਰ ਡੇਰੇ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਏ। ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ- "ਕੀ ਵਜ੍ਹਾ ਹੈ ਖੁਮਾਰ, ਕਿ ਨਾਗਸੈਨ ਨਾਸਤਿਕ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਮਹਾਤਮਾ ਹੈ ?"

ਖੁਮਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ - ਕਦੀ ਕਦੀ ਤੂੰ ਦਿਲਚਸਪ ਪਰ ਮੂਰਖਤਾ ਪੂਰਨ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈਂ। ਇਹ ਆਸਤਿਕ-ਨਾਸਤਿਕ ਸ਼ਬਦ ਅਲਪ ਬੁੱਧ ਲੋਕ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਬੋਧੀ ਹੈ- ਤੇਰੀਆਂ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਸਤਕ...ਇਉਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਤੂੰ ਨਾਸਤਕ ਐਂ। ਮੁੱਖ ਮੁੱਦਾ ਇਹ ਮਾਨਤਾਵਾਂ, ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨਹੀਂ। ਦੇਖਣਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਸ਼ਖਸ਼ ਪਿਆਰ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਭੱਠੀ ਵਿਚ ਝੁਲਸੇ ਲੋਕ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਦੇ ਕਿ ਮਿੱਠੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਸਰੋਤ ਕੀ ਹੈ...ਉਹ ਚਸ਼ਮੇ ਨੂੰ ਡੀਕ ਲਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਦਰਜਾ-ਬਦਰਜਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਇਥੇ। ਕੀੜੀਆਂ, ਮੱਖੀਆਂ, ਕੁੱਤਿਆਂ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਤੇ ਨਸਲ ਵੱਖ ਵੱਖ ਹੈ... ਪਰ

ਮਿਠਾਸ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ।

ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਕਰਾਂਦੇ ਡੇਰੇ ਅੰਦਰ ਲੰਘ ਗਏ ਤਾਂ ਦੇਖਿਆ, ਨਾਗਸੈਨ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਮੁਸਕਰਾਇਆ ਤੇ ਬੈਠਣ ਲਈ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ – ਬੱਸ ਕੰਮ ਮੁਕਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਚਾਰ ਕੁ ਬੂਟੇ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ, ਆਇਆ।

ਬੈਠਣ ਦੀ ਥਾਂ ਅਸੀਂ ਨਾਗਸੈਨ ਪਾਸ ਚਲੇ ਗਏ। ਖੁਮਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ – ਸੰਗਤ ਸੇਵਾ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਬਾਬਿਓ ਫਿਰ ਖੁਦ ਕਿਉਂ ਬਾਲਟੀਆਂ ਖੜਕਾਉਂਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹੋ ?

ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ – ਪਾਣੀ ਕੋਈ ਵੀ ਦੇ ਲਏ ਠੀਕ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਬੂਟੇ ਮੈਂ ਲਾਏ ਸਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਦੀ ਕਦੀ ਵਹਿਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਕਿ ਆਪ ਪਾਣੀ ਨਾਂ ਦਿਆਂ ਤਾਂ ਉਦਾਸ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਅਹਿ ਸਾਹਮਣੇ ਕੁੱਤਾ ਬੈਠਾ ਹੈ- ਮੇਰੇ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਹੱਥੋਂ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ। ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਿਨ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰ ਇਸ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਾਂ। ਜਦੋਂ ਕਦੀ ਮੈਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਭੁੱਲ ਜਾਵਾਂ ਤਾਂ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਬੰਦਗੀ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਹਾਂ...ਗੋਡੇ ਉਪਰ ਸਿਰ ਰੱਖ ਕੇ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਚੁੱਪ ਚਾਪ। ਪਸ਼ੂ ਤੇ ਬੂਟੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰੇ...ਇਹ ਸਭਨਾਂ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਜਾਣੂ ਹਨ...ਕੇਵਲ ਬੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬੰਦੇ ਦੀ ਬੋਲੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਇਥੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਅਭਾਗੇ ਬੰਦੇ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਡੇਰੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਬਜ਼ੁਰਗ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ...ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਜੁ ਦਿੰਦੇ ਹਨ!

ਨਾਗਸੈਨ ਨੇ ਗੱਲ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ- ਕੱਲ੍ਹ ਨਰਸਰੀ ਵਿਚ ਗਿਆ ਸਾਂ। ਮਾਲੀ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਪਿਉਂਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਤੇਜ਼ ਧਾਰ ਬਲੇਡ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਾਉਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਵਲ ਛਿਲਕੇ ਵਿਚ ਖੁੱਭੇ...ਜੇ ਲਕੜੀ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ -ਗਈ ਤਾਂ ਵਾਇਰਸ ਹੱਲਾ ਬੋਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਮਾਲੀ ਨੇ ਬੂਟਿਆਂ ਦੇ ਮਹੀਨ ਸੁਭਾਅ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸੀਆਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ- "ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਕੋਮਲ ਹੋਏ ਇਹ ਤਾਂ.. ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਬੂਟਿਆਂ ਵਿਚ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚ।" ਮਾਲੀ ਨੇ ਕਿਹਾ- ਨਹੀਂ ਜੀ ਬੱਚਿਆਂ ਵਰਗੇ ਕਿਥੇ ਹਨ ਇਹ ? ਬੱਚੇ ਜੇ ਰੁੱਸ ਜਾਣ ਤਾਂ ਮੰਨ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬੂਟੇ ਰੁੱਸ ਜਾਣ, ਮੰਨਦੇ ਨਹੀਂ। ਨਾਂ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ, ਨਾ ਸਰਾਪ...ਨਾ ਫਰਿਆਦ...ਸਦਾ ਲਈ ਤੁਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਚੁਪਚਾਪ।

ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਤਾਂ ਗੇਰੂਏ ਵਸਤਰ ਪਹਿਨੀ ਇਕ ਮਹਾਤਮਾ ਬਾਹਰੋਂ ਡੰਡੀ ਡੰਡੀ ਅੰਦਰ ਡੇਰੇ ਵੱਲ ਆਉਂਦਾ ਦਿੱਸਿਆ। ਨਾਗਸੈਨ ਨੇ ਦੱਸਿਆ, "ਇਹ ਕੇਰਲਾ ਦੇ ਸਵਾਮੀ ਨਿਤਯ ਚੈਤੰਨਯ ਯਤੀ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਡੇਰਾ ਊਟੀ ਵਿਚ ਹੈ। ਉਤਰੀ ਭਾਰਤ ਵੱਲ ਫੇਰੀ ਪਾਉਣ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਰੁਕਦੇ ਹਨ।" ਸਵਾਮੀ ਦੀ ਉਮਰ ਅੱਸੀਆਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੋਵੇਗੀ ਪਰ ਨਜ਼ਰ ਅਤੇ ਕਦਮਾਂ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਾਕਤ ਸੀ।

ਨਾਗਸੈਨ ਨੇ ਕਿਹਾ – ਸਵਾਮੀ, ਇਹ ਖੁਮਾਰ ਹੈ। ਪਟਿਆਲੇ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਮਨੋ-ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਤੇ ਬੁਲੰਦ ਸ਼ਾਇਰ ਹੈ...ਉਰਦੂ ਗਜ਼ਲ ਦਾ ਉਸਤਾਦ। ਹਰ ਵਕਤ ਸਵਾਲਾਂ ਦੀ ਪੰਡ ਚੁਕੀ ਫਿਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲਾਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਸੀ, ਆ ਗਏ।

ਸੁਆਮੀ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਵਿਚ ਧੀਰਜ ਸੀ। ਤਖਤਪੋਸ਼ ਵੱਲ ਤੁਰਦਾ ਗਿਆ... ਅਸੀਂ ਨਾਲ ਨਾਲ ਤੁਰ ਪਏ....ਖੜਾਵਾਂ ਲਾਹ ਕੇ ਜਦੋਂ ਬੈਠ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ...ਸ਼ਾਇਰ ਅੱਛਾ ਆਦਮੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਭਰੋਸੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ...ਪਲ ਪਲ ਬਦਲਦਾ ਹੈ ਚੁਮਾਸੇ ਦੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ ਵਾਂਗ। ਪਰ ਕੀ ਕਰੀਏ ਤੇ ਕਹੀਏ ਵੀ ਕੀ....ਜੇ ਪਲ ਪਲ ਬਦਲੇ ਨਾ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਰ, ਸ਼ਾਇਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ...ਜੇ ਬਦਲਦਾ ਰਹੇ ਫਿਰ ਇਤਬਾਰੀ ਨਹੀਂ। ਖ਼ੈਰ, ਦੱਸੋ ਮਹਾਂ-ਕਵੀ ਠੀਕ ਹਾਂ ਮੈਂ ?

ਖੁਮਾਰ ਬੋਲਿਆ- ਬਦਲ ਸਾਰਾ ਜਹਾਨ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਲ ਪਲ...। ਕੇਵਲ ਕਵੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਬਾਖੂਬੀ ਪਤਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਜਾਣਨ ਦੀ ਜਗਿਆਸਾ ਲੈ ਕੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ ਹਾਂ ਸੁਆਮੀ।

ਸੁਆਮੀ ਨੇ ਕਿਹਾ- ਮੇਰੇ ਬਾਬਤ ਨਾਗਸੈਨ ਦੱਸ ਦਏਗਾ। ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਇਕੱਠੇ ਰਹੇ ਅਸੀਂ।

ਨਾਗਸੈਨ ਨੇ ਕਿਹਾ- ਮਹਾਰਾਜ, ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਆਪ ਦੱਸੋ। ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਜਦੋਂ ਚੰਦ-ਤਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ...ਮੈਂ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਦਾ ਹਾਂ...ਚੰਦ ਤਾਰਿਆਂ ਦਾ ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ, ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਬੰਦਾ ਤਾਰਿਆਂ ਬਾਬਤ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਕੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਦੱਸਾਂਗਾ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਬਾਰੇ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੋਵਾਂਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਕੁਝ ਕਹੋ।

ਸੁਆਮੀ ਨੇ ਕਿਹਾ- ਠੀਕ ਹੈ, ਜੋ ਹੁਕਮ। ਪਰ ਕਿਥੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੀਏ ? ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ, ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਲਈ ਅਜਨਬੀ ਹੋ। ਫਿਰ ਵੀ...ਕੀ ਸੁਣਨਾ ਚਾਹੋਗੇ ?

ਖੁਮਾਰ ਬੋਲਿਆ- ਸੁਆਮੀ, ਇਹ ਦੱਸੋ ਕਿ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਕਦੀ ?

ਸੁਆਮੀ ਹੱਸ ਪਿਆ, ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ – ਪਿਆਰ ਕੋਈ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ? ਕੀ ਸਾਹ ਤੁਸੀਂ ਲੈ ਰਹੇ ਹੋ ? ਇਕ ਸਿਲਸਿਲਾ ਹੈ ਬੱਸ...ਜੋ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਲਗਾਤਾਰ...ਅਮਰ ਪਰ ਬੇਖਬਰ। ਖੂਨ ਦਾ ਦਰਿਆ ਲਗਾਤਾਰ ਦੌੜ ਰਿਹਾ ਹੈ ਰਗਾਂ ਵਿਚ, ਤੇ ਦਿਲ ਸੌ ਸੌ ਸਾਲ ਨਿਰੰਤਰ ਇਸ ਬਗੀਚੇ ਨੂੰ ਸਿੰਜਦਾ ਹੋਇਆ ਥਕਦਾ ਨਹੀਂ। ਦਿਲ ਦੇ ਜਾਂ ਫੇਫੜਿਆਂ ਦੇ, ਅਸੀਂ ਅਹਿਸਾਨਮੰਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ...ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਆਸ਼ਕ ਨਾਂ ਗਰਜਮੰਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਨਾਂ ਅਹਿਸਾਨਮੰਦ। ਮੈਂ ਰੱਬ ਦਾ ਕਦੀ ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਉਹ ਕਰਨ ਜਿਹੜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਅਸੀਂ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਘੁਣ ਨੇ ਥੋਥੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਹੋਏ...ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਮਾਲਾਮਾਲ ਹੋਏ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਖੁਮਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ- ਫ਼ਲਸਫ਼ਾ ਸੁਣਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅੱਜ ਸੁਆਮੀ। ਸਿੱਧੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਇਹ ਦੱਸੋ ਕਿ ਕੀ ਕਿਸੇ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਕਦੀ ?

ਮੈਨੂੰ ਖੁਮਾਰ ਦੀ ਬੇਬਾਕੀ ਪਸੰਦ ਨਾਂ ਆਈ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਹਾਂ ਜੋ ਹੈ ਵੀ ਛੜਾ ਛੜਾਂਗ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਖੁਮਾਰ ਨੂੰ...ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ। ਪਰ ਸੁਆਮੀ ਨੇ ਮੱਥੇ ਵੱਟ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ ਕੁਝ ਦੇਰ। ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਹੋਠਾਂ ਉਤੇ ਹਲਕੀ ਜਿਹੀ ਮੁਸਕਾਨ ਆਈ ਤੇ ਬੋਲਿਆ- ਹਾਂ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕੁਝ ਇਹੋ ਜਿਹਾ

ਇਕ ਵਾਰ...ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਪਹਿਲਾਂ...ਪੈਂਹਠ ਸੱਤਰ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹੋਣਗੇ....ਪੰਦਰਾਂ ਕੁ ਸਾਲ ਦਾ ਹੋਵਾਂਗਾ ਉਦੋਂ ਮੈਂ। ਘਟਨਾ ਤਾਂ ਮਾਮੂਲੀ ਜਿਹੀ ਸੀ...ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਕੁਝ ਲੰਬਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਇਸ਼ਕ ਸੀ, ਕਿ ਪਾਗਲਪਨ, ਕਿ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਿ ਸਭ ਕੁਝ ਹੀ ਸੀ...ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਲੱਗਿਆ। ਦਸਵੀਂ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸਾਂ। ਇਕ ਜਮਾਤੀ, ਮੇਰਾ ਬੜਾ ਪਿਆਰਾ ਮਿੱਤਰ ਬਣ ਗਿਆ। ਉਹ ਅਕਸਰ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਵਾਂਢ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਕੁੜੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਉਹਦੇ ਸੁਹੱਪਣ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ...ਉਹਦੀ ਸਿਆਣਪ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਥਕਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉਹ ਘੰਟਿਆਂ ਤਕ। ਸ਼ੁਰੂ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਣ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਉਹ ਕੋਈ। ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਫਰਜ਼ ਕਰ ਲਉ ਤਰਨੁੰਮ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਹੀ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਬੇਮਿਸਾਲ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਮਾਲਕ ਇਕ ਕੁੜੀ ਰਹਿ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਮੈਂ ਦੇਖੀ ਤਕ ਨਾ ਹੋਵੇ...ਲਾਹਨਤ ਹੈ ਮੇਰੇ 'ਤੇ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਝਿਜਕਦਿਆਂ ਝਿਜਕਦਿਆਂ ਇਕ ਦਿਨ ਆਖ ਹੀ ਦਿੱਤਾ- ਕਦੀ ਦਿਖਾ ਦਏਂਗਾ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਤਰੰਨੁਮ ਨੂੰ ਤੂੰ ? ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ- ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ? ਕਦੀ ਘਰ ਆਈਂ ਸਾਡੇ।

ਮਿਥੇ ਅਨੁਸਾਰ ਐਤਵਾਰ ਦੇ ਦਿਨ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਮੈਂ। ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਕਿਤਾਬ ਫੋਲਣ ਲਗ ਪਿਆ ਤੇ ਦੋਸਤ ਤਰੰਨੁਮ ਨੂੰ ਬੁਲਾਣ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਅਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ- "ਬਾਹਰ ਆ...ਤਰੰਨੁਮ ਆਈ ਹੈ।" ਮੇਰੀ ਰਗ-ਰਗ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਵਰਗੀ, ਚਕਾਚੌਂਧ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਇਕ ਤੇਜ਼ ਰੌਅ ਦੌੜ ਪਈ। ਕੁਲ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਉਹ ਖੂਬਸੂਰਤੀ, ਜੋ ਦੇਖੀ ਨਹੀਂ ਗਈ ਅੱਜ ਤੱਕ...ਇਥੇ ਨੇੜੇ ਬਾਹਰ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਆ ਖਲੋਤੀ ਹੈ। .....ਹੁਣੇ ਬਾਹਰ ਜਾਵਾਂਗਾ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਸਰਬੋਤਮ ਖਜ਼ਾਨਾ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਵੇਗਾ...ਸਾਖਿਆਤ...ਕੁਝ ਪਲਾਂ ਲਈ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਮੁੰਦ ਗਈਆਂ। ਮੈਂ ਪਰਦੇ ਵੱਲ ਹੱਥ ਵਧਾਇਆ ਕਿ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਾਂ। ਉਦੋਂ ਹੀ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ... ਚੌਂਕਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਆਵਾਜ਼.... ਮੈਂ ਸੁਣਿਆ, "ਓ ਪਾਗਲ, ਤੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਤੇ ਅਨੰਤ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵਿਚਕਾਰ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਇਹ ਜੋ ਪਰਦਾ-ਇ-ਰਾਜ਼ ਤਾਣਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਨਾਂ ਹਟਾ... ਇਹ ਗਲਤੀ ਨਾਂ ਕਰ।" ਮੈਂ ਡਰ ਕੇ ਪਿਛੇ ਹਟ ਗਿਆ। ਅਜੇ ਸੁੰਨ ਬਣਿਆ ਖਲੋਤਾ ਸਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਜਮਾਤੀ ਨੇ ਫਿਰ 'ਵਾਜ ਮਾਰ ਲਈ। ਮੈਂ ਪਰਦਾ ਪਰੇ ਕੀਤਾ ਤੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਇਆ। ਰੁੱਖ ਹੇਠ ਇਕ ਕੁੜੀ ਬੈਠੀ ਸੀ, ਸਿੱਧੀ ਸਾਦੀ... ਜਿਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਆਮ ਕੁੜੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ...। ਏਧਰ ਓਧਰ ਦੇਖ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ- ਤਰੰਨੁਮ ਕਿਥੇ ਹੈ ? ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਹੱਸ ਪਏ। ਮਿੱਤਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ- ਕਮਲਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿਤੇ ? ਕਿਤੇ ਇਹਨੂੰ ਤੱਕ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਹਨੇਰਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਛਾ ਗਿਆ ? ਮੈਂ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ... ਪਤਾ ਨਾਂ ਲਗੇ ਕੀ ਕਹਾਂ, ਕੀ ਕਰਾਂ। ਖੈਰ, ਇਹ ਤਰੰਨੁਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ... ਮੈਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਦੱਸੇ ਪੁੱਛੇ ਗੇਟ ਤੋਂ ਬਾਅਰ ਨਿਕਲ, ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਲ ਨੂੰ ਹੋ ਤੁਰਿਆ। ਪਿਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਸਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ ਤਾਂ ਮੈ ਵਧੀਕ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਦੌੜਿਆ। ਮੇਰੇ ਘਰ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਗੱਡੀ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਜਾਣ ਲਈ ਸਰਕ ਰਹੀ ਸੀ... ਜਾਣਾ ਮੈਂ ਘਰ ਸੀ... ਪਰ

ਤੇਜ਼ ਦੌੜ ਕੇ ਇਸ ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਸਵਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੇਰੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਇਕ ਹੌਲਨਾਕ ਤੂਫ਼ਾਨ ਉਠ ਚੁੱਕਾ ਸੀ... ਮੈਂ ਤਰੰਨੁਮ ਦੇਖਣੀ ਹੈ... ਭਾਵੇਂ ਕਿਤੇ ਵੀ ਹੋਵੇ... ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੁਛਿਆ ਗੱਡੀ ਕਿੱਧਰ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ... ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਜਾਂਦੀ ਹੋਵੇ.... ਇਸ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਫਰਕ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ? ਤਰੰਨੁਮ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ ਰਿਹਾ... ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਹ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਆਈ ਹੋਵੇ... ਪਰ ਦੋਸਤ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਬਦਲ ਲਿਆ ਹੋਵੇ... ਜਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਹ ਆਈ ਹੋਵੇ ਪਰ... ਮੈਂ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਦੇਰ ਕਰ ਦਿਤੀ... ਇੰਨੀ ਦੇਰ ਥੋੜਾ ਉਡੀਕ ਸਕਦੀ ਸੀ ਉਹ... ਚਲੀ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ... ਉਹਨੇ ਤਾਂ ਪਲ ਦੇ ਪਲ ਆਪਣੀ ਇਕ ਝਲਕ ਦਿਖਾਉਣੀ ਸੀ ਤੇ ਫਿਰ ਲੋਪ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਹਾਏ ਰੱਬਾ, ਮੈਂ ਦੇਰ ਕਿਉਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਏਨੀ ?

ਗੱਡੀ ਦੀ ਸੀਟ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਇਉਂ ਸੋਚਾਂ ਸੋਚਦਾ ਮੈਂ ਸੌਂ ਗਿਆ। ਜਦ ਅੱਖ ਖੁਲ੍ਹੀ, ਰਾਤ ਪੈ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬੈਠੇ ਇਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਿਆ ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਘਰੋਂ ਰੁੱਸ ਕੇ ਆਇਐਂ ਪੁੱਤਰਾ ? ਲੜਿਐਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ?"

ਮੈਂ ਕਿਹਾ- ਨਹੀਂ ਜੀ। ਨਹੀਂ ਲੜਿਆ ਕਿਸੇ ਨਾਲ। ਨਾ ਰੁੱਸਿਆ ਹਾਂ।

ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੇ ਕਿਹਾ- ਤੂੰ ਦੱਸਦਾ ਨਹੀਂ.... ਪਰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਬੁਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਤੂੰ ਸੁੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੈਂ ਨਾ, ਤਾਂ ਹਉਕੇ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੈਂ... ਮੈਂ ਨੇੜੇ ਹੋ ਕੇ ਦੇਖਿਆ... ਰੋ ਰਿਹਾ ਸੈਂ ਤੂੰ... ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰੰਨੁਮ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੈਂ... ਆਖ ਰਿਹਾ ਸੈਂ... "ਤਰੰਨੁਮ ਆਈ ਹੋਵੇਗੀ... ਬਾਹਰ ਆਉਂਦਿਆਂ ਦੇਰ ਕਰ ਦਿਤੀ ਮੈਂ। ਕੌਣ ਐ ਇਹ ਤਰੰਨੁਮ ਬੱਚਿਆ ? ਕਿੱਥੋਂ ਆਇਐਂ ਤੂੰ... ਕਿਥੇ ਜਾ ਰਿਹੈਂ ?"

ਮੈਂ ਕੀ ਦੱਸਦਾ ? ਬਸ ਚੁੱਪ। ਬਾਬੇ ਨੇ ਡੱਬਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ- ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਹੋਣੀ ਏ... ਆ ਆਪਾਂ ਖਾਣਾ ਖਾਈਏ ਪਹਿਲੋਂ... ਗੱਲਾਂ ਫੇਰ ਕਰਾਂਗੇ।

ਵਾਕਈ ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਖਾਂਦਿਆਂ ਖਾਂਦਿਆਂ ਕੋਈ ਸਟੇਸ਼ਨ ਆ ਗਿਆ। ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਮੈਂ ਗੱਡੀਓਂ ਉਤਰਿਆ ਤੇ ਦੂਜੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠਿਆ... ਕੌਣ ਭਲਾ ਬਾਬੇ ਦੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਝੂਠਾ ਜਵਾਬ ਦਏ ? ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਦੱਸਣਯੋਗ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੁਝ। ਫਿਰ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ। ਚੱਲ ਸੋ ਚੱਲ। ਘਰ ਇਕ ਖ਼ਤ ਜ਼ਰੂਰ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ- ਕਿ ਮੈਂ ਰੁੱਸ ਕੇ ਨਹੀਂ ਗਿਆ- ਕਿ ਮੈਂ ਮਰਾਂਗਾ ਨਹੀਂ- ਕਿ ਮੈਂ ਘਰ ਨਹੀਂ ਪਰਤਾਂਗਾ- ਕਿ ਮੇਰੀ ਤਲਾਸ਼ ਨਾ ਕਰਨਾ।

ਨਾ ਪੈਸਾ, ਨਾ ਵਿਦਿਆ, ਨਾ ਅਕਲ, ਅਜਨਬੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਮੈਂ ਤਰੰਨੁਮ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਨਿਕਲ ਤੁਰਿਆ... ਪਿੰਡ ਦੇਖੇ... ਸ਼ਹਿਰ ਦੇਖੇ, ਦੇਸ ਦੇਖੇ, ਪਰਦੇਸ ਦੇਖੇ... ਪਰ ਤਰੰਨੁਮ ਨਾ ਦਿੱਸੀ। ਜੋਗੀਆਂ ਤੋਂ, ਨਜੂਮੀਆਂ ਤੋਂ ਉਸ ਦਾ ਅਤਾ ਪਤਾ ਪੁਛਦਿਆਂ ਸਗਲ ਸੰਸਾਰ ਗਾਹਿਆ... ਪਰ ਤਰੰਨੁਮ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬੜੀਆਂ ਸੁਹਣੀਆਂ ਸਿਆਣੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਏਸ ਅਨੰਤ ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ ਦੇਖੀਆਂ... ਕਈਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਨਾਗਸੈਨ ਦੱਸਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਮੇਰੀ ਸ਼ਕਲ ਠੀਕ ਹੈ। ਨਾਗਸੈਨ ਹੀ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਹੈ ਮੇਰਾ। ਉਦੋਂ ਮੈਂ ਸ਼ੂਕਦਾ ਹੋਇਆ ਵੇਗਮੱਤਾ ਦਰਿਆ ਸਾਂ ਜੋ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਹੋਇਆ ਸਿੰਜਦਾ ਘੱਟ ਪਰ ਤਬਾਹੀ ਵਧੀਕ ਮਚਾਉਂਦਾ

ਹੋਏ। ਤੇਜ਼ ਚਾਲ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਤਾਂ ਕਿ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਦੇ ਫਣ ਉਪਰਲੀ ਮਣੀ ਦੇਖ ਸਕਾਂ। ਰੱਬ ਦਾ ਜਾਂ ਧਰਮ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਤਕ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ... ਉਦੋਂ ਤਾਂ ਕੀ ਲੱਗਣਾ ਸੀ... ਗੇਰੂਏ ਕੱਪੜੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਾ ਲਏ ਸਨ ਤਾਂ ਕਿ ਮੰਦਰਾਂ, ਡੇਰਿਆਂ, ਸਰਾਵਾਂ ਵਿਚ ਰਾਤ ਕੱਟ ਸਕਾਂ, ਰੋਟੀ ਖਾ ਸਕਾਂ- ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਰਜ਼ੀ ਗੱਲ ਕਰ ਸਕਾਂ।

ਇਕ ਬੜੀ ਸੁਹਣੀ ਤੇ ਸਮਝਦਾਰ ਕੁੜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰ ਦੱਸਿਆ- ਬਾਵਾ ਤੂੰ ਪਰਛਾਵਿਆਂ ਮਗਰ ਦੌੜ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਅਸਲੀਅਤ ਤੇਰੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਹੈ... ਪਰ ਤੂੰ ਹੰਕਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈਂ ਤੇ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਆਏ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਨਾ ਪਹਾੜ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਨਾ ਆਕਾਸ਼, ਤਰੰਨੁਮ ਕਿਥੇ ਦਿਸਣੀ ਹੈ ?

ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਡੁੱਬ ਡੁੱਬਾ ਗਈਆਂ। ਮੈਂ ਉਥੋਂ ਉਠ ਕੇ ਤੇਜ਼ ਕਦਮੀ ਤੁਰਿਆ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ- ਹੰਕਾਰ ? ਉਚੀਆਂ ਨਿਗਾਹਾਂ ? ਇਹ ਕੀ ਸੁਣਿਆ ਮੈਂ ? ਖ਼ਾਕ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਨਾ ਮੈਂ ਤਰੰਨੁਮ ਦੇ ਕਦਮਾਂ ਦੀ। ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਸੰਸਾਰ ਛਾਣ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹੰਕਾਰਿਆ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਮੈਂ...। ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੇ ਝੜੀਆਂ ਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਫਿਰ। ਬਾਕੀ ਇਥੇ ਬੈਠੇ ਲੋਕ ਤਾਂ ਮੰਨਣਗੇ ਨਹੀਂ ਪਰ ਖੁਮਾਰ ਸ਼ਾਇਰ ਹੈ, ਮੰਨ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਦਰਿਆ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਤਲ ਉਪਰ ਉਠ ਗਿਆ ਸੀ ਮੇਰੇ ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ... ਪੂਰਾ ਹੜ੍ਹ ਆਇਆ ਸੀ ਉਸ ਦਿਨ। ਬਾਰਸ਼ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਆਖਰ ਜਦੋਂ ਦਰਿਆ ਵਿਚੋਂ ਬੁੱਕ ਭਰ ਕੇ ਮੂੰਹ ਧੋਤਾ ਤਾਂ ਦੇਖਿਆ, ਅਸਮਾਨ ਨਿਖਰ ਗਿਆ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਧੂੜ ਗੁਬਾਰ ਨੇ ਧਰਤੀ ਘੇਰ ਲਈ ਸੀ, ਜਮ ਕੇ ਬਾਰਸ਼ ਹੋਈ ਤਾਂ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਨਿਰਮਲਤਾ ਫੈਲ ਗਈ। ਮੈਂ ਫਿਰ ਉਸ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਤੁਰ ਪਿਆ।

ਚਾਰੇ ਕੂੰਟਾਂ ਅਤੇ ਦਸੇ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਗਾਹੀਆਂ। ਚਲੋ ਚਾਲ... ਭੌਂਦਾ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਤਾਂ ਇਕ ਰਾਹਗੀਰ ਮਿਲਿਆ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲੀਂ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਮੇਰੇ ਮੱਤ ਬਾਰੇ, ਮੇਰੇ ਮਿਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ। ਨਾ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਨਾ ਧਰਮ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਤਰੰਨੁਮ ਨੂੰ ਲਭਦਾ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਉਸ ਨੇ ਪੂਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਕਿਹਾ- ਓ ਭਲਿਆ ਲੋਕਾ, ਇਹ ਤੂੰ ਕੀ ਕਰਦਾ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ? ਜਿਸ ਤਰੰਨੁਮ ਦੀ ਤੂੰ ਤਲਾਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਉਹ ਦੇਸਾਂ ਪਰਦੇਸਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡਾ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਥੋੜ੍ਹੀ ਹੈ ? ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ... ਮਹਾਨ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ.. ਕਲਾਸਕੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ। ਉਥੇ ਜਾਹ... ਕਿਤਾਬਾਂ ਫੋਲ, ਮਿਲੇਗੀ... ਅਵੱਸ਼ ਮਿਲੇਗੀ ਤੈਨੂੰ ਉਹ।

ਉਦੋਂ ਮੇਰੀ ਉਮਰ ਚਾਲੀ ਪੰਤਾਲੀ ਸਾਲ ਦੀ ਹੋਏਗੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਦਾ ਰਾਹ ਫੜਿਆ। ਅਗਲੇ ਤੀਹ ਚਾਲੀ ਸਾਲ ਮੈਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਲਾਇਬਰੇਰੀਆਂ ਵਿਚ ਬਿਤਾਏ। ਮੈਂ ਉਹ ਪਾਠਕ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੰਜ-ਚਾਰ ਘੰਟੇ ਪੜ੍ਹ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਬਾਸੀਆਂ ਆਉਣ ਲੱਗ ਜਾਣ। ਜੇਠ ਮਹੀਨੇ ਜਿਵੇਂ ਅੱਗ ਦੀ ਲਾਟ ਸੁੱਕੇ ਪੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਚੱਟਦੀ ਭੱਜਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ... ਰੁਕਦੀ ਨਹੀਂ ਪੱਤੇ ਮੁੱਕਣ ਤਕ... ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਤਾ ਮੈਂ। ਸਾਹਿਤ, ਕਲਾ, ਦਰਸ਼ਨ, ਇਤਿਹਾਸ, ਗਿਆਨ-ਵਿਗਿਆਨ, ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ

ਕਿਹੜਾ ਕੋਈ ਆਪਸ਼ਨ ਸੀ ? ਤਰੰਨੁਮ, ਤਰੰਨੁਮ ਹੈ ਆਖਰ- ਕੀ ਪਤਾ ਕਿਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਹੋਏ ? ਸੋ, ਚੱਲ ਸੋ ਚੱਲ। ਅੱਸੀ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤਕ ਪੜ੍ਹਦਾ ਰਿਹਾ ਮੈਂ।

ਵਿਸ਼ਵ ਸਾਹਿਤ ਦੀਆਂ ਅਮਰ ਨਾਇਕਾਵਾਂ ਦੇਖੀਆਂ। ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀਆਂ ਦੇਵੀਆਂ, ਬਹਿਸ਼ਤ ਦੀਆਂ ਹੂਰਾਂ, ਇੰਦਰ ਦੀਆਂ ਉਹ ਅਪਸਰਾਵਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਮਹਾਂਰਿਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪਾ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ, ਯੂਨਾਨ ਤੇ ਰੋਮ ਦੀਆਂ ਦੁਖ ਝਲਦੀਆਂ ਅਤੇ ਦੁਖ ਦਿੰਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ... ਉਹ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਣੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਫੌਜਾਂ ਟਕਰਾਈਆਂ, ਹਕੂਮਤਾਂ ਉਲਟ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਤਰੰਨੁਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਤੇ। ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦਾ ਧੋਣ ਵੀ ਨਹੀਂ ਇਹ ਔਰਤਾਂ।

ਸੰਸਾਰ ਪਹਿਲੋਂ ਦੇਖ ਲਿਆ ਸੀ... ਸਾਹਿਤ ਹੁਣ ਦੇਖ ਲਿਆ। ਇਹ ਸਭ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਇਸ ਨਤੀਜੇ 'ਤੇ ਪੁੱਜਿਆ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਤਮਿਕ ਤੇ ਬੌਧਿਕ ਉਡਾਣ ਅਨੰਤ ਵੀ ਹੈ ਅਨੂਪਮ ਵੀ। ਪਰ ਕਿਤੇ ਕੁਝ ਗੁੰਮ ਸੀ। ਕੋਈ ਆਖਦਾ ਸੀ ਸਦਾਚਾਰ ਗਾਇਬ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਕੋਈ ਆਖਦਾ ਸੀ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਛੁਪ ਗਈ ਹੈ ਕਿਧਰੇ, ਕੋਈ ਕਲਾ ਦੀ, ਕੋਈ ਹੁਨਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਸੀ, ਕੋਈ ਆਖਦਾ ਸੀ ਸਭ ਕੁਝ ਸਹੀ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਆਪ ਗੁੰਮ ਗਿਆ ਹੈ, ਕੋਈ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਨਹੀਂ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਉਸ ਦਾ ਹੀਰੋ ਗੁੰਮ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੱਖਾਂ ਜਗਿਆਸੂ ਰੱਬ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਇਉਂ ਫਿਰਦੇ ਵੇਖੇ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਾਇਰ ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਣ। ਪਰ, ਸ਼ਾਇਰਾਂ ਨੂੰ ਤਸ਼ਬੀਹਾਂ ਲੱਭਣ ਵਿਚ ਦਿੱਕਤ ਆ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਗੁੰਮ ਹੋਇਆ ਰੱਬ ਵੀ ਪਕੜ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਿਹਾ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕਰੋੜਾਂ ਬੇਚੈਨ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਮੈਂ ਤਰੰਨੁਮ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਸਾਂ। ਕਰੋੜਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਬਦਨਸੀਬ ਜਗਿਆਸੂ।

ਇਕ ਬੰਦਾ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਵਿਚ ਦੇਖਿਆ... ਉਹ ਵੀ ਤਕੜਾ ਪੜ੍ਹਾਕੂ ਸੀ ਕੋਈ। ਇਕ ਦਿਨ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆਇਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, "ਖੋਜ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ?" ਮੈਂ ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਿਰ ਹਿਲਾਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਫਿਰ ਪੁੱਛਿਆ, "ਕੀ ਟਾਪਿਕ ਹੈ ਤੁਹਾਡੇ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਦਾ ?" ਮੈਂ ਕਿਹਾ- ਤਰੰਨੁਮ ਕੋਈ ਟਾਪਿਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਭਾਈ। ਉਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਖੋਜੀ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝਿਆ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਤਰੰਨੁਮ ਦੀ ਗੱਲ ਦਸਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਵਜੂਦ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਲੱਖਾਂ ਟਾਪਿਕ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਰੋੜਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਗੁੰਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ... ਬਿਲਕੁਲ ਉਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਿਵੇਂ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਤਾਰਿਕਾ ਮੰਡਲਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਤੇ ਮੌਤ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ।

ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ- "ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਹੈ ਫਿਰ ਉਹ। ਜਿਸ ਦੀ ਤੂੰ ਭਾਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਇਥੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਉਹ।" ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਝਟਕਾ ਲੱਗਾ... ਤਾਂ ਕੀ ਏਨੇ ਸਾਲ ਬੇਕਾਰ ਗਏ ? "ਕਿਥੇ ਹੈ ਫਿਰ ਉਹ ?" ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ, "ਜਿਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਸਿਰਨਾਵਾਂ ਲਾਇਬਰੇਰੀਆਂ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਠੱਗੀ ਕਰ ਗਿਆ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ? ਉਂਝ ਭਲਾ ਬੰਦਾ ਲਗਿਆ ਸੀ ਉਹ ਕੋਈ।"

ਅਜਨਬੀ ਨੇ ਕਿਹਾ- ਠੀਕ ਸੀ ਉਹ। ਉਸ ਨੇ ਸੱਚ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਤੈਨੂੰ। ਤਰੰਨੁਮ ਇਥੇ ਸੀ ਕਦੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚ। ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ... ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ

ਹੈ... ਦਰਅਸਲ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪਗਡੰਡੀਆਂ ਹਨ। ਸ਼ਬਦ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪੈੜਾਂ ਜਾਣ, ਤੇ ਵਾਕ ਉਸ ਦੇ ਰਸਤੇ। ਜਿਵੇਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਚਿੜੀ ਆਪਣੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਵਿਚ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਬੈਠੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਬੈਠਦੀ ਨਹੀਂ ਤਰੰਨੁਮ। ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਬਸ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਅਤੇ ਕਦਮਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਛੱਡ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਿੱਛੇ। ਸੋ, ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਭਾਈ ਉਹ ਇਥੋਂ। ਤੂੰ ਚਾਰ ਦਹਾਕੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪੈੜਾਂ ਦੇਖੀਆਂ। ਪੈੜਾਂ ਵੀ ਕਾਹਦੀਆਂ... ਬਚੇ ਖੁਚੇ ਬਾਸੀ ਨਿਸ਼ਾਨ ਦੇਖੇ ਉਸ ਦੇ ਕਦਮਾਂ ਦੇ। ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਉਹ।

ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ- ਅੱਗੇ ਕਿਥੇ ਜਾ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ ਫਿਰ ਇਹ ਰਸਤੇ ?

ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ- ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਇਹ ਪਗਡੰਡੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਬਾਗਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਾਗਾਂ ਵਿਚ ਜਾਹ। ਫੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਦੇਖੀਂ। ਸਭ ਤੋਂ ਸੁਹਣੇ ਫੁੱਲ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ।

ਪਲ ਭਰ ਵੀ ਹੋਰ ਜ਼ਾਇਆ ਕੀਤੇ ਬਗੈਰ ਮੈਂ ਬਾਗਾਂ ਵਿਚ ਨਿਕਲਿਆ। ਕਰੋੜਾਂ ਫੁੱਲ ਦੇਖੇ ਪਰ ਤੁਰਿਆ ਗਿਆ। ਜਾਪਾਨ ਵਿਚ ਇਕ ਬੂਟੇ ਉਤੇ ਝੂਮਦਾ, ਮੁਸਕਾਂਦਾ, ਮਹਿਕਾਂ ਭਰਿਆ ਵੱਡਾ ਗੁਲਾਬ ਦਾ ਫੁੱਲ ਦੇਖਿਆ। ਦੰਗ ਰਹਿ ਗਿਆ ਮੈਂ ਤਰੰਨੁਮ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਦੇਖ ਕੇ। ਨਸ਼ਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਮਹਿਲ ਅੱਗੇ ਬਾਰ ਬਾਰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ... ਸਜਦੇ ਕੀਤੇ... ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਮੋਮਿਨ ਨਮਾਜ਼ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ... ਮੈਂ ਬਾਰ ਬਾਰ ਝੁਕਿਆ। ਇਧਰੋਂ ਉਧਰੋਂ ਲੋਕ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਪਰ ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਕੀ। ਤਮਾਸ਼ਬੀਨਾਂ ਨੂੰ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਤਮਾਸ਼ਾ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਮੈਂ ਤਰੰਨੁਮ ਦੇ ਇਸ ਮਹੱਲ ਵਲ ਵਧਿਆ... ਨੇੜੇ ਗਿਆ... ਦਸਤਕ ਦੇਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਉਂਗਲ ਫੁੱਲ ਵਲ ਵਧਾਈ ਤਾਂ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ... ਉਹੀ ਗੈਬੀ ਆਵਾਜ਼ ਜਿਹੜੀ ਦਸਵੀਂ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸੁਣੀ ਸੀ। ਏਨੇ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਸੁਣੀ ਇਹ ਆਵਾਜ਼ ਉਹੀ ਸੀ... ਬਿਲਕੁਲ ਉਹੀ...। ਖਾਮੋਸ਼, ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ, ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਖਲੋ ਗਿਆ... ਕਿਸੇ ਦੇਵਤੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੀ ਇਹ... ਉਹ ਆਵਾਜ਼ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸੀ- "ਮੂਰਖ ਨਾ ਬਣ। ਤਰੰਨੁਮ ਦੇ ਇਹ ਮਹੱਲ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਮਹੱਲ ਹਨ... ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਦਸਤਕ ਦੇਣ ਦੀ ਕੀ ਤਮੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਤੈਨੂੰ ? ਏਨੀ ਉਮਰ ਬੀਤ ਗਈ... ਅਜੇ ਅਦਬ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ? ਪਹਿਲੋਂ ਸਲੀਕਾ ਸਿੱਖ ਬਾਵਾ।"

ਮੇਰੇ ਕਦਮ ਲੜਖੜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਕੰਬਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਪੁੱਛ ਲਿਆ ਮੈਂ- "ਫਿਰ ਕਿਵੇਂ ਖਟਖਟਾਵਾਂ ਉਸ ਦਾ ਦੁਆਰ ਮਾਲਕ ? ਉਵੇਂ ਕਰਾਂਗਾ ਜਿਵੇਂ ਹੁਕਮ ਕਰੋਗੇ। ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਉਮਰ ਦਾ ਉਹ ਸਿਰਾ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਥੇ ਅਵੱਗਿਆ ਕਰਨੀ ਗਵਾਰਾ ਨਹੀਂ ਮੇਰੇ ਲਈ। ਦਇਆ ਕਰੋ ਮੇਰੇ 'ਤੇ। ਦੱਸੋ, ਕਿਵੇਂ ਬੁਲਾਵਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ?"

ਆਵਾਜ਼ ਆਈ- "ਸੁਣ। ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣ। ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਮਹਿਲਾਂ ਉਪਰ ਦਸਤਕ ਦੇਣ ਲਈ ਹਵਾ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਜਿਹਾ ਝੋਂਕਾ ਬਣਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ... ਇਕ ਸੂਖਮ ਜਿਹਾ ਬੁੱਲਾ। ਇਸ ਮਹੱਲ 'ਤੇ ਇੰਜ ਦਸਤਕ ਦਿੱਤੀ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਠੀਕ ?"

ਠੀਕ ਕਿਹਾ ਆਕਾਸ਼-ਦੇਵ ਨੇ। ਰੁਮਕਦੀ ਪੌਣ ਦਾ ਬੁੱਲਾ ਬਣਨਾ ਪਵੇਗਾ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ। ਉਮਰ ਬੀਤ ਗਈ ਹੈ ਮੇਰੀ। ਪਰ ਕਹਾਣੀ ਖ਼ਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਇਹ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਸਰੀਰ

ਹੁਣ ਹਵਾ ਦਾ ਬੁੱਲਾ ਬਣਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿਚ ਹੈ। ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਨਜ਼ਦੀਕ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਪਲ ਹੁਣ... ਦਿਨ ਬਦਿਨ ਵਧਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤਰੰਨੁਮ ਦੇ ਮਹੱਲ ਵਲ ਕਦਮ...।

ਇੰਨੇ ਸ਼ਬਦ ਬੋਲ ਕੇ ਸੁਆਮੀ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਿਆ। ਕੋਈ ਨਾ ਬੋਲਿਆ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਜਦੋਂ ਬਾਵਾ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰਨਾ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਸਾਡਾ। ਡੇਰੇ ਵਿਚ ਦੋ ਬੱਚੇ ਹੁਸਨ ਅਤੇ ਸੁਖਨ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਸਿੱਖਣ ਆਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ... ਚੰਚਲ ਉਮਰ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਅਹਿਲ ਖਾਮੋਸ਼ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਇਹ ਚੁੱਪ ਨਾਗਸੈਨ ਤੋੜ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕੇਵਲ... ਖੁਮਾਰ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਨਾਗਸੈਨ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ- ਸੁਆਮੀ, ਇਸ ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ ਜੇ ਕਿਤੇ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਉਹ... ਦਿੱਸ ਪੈਂਦੀ ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਤਰੰਨੁਮ... ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਿਵੇਂ ਕਰਦੇ ?

ਸੁਆਮੀ ਦੀਆਂ ਨਮ ਅੱਖਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਦੇਖੀਆਂ। ਉਸ ਨੇ ਡੂੰਘਾ ਸਾਹ ਲਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ- "ਹਾਸਲ ? ਤੁਸੀਂ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਿਵੇਂ ਛੇੜ ਲਈ ? ਹਾਸਲ ਕੌਣ ਕਰ ਸਕਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਜ ਤੱਕ ? ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਰਚਣਹਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾਂ ਹੋਈ... ਕਲਾਸੀਕਲ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਕਰਤਾਰ ਉਸ ਤੋਂ ਵੰਚਿਤ ਰਹੇ... ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਮਹੱਲ, ਕਾਮਲ ਫਕੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਖਾਨਗਾਹਾਂ, ਪੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਦਰਗਾਹਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਸਖੱਣੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਮੇਰੀ ਔਕਾਤ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਾ ਪਤਾ ਹੈ। ਅਜੇ ਤੱਕ ਇਹ ਗੱਲ ਆਈ ਨਹੀਂ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਦੇਖਣੀ ਸੀ ਰਤਾ... ਇਕ ਨਜ਼ਰ... ਪਲ ਭਰ ਲਈ... ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਭਾਵੇਂ। ਹੋਰ ਕੀ ? ਉਸ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਕਿਸੇ ਗੱਪੀ ਤੋਂ ਸੁਣਨੀ। ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਸਮੱਰਥਾ ਹੈ ਨਹੀਂ।

ਖੁਮਾਰ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛੇ। ਇਕ ਸ਼ਿਅਰ ਸੁਆਮੀ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਕੀਤਾ...

ਹਸਰਤਿ ਦੀਦਾਰਿ ਜਾਨਾਂ ਖੀਂਚ ਲਾਈ ਬਜ਼ਮ ਮੇਂ

ਬਜ਼ਮ ਮੇਂ ਸੇ ਹਸਰਤਿ ਦੀਦਾਰਿ ਜਾਨਾਂ ਲੇ ਚਲੇ।।

ਸ਼ਿਅਰ ਸੁਣ ਕੇ ਸੁਆਮੀ ਨੇ ਦਾਦ ਦਿੱਤੀ। ਕਿਹਾ- "ਸ਼ਾਇਰਾਂ ਲਈ ਇਕ ਜਨਮ ਦੀ ਮਹਿਫਲ ਕਾਫੀ ਹੋਏਗੀ। ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਨੇ ਲੱਖ ਮਹਿਫ਼ਲਾਂ ਅਜੇ ਦੇਖਣੀਆਂ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਲੱਖ ਦੇਖ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਇਹ ਉਮਰ ਬੀਤ ਗਈ। ਅਗਲੀ ਕਿਸੇ ਮਹਿਫਲ ਵਿਚ ਮਿਲਾਂਗੇ ਉਸ ਨੂੰ। ਬੜੀ ਜਲਦੀ। ਨਾਗਸੈਨ, ਤੂੰ ਗੰਭੀਰ ਵਿਦਵਾਨ ਹੈਂ। ਤੇਰੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਕੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਇਸ ਬਾਰੇ ?"

ਨਾਗਸੈਨ ਨੇ ਕਿਹਾ- "ਇਕ ਜਨਮ ਜਾਂ ਅਨੇਕ ਜਨਮ.. ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ। ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਸਾਕਯਮੁਨੀ ਨੇ। ਤਥਾਗਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ- "ਇਕ ਪਲ ਅਤੇ ਇਕ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ। ਜਿਸ ਕਰਮਾਂ ਵਾਲੇ ਪਲ ਨੇ ਇਹ ਰਹੱਸ ਜਾਣ ਲਿਆ, ਉਹ ਯੁੱਗ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਅਭਾਗੇ ਯੁੱਗ ਨੂੰ ਇਸ ਭੇਤ ਦਾ ਪਤਾ ਨਾਂ ਲੱਗਿਆ- ਉਹ ਪਲ ਵਾਂਗ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ।"

ਸੁਆਮੀ ਮੁਸਕਰਾਇਆ। ਹੁਸਨਬੀਰ ਅਤੇ ਸੁਖਨਬੀਰ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ- "ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ,

ਪੁੱਤਰੋ ਤੁਸੀਂ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣ ਰਹੇ ਸੀ ਮੇਰੀ ਕਹਾਣੀ। ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਲੱਗੀ ਇਹ ਕਥਾ ?"

ਹੁਸਨਬੀਰ ਨੇ ਕਿਹਾ- ਸੁਆਮੀ ਜੀ, ਸੰਗੀਤ ਵਿਚੋਂ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਦੇਖਣੀ ਸੀ... ਸ਼ਾਇਦ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਤਰੰਨੁਮ। ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪੈੜਾਂ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਚੋਰ ਦੀਆਂ ਪੈੜਾਂ ਪੁਲੀਸ ਮਸਾਲੇ ਲਾ ਕੇ ਜਮਾਅ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹਨ ਇਹ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ। ਪਰ ਪੈੜਾਂ ਜਮਾਅ ਦੇਣ ਤੱਕ ਚੋਰ ਦੂਰ ਨਿਕਲ ਚੁੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ... ਬਹੁਤ ਦੂਰ। ਅਸੀਂ ਸੰਗੀਤ ਸਿੱਖ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਸੰਗੀਤ ਵਿਚੋਂ ਉਸ ਦੇ ਕਦਮਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸਾਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਚੋਰ ਕਿਤੇ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਅਜੇ... ਉਸ ਦੀ ਪੈੜਚਾਲ ਸੁਣਾਈ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਨੇੜੇ ਹੀ ਹੈ ਉਹ ਕਿਤੇ... ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਭਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚੋਂ ਲੱਭਾਂਗੇ ਮਹਾਰਾਜ।

ਉਕਤ ਸਾਖੀ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤਰਜਮਾ ਊਟੀ ਸੁਆਮੀ ਜੀ ਦੇ ਡੇਰੇ ਭੇਜਿਆ। ਉਤਰ ਮਿਲਿਆ—ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਖਬਰ ਨਹੀਂ ਪੁਜੀ, ਸੁਆਮੀ ਜੀ ਹਵਾ ਦੇ ਝੌਂਕਾ ਬਣ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ ਤਰੰਨੁਮ ਨੂੰ ਮਿਲਣ। ਤੁਹਾਡੇ ਵਲੋਂ ਭੇਜੀ ਲਿਖਤ ਐਤਵਾਰ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸੁਣਾਈ। ਸੰਗਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਇਹ ਸਾਖੀ ਅਗਲੇ ਐਤਵਾਰ ਤੱਕ ਸੁਆਮੀ ਜੀ ਦੀ ਸਮਾਧ ਦੇ ਚਰਨਾ ਵਿਚ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇ। ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਜੀ।

ਮੁਹੱਬਤ ਨੂਰ ਫੂਲੋਂ ਕਾ ਵਫ਼ਾ ਫੂਲੋਂ ਕੀ ਖ਼ੁਸ਼ਬੂ ਹੈ॥
ਜਿਧਰ ਦੇਖੂੰ ਤੇਰਾ ਜਲਵਾ ਜਹਾਂ ਜਾਊਂ ਵਹਾਂ ਤੂ ਹੈ॥

ਸੁਹਾਨੀ ਸ਼ਾਮ ਕੀ ਆਂਖੇਂ ਹਸੀਂ ਹੈਂ ਰੌਨਕ-ਏ-ਗ਼ਮ ਸੇ
ਹਰਿਕ ਲਮਹਾ ਤੁਮਹਾਰੇ ਵਸਲ[1] ਕੀ ਖ਼ਾਹਿਸ਼ ਕਾ ਆਂਸੂ ਹੈ॥

ਜ਼ਮੀ[2] ਤੇਰੀ ਹੂੰ ਮੈਂ ਤੂ ਆਫ਼ਤਾਬੇ ਨੂਰ ਲਾ ਫ਼ਾਨੀ[3]
ਮੇਰੀ ਹਸਤੀ ਕੇ ਮਹਿਵਰ[4] ਮੇਰੀ ਗਰਦਿਸ਼ ਮੇਂ ਰਵਾਂ ਤੂ ਹੈ॥

ਮੇਰੀ ਫ਼ਿਕਰੋ[5] ਨਜ਼ਰ ਮੇਂ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਮੇਂ ਮੇਰੀ ਸਾਂਸੋਂ ਮੇਂ
ਤੇਰੀ ਹੀ ਚਾਂਦਨੀ ਹੈ ਤੇਰੀ ਲੌਅ ਹੈ ਤੇਰੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਹੈ॥

ਯਕੀਂ[6] ਬੁਨਿਆਦ ਹੈ ਤੇਰੇ ਮਿਰੇ ਦਿਲ ਕੇ ਤਅੱਲਕ[7] ਕੀ
ਔਰ ਇਸ ਮੇਂ ਬਦਗੁਮਾਨੀ[8] ਭੀ ਉਸੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਕਾ ਪਹਿਲੂ ਹੈ॥

ਮੇਰੇ ਖ਼ਾਬੋਂ ਮੇਂ ਜਬ ਆਤੇ ਹੋ ਤੋ ਐਸਾ ਲਗੇ ਮੁਝ ਕੋ
ਕਿ ਜੈਸੇ ਸ਼ਬ[9] ਕੇ ਆਂਚਲ[10] ਮੇਂ ਕੋਈ ਪੁਰਨੂਰ ਜੁਗਨੂੰ ਹੈ॥

ਮੁਝੇ ਭੀ ਸਾਥ ਲੇ ਲੇ ਮੰਜ਼ਿਲ-ਏ-ਦੁਸ਼ਵਾਰ[11] ਕੇ ਰਾਹੀ
ਤੇਰੀ ਫ਼ਿਤਰਤ[12] ਹੈ ਜੋਗੀ ਤੋ ਮਿਜਾਜ਼ ਅਪਨਾ ਭੀ ਸਾਧੂ ਹੈ॥

ਗਰਿਫ਼ਤਾਰ-ਏ-ਸੁਖ਼ਨ[13] ਹੋ ਜਾਏ ਹਰ ਧੜਕਨ ਮਿਰੇ ਦਿਲ ਕੀ
ਖ਼ੁਮਾਰ ਐਸਾ ਕੋਈ ਉਸ ਕੇ ਲਬੋ ਲਹਿਜਾ[14] ਮੇਂ ਜਾਦੂ ਹੈ॥

---

1. ਮਿਲਾਪ, 2. ਜ਼ਮੀਨ, 3. ਅਮਰ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦਾ ਸੂਰਜ, 4. ਚੇਤਨਾ/ਸੋਚ, 5. ਕੇਂਦਰ 6. ਯਕੀਨ, 7. ਤਲਕਾਤ, 8. ਗਲਤ ਫਹਿਮੀ, 9. ਰਾਤ, 10.ਪੱਲਾ, 11. ਬਿਖੜਾ ਪੈਂਡਾ, 12. ਸੁਭਾ, 13. ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਕੈਦ, 14. ਬੋਲਚਾਲ

ਬਹੁਤ ਪਿਆਸਾ ਹੂੰ ਐ ਪਨਘਟ ਕੇ ਬਾਦਲ
ਕਭੀ ਤੋ ਓਕ ਸੇ ਪਾਨੀ ਪਿਲਾ ਦੇ॥

ਗ਼ਜ਼ਲ ਕੀ ਰੂਹੋ ਜਾਂ ਮੇਂ ਬਸਨੇ ਵਾਲੇ
ਮੇਰੇ ਫ਼ਨ ਕੋ ਤਬਸੁੱਮ ਕੀ ਜ਼ਿਆ[1] ਦੇ॥

ਬੜੇ ਹੀ ਤਲਖ਼[2] ਹੈਂ ਐ ਦੋਸਤ ਆਂਸੂ
ਕੁੱਛ ਇਨ ਮੇਂ ਮਦ ਭਰੇ ਸਪਨੇ ਮਿਲਾਦੇ॥

ਤਿਰਾ ਜਲਵਾ ਮਸੀਹਾਈ ਕਰੇ ਹੈ
ਮਹਿਕਤਾ ਗੁਲ[3] ਨਿਗਾਹੋਂ ਕੋ ਸ਼ਫ਼ਾ[4] ਦੇ॥

ਹਮਾਤਨ ਗੋਸ਼[5] ਹੈ ਯਾਦੋਂ ਕੀ ਮਹਿਫ਼ਿਲ
ਖ਼ੁਮਾਰ ਅਲਫ਼ਾਜ਼[6] ਕਾ ਜਾਦੂ ਜਗਾਦੇ॥

---

1. ਰੌਸ਼ਨੀ, 2. ਕੌੜਾ, 3. ਖੁਸ਼ਬੂ ਭਰਿਆ ਫੁੱਲ, 4. ਤੰਦਰੁਸਤੀ, 5. ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਨਾ, 6. ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ

ਹਦੂਦ ਇ ਫ਼ਿਕਰ–ਓ–ਨਜ਼ਰ[1] ਮੇਂ ਯੇ ਕਾਇਨਾਤ[2] ਨਹੀਂ।
ਸਮਝ ਮੇਂ ਆਯਾ ਕਿ ਅਪਨੇ ਸਮਝ ਕੀ ਬਾਤ ਨਹੀਂ॥

ਯੇ ਚਾਹਿਏ ਕਿ ਕਰੇਂ ਗੌਰ ਫਿਰ ਸੇ ਰਿਸ਼ਤੋਂ ਪਰ
ਇਲਾਜ ਦਰਦ ਕਾ ਤਰਕ–ਏ–ਤਾਅਲੁੱਕਾਤ[3] ਨਹੀਂ॥

ਬਹਾਰ ਆਕੇ ਚਲੀ ਜਾਇ ਘਰ ਕੇ ਆਂਗਨ ਸੇ
ਜੋ ਸੋਚੀਏ ਤੋ ਯੇ ਛੋਟੀ ਸੀ ਵਾਰਦਾਤ ਨਹੀਂ॥

ਜਹਾਂ ਸੇ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹਮਾਰਾ ਹੈ ਸਿਰਫ਼ ਖੁਸ਼ਬੂ ਕਾ
ਹੈਂ ਹਮ ਗੁਲੋਂ ਕਾ ਤਬੱਸੁਮ[4] ਹਮੇਂ ਸਬਾਤ[5] ਨਹੀਂ॥

ਜ਼ਮਾਨਾ ਭਾਗਤੇ ਲਮਹੋਂ ਕਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਠਹਰਾ
ਰੁਕਾ ਨ ਲਬ ਪ ਤਬੱਸੁਮ ਤੋ ਕੋਈ ਬਾਤ ਨਹੀਂ॥

ਤੜਪ ਹੈ ਦੀਦ ਕੀ ਦਿਲ ਮੇਂ ਤੋ ਯੇ ਖ਼ਯਾਲ ਭੀ ਹੈ
ਕਿ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕੀ ਸ਼ਬ ਹੈ ਸ਼ਬ–ਏ–ਬਰਾਤ[6] ਨਹੀਂ॥

ਗੁਜ਼ਰ ਰਹੀ ਹੈ ਖ਼ੁਮਾਰ ਐਸੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਪਨੀ
ਰਗ਼ੋਂ ਮੇਂ ਖ਼ੂੰ ਹੈ ਮਗਰ ਗਰਮੀ–ਏ–ਹਯਾਤ[7] ਨਹੀਂ॥

---

1. ਚੇਤਨਾ ਦੀ ਹੱਦ, 2. ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ, 3. ਸੰਬੰਧ ਟੁੱਟਣੇ, 4. ਮੁਸਕਾਨ, 5. ਠਹਿਰਾਓ, 6. ਰਾਤ ਹੈ ਪਰ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਨਹੀਂ, 7. ਜੀਵਨ ਦਾ ਨਿੱਘ

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਉਠ ਜਾਏਗੀ ਖ਼ਾਲੀ ਮਕਾਂ ਰਹ ਜਾਏਗਾ॥
ਨਾਮ ਕੀ ਤਖ਼ਤੀ ਪ ਧੁੰਧਲਾ ਸਾ ਨਿਸ਼ਾਂ ਰਹ ਜਾਏਗਾ॥

ਆਗ ਲਗ ਜਾਏਗੀ ਤੋ ਫੈਲੇਗੀ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਮੇਂ
ਮੈਂ ਕਹਾਂ ਰਹ ਜਾਊਂਗਾ ਤੂ ਭੀ ਕਹਾਂ ਰਹ ਜਾਏਗਾ॥

ਮੁਸਕੁਰਾਤੇ ਝੂਮਤੇ ਗਾਤੇ ਸਿਤਾਰੋਂ ਕਾ ਭਰਮ
ਟੂਟਤਾ ਜਾਏਗਾ ਤੋ ਕਯਾ ਆਸਮਾ ਰਹ ਜਾਏਗਾ॥

ਹੋ ਗਈ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ ਗਰ ਫ਼ਿਕਰ-ਓ-ਮੁਹੱਬਤ ਕੀ ਹਵਾ
ਜ਼ਹਿਨ-ਓ-ਦਿਲ ਮੇਂ ਕਾਰਖ਼ਾਨੋ ਕਾ ਧੂਆਂ ਰਹ ਜਾਏਗਾ॥

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੀ ਚਾਸ਼ਨੀ ਤਸ਼ਨਾਲਬੀ[3] ਮੇਂ ਹੈ ਨਿਹਾਂ[4]
ਪਿਆਸ ਮਰ ਜਾਏਗੀ ਤੋ ਕਯਾ ਰੰਗ-ਏ-ਜਾਂ[5] ਰਹ ਜਾਏਗਾ॥

ਫਿਕਰ[6] ਸੇ ਆਰਾਸਤਾ[7] ਕਰਤੇ ਰਹੋ ਉਨਕੋ ਖ਼ੁਮਾਰ
ਵਰਨਾ ਲਫ਼ਜ਼ੋਂ ਮੇਂ ਫਕਤ[8] ਹੁਸਨ-ਏ-ਜ਼ਬਾਂ ਰਹ[9] ਜਾਏਗਾ॥

---

1. ਬੇਆਵਾਜ਼, 2. ਪਿਆਰ ਦੀ ਸੂਝ, 3. ਪਿਆਸ, 4. ਛੁਪੀ ਹੋਈ, 5. ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਰੰਗ, 6. ਚਿੰਤਨ, 7. ਸਜਾਵਟ, 8. ਸਿਰਫ਼9. ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਸੁਹੱਪਣ

.ਕਲਮ ਗ਼ੁਲਾਬ ਕੀ ਟਹਨੀ ਸੁਖ਼ਨ[1] ਹੈ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਕਾ॥
ਬਚਾ ਕੇ ਵਕਤ ਸੇ ਰਖਨਾ ਕਿ ਫਨ[2] ਹੈ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਕਾ॥

ਤੁਮ੍ਹਾਰੇ ਅਕਸ ਕੇ ਪੱਥਰ ਸੇ ਟੂਟ ਜਾਏਗਾ
ਕੁਛ ਇਹਤਿਆਤ ਸੇ ਛੂਨਾ ਬਦਨ ਹੈ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਕਾ॥

ਯੇ ਰੰਗ-ਓ-ਬੂ ਯੇ ਤੁਬੱਸੁਮ[3] ਯੇ ਰਕਸ[4] ਯੇ ਨ.ਗਮੇ
ਖੁਲਾ ਯੇ ਰਾਜ਼ ਕਿ ਸਾਰਾ ਚਮਨ ਹੈ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਕਾ॥

ਨ ਦੂਰ ਹੋ ਨ ਜ਼ਿਆਦਾ.ਕਰੀਬ ਆ ਮੇਰੇ
ਹਮਾਰੇ ਪਿਆਰ ਕਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸਜਨ ਹੈ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਕਾ।

ਕਹੀਂ ਪ ਠੇਸ ਨ ਆਏ ਸੰਭਾਲ ਕਰ ਰਖਨਾ
ਕਿ ਪੱਥਰੋ ਯੇ ਮੇਰਾ ਕੁਹਕਨ[5] ਹੈ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਕਾ॥

ਬੁਨੀ ਹੈ ਮੈਨੇ ਗ਼ਜ਼ਲ ਚਾਂਦਨੀ ਕੀ ਕਿਰਨੋ ਸੇ
ਲਿਬਾਸ ਇਸ ਕਾ ਲਤਾਫ਼ਤ[6] ਹੈ ਤਨ ਹੈ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਕਾ॥

ਖ਼ੁਮਾਰ ਪਿਆਸ ਕੀ ਮਹਫਿਲ ਮੇਂ ਜਾਮ ਕਿਆ ਮਾਅਨੀ[7]
ਲਬੋਂ ਕੀ ਆਗ ਸੇ ਸੀਧਾ ਮਿਲਨ ਹੈ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਕਾ॥

---

1. ਸ਼ਾਇਰੀ, 2. ਕਲਾ, 3. ਮੁਸਕਾਨ, 4. ਨਾਚ, 5. ਤੇਸਾ, 6. ਨਜ਼ਾਕਤ, 7. ਅਰਥ

ਦਰਦ ਕੀ ਆਗ ਮੇਂ ਅਸ਼ਕੋਂ[1] ਕੋ ਉਤਰਨਾ ਹੋਗਾ॥
ਜ਼ਖ਼ਮ ਗਹਰੇ ਹੈਂ ਇਨ੍ਹੇ ਪਿਆਰ ਸੇ ਭਰਨਾ ਹੋਗਾ॥

ਦਿਲ ਪਰੀਸ਼ਾਨ ਹੈਂ, ਆਖੋਂ ਮੇਂ ਸੁਲਗਤਾ ਮੰਜ਼ਰ[2]
ਹਰ ਤਰਫ਼ ਖਾਕ-ਏ-ਸ਼ਿਫ਼ਾ[3] ਬਨ ਕੇ ਬਿਖਰਨਾ ਹੋਗਾ॥

ਵਕਤ ਕੀ ਰਾਹ ਕਾ ਹਰ ਮੋੜ ਹੈ ਨਾਜ਼ੁਕ ਯਾਰੋ
ਹਰ ਕਦਮ ਤੋਲ ਕੇ ਇਸ ਮੇਂ ਸੇ ਗੁਜ਼ਰਨਾ ਹੋਗਾ॥

ਹਮ ਫ਼ਕੀਰੋਂ ਸੇ ਜੋ ਮਿਲਨਾ ਹੈ ਸਿਤਾਰੋ ਤੁਮਕੋ
ਆਸਮਾਨੋਂ ਸੇ ਜ਼ਰਾ ਨੀਚੇ ਉਤਰਨਾ ਹੋਗਾ॥

ਵੋ ਜੋ ਬੇਖ਼ੌਫ਼ ਹੋ ਬੇਲਾਗ ਹੋ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੋ
ਐਸੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਕੋ ਗੁਲਿਸਤਾਂ ਮੇਂ ਉਭਰਨਾ ਹੋਗਾ॥

ਐ ਖ਼ੁਮਾਰ ਆਪ ਕੋ ਹਰ ਗ਼ਮ ਕਾ ਤਬੱਸੁਮ[4] ਬਨ ਕਰ
ਅਪਨੇ ਅਲਫ਼ਾਜ਼[5] ਕੇ ਹੋਟੋਂ ਪ ਬਿਖਰਨਾ ਹੋਗਾ॥

---

1. ਹੰਝੂਆਂ, 2. ਨਜ਼ਾਰਾ, 3. ਤੰਦਰੁਸਤ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਮਿੱਟੀ, 4. ਮੁਸਕਾਨ, 5. ਸ਼ਬਦਾਂ

ਅਪਨੇ ਜਜ਼ਬਾਤ ਪਰ ਨਜ਼ਰ ਰਖਨਾ॥
ਦੇਖੋ ਹਰ ਬਾਤ ਕੀ ਖਬਰ ਰਖਨਾ॥

ਜ਼ਰਦ[1] ਅਬ ਧੂਪ ਸੇ ਹੂਏ ਰਸਤੇ
ਪਾਸ ਅਪਨੇ ਹਰੇ ਸ਼ਜਰ[2] ਰਖਨਾ॥

ਸਾਰੀ ਬਸਤੀ ਕੋ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦੇਂਗੇ
ਅਪਨੇ ਆਂਸੂ ਮੁੰਡੇਰ[3] ਪਰ ਰਖਨਾ॥

ਦੌਲਤ-ਏ-ਫਿਕਰ[4] ਛੋੜ ਜਾਊਂਗਾ
ਆਨੇ ਵਾਲੋ ਸੰਭਾਲ ਕਰ ਰਖਨਾ॥

ਰਾਤ ਭਰ ਆਏਂਗੇ ਬੁਰੇ ਸਪਨੇ
ਹਾਥ ਦਿਲ ਪਰ ਨ ਭੂਲ ਕਰ ਰਖਨਾ॥

ਕਿਯਾ ਭਰੋਸਾ ਖ਼ੁਮਾਰ ਫੂਲੋਂ ਕਾ
ਉਨ ਕੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਪ ਭੀ ਨਜ਼ਰ ਰਖਨਾ॥

---

1. ਪੀਲੇ, 2. ਰੁੱਖ, 3. ਬਨੇਰਾ, 4. ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਧਨ

ਕਿਸੀ ਠੋਕਰ ਸੇ ਭੀ ਟੂਟੇ ਨਹੀਂ ਹੈਂ॥
ਇਰਾਦੇ ਮੇਰੇ ਮਿੱਟੀ ਕੇ ਨਹੀਂ ਹੈਂ॥

ਗਿਰੇਗਾ ਕਯੋਂਕਿ ਤੂ ਜਿਨ ਪਰ ਖੜਾ ਹੈ
ਕਿਸੀ ਕੇ ਪਾਓਂ ਹੈਂ ਤੇਰੇ ਨਹੀਂ ਹੈਂ॥

ਖਿਲੌਨੇ ਅਬ ਭੀ ਰੋਕਰ ਮਾਂਗਤੇ ਹੈਂ
ਮਗਰ ਕਹਤੇ ਹੈਂ ਹਮ ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਹੈਂ॥

ਮਿਰੀ ਆਖੋਂ ਮੇਂ ਦਰਯਾ ਆਂਸੂਓਂ ਕੇ
ਮਚਲਤੇ ਹੈਂ ਮਗਰ ਬਹਤੇ ਨਹੀਂ ਹੈਂ॥

ਕਿਸੀ ਕੀ ਕੈਦ ਮੇਂ ਹੋਗਾ ਵੋ ਦਰਯਾ
ਹਮਾਰੀ ਪਯਾਸ ਪਰ ਪਹਰੇ ਨਹੀਂ ਹੈਂ।

ਮਿਰੇ ਫਿਕਰੋਂ ਕੇ ਨੀਚੇ ਭੀ ਲਿਖਾ ਹੈ
ਕੁਛ ਲੋਗ ਉਸੇ ਪੜ੍ਹਤੇ ਨਹੀਂ ਹੈਂ॥

ਖ਼ੁਮਾਰ ਆਏ ਹੈਂ ਹਮ ਜਿਨ ਸੇ ਗੁਜ਼ਰ ਕਰ
ਵੁ ਦਿਨ ਤੂਨੇ ਅਭੀ ਦੇਖੇ ਨਹੀਂ ਹੈਂ॥

ਵੋ ਮੁਝ ਸੇ ਕਦਾਵਰ[1] ਹੈ ਉਸੇ ਐਸਾ ਲਗਾ ਥਾ॥
ਸ਼ਾਇਦ ਵੋ ਕਿਸੀ ਛਤ ਸੇ ਮੁਝੇ ਦੇਖ ਰਹਾ ਥਾ॥

ਦੇਖਾ ਨ ਗਯਾ ਸ਼ਹਰਿ ਤਮੰਨਾ ਕਾ ਯੇ ਮੰਜ਼ਰ[2]
ਹਰ ਸ਼ਖਸ ਕਿਸੀ ਔਰ ਕੇ ਪਾਉਂ ਪ ਖੜਾ ਥਾ॥

ਅਬ ਤਕ ਹੈ ਜ਼ਮਾਨੇ ਕੇ ਲੀਏ ਖ਼ੌਫ਼ ਕਾ ਬਾਇਸ[3]
ਵੋ ਸ਼ੋਰ ਜੋ ਤਨਹਾਈ[4] ਸੇ ਤੰਗ ਆਕੇ ਉਠਾ ਥਾ।

ਵੋ ਵਕਤੀ ਮਿਰਾ ਗੁੱਸਾ ਹੈ ਕੁਛ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ਾ[5] ਕਮਜ਼ੋਰ
ਰਹਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਯਾਦ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸ ਸੇ ਖ਼ਫ਼ਾ ਥਾ॥

ਕਿਸ ਬਾਤ ਪ ਅਬ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਬਨਕੇ ਤਬੱਸੁਮ[6]
ਚੁਪਕੇ ਸੇ ਮੈਂ ਹੋਟੋਂ ਪ ਤਿਰੇ ਫੈਲ ਗਯਾ ਥਾ॥

ਫੂਲੋਂ ਕੀ ਜ਼ੁਬਾਂ ਮੇਰੇ ਸਿਵਾ ਕੌਨ ਸਮਝਤਾ
ਅਬ ਤਕ ਵੋ ਮੁਝੇ ਯਾਦ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਕਹਾ ਥਾ॥

ਤਾਰੀਫ਼ ਕੇ ਜੁਮਲੋਂ[7] ਸੇ ਖ਼ੁਮਾਰ ਉਸਕਾ ਤਕੱਬੁਰ[8]
ਕਿਸ ਤੌਰ[9] ਹਰ ਇਕ ਲਫ਼ਜ਼ ਕੇ ਕਦਮੋਂ ਮੇਂ ਗਿਰਾ ਥਾ॥

1.ਉਚੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ, 2. ਦ੍ਰਿਸ਼, 3. ਕਾਰਨ, 4. ਇਕੱਲਾਪਣ, 5. ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ, 6. ਮੁਸਕਾਨ, 7. ਗੱਲਾਂ, 8. ਗ਼ਰੂਰ, ਹੰਕਾਰ, 9. ਤਰਾਂ

ਕਈ ਮਿਟਾਏ ਕਈ ਰਾਸਤੇ ਬਨਾਏ ਹੈਂ॥
ਕਹਾਂ ਕਹਾਂ ਸੇ ਗੁਜਰ ਕਰ ਯਹਾਂ ਤੱਕ ਆਏ ਹੈਂ॥

ਹਮਾਰੀ ਆਂਖ ਸੇ ਟਪਕੇ ਹੈਂ ਦੋਸਤ ਕੇ ਆਂਸੂ
ਹਮ ਅਪਨੇ ਦੋਸਤ ਕੋ ਹੋਂਟੋ ਸੇ ਮੁਸਕਰਾਏ ਹੈਂ॥

ਅਬ ਇਸ ਕੋ ਮੁਅਜਜ਼ਾ[1] ਕਹੀਏ ਕਿ ਪਿਆਰ ਕੀ ਤਾਕਤ
ਹਵਾ ਕੀ ਓਟ ਮੇਂ ਹਮਨੇ ਦੀਏ ਜਲਾਏ ਹੈਂ॥

ਹਮਾਰੇ ਸ਼ਹਰ ਕੋ ਘੇਰਾ ਹੈ ਜਬ ਭੀ ਸ਼ੋਅਲੋਂ ਨੇ
ਹਮ ਆਸਮਾਂ ਪ ਘਟਾਏਂ ਸੀ ਬਨਕੇ ਛਾਏ ਹੈਂ॥

ਖ਼ੁਮਾਰ ਉਨਕੋ ਫਿਸਲਨੇ ਕਾ ਖ਼ੌਫ ਕਿਆ ਹੋਗਾ
ਫਿਸਲ ਫਿਸਲ ਕੇ ਜਿਨਹੋਂ ਨੇ ਕਦਮ ਜਮਾਏ ਹੈਂ॥

1. ਕਰਾਮਾਤ

ਫਿਰ ਸੇ ਜਬ ਅਪਨੇ ਮਕਾਨੋ ਕੋ ਬਨਾਨਾ ਲੋਗੋ॥
ਘਰ ਕੀ ਦੀਵਾਰ ਕੋ ਘਰ ਮੇਂ ਹੀ ਗਿਰਾਨਾ ਲੋਗੋ॥

ਸਾਮਨੇ ਢੇਰ ਜੋ ਮਲਬੇ ਕੇ ਨਜ਼ਰ ਆਤੇ ਹੈਂ
ਇਨ ਕੇ ਅੰਦਰ ਹੈ ਛੁਪਾ ਇਕ ਜ਼ਮਾਨਾ ਲੋਗੋ॥

ਖ਼ੁਦ ਕੋ ਲੇ ਆਈ ਹੈ ਸ਼ਮਸ਼ੀਰ ਕੀ ਜ਼ਦ[1] ਤਕ ਦੁਨੀਆਂ
ਔਰ ਅਬ ਢੂੰਢੇ ਹੈ ਮਰਨੇ ਕਾ ਬਹਾਨਾ ਲੋਗੋ॥

ਉਸਕੋ ਮਾਲੂਮ ਹੈ ਇਸ਼ ਸ਼ਹਰ ਕਾ ਸਾਰਾ ਨਕਸ਼ਾ
ਵੋ ਜੋ ਇਕ ਸ਼ਖਸ ਲਗੇ ਤੁਮ ਕੋ ਦੀਵਾਨਾ ਲੋਗੋ॥

ਚੋਟ ਕਰਤੀ ਹੈ ਜੋ ਸੀਨੇ ਮੇਂ ਨਏ ਪੱਥਰ ਸੇ
ਜਾਗ ਉਠਤਾ ਹੈ ਕੋਈ ਦਰਦ ਪੁਰਾਨਾ ਲੋਗੋ॥

ਸੋ ਗਏ ਹੈਂ ਜੋ ਭਰੀ ਬਜ਼ਮ ਮੇਂ ਹੋਤੇ ਹੋਤੇ
ਉਨ ਸਵਾਲੋਂ ਕੋ ਸਲੀਕੇ ਸੇ ਜਗਾਨਾ ਲੋਗੋ॥

ਜਿਨ ਕੇ ਸਾਏ ਮੇਂ ਹਸੇਂ ਖੇਲੇਂ ਸਭੀ ਕੇ ਬੱਚੇ
ਐਸੇ ਕੁਛ ਪੇੜ ਭੀ ਬਸਤੀ ਮੇਂ ਲਗਾਨਾ ਲੋਗੋ॥

ਕਾਮ ਖ਼ੁਸ਼ਬੂ ਕਾ ਹੈ ਜ਼ਿਹਨੋ ਕੋ ਮੁਅੱਤਰ[2] ਕਰਨਾ
ਇਸ ਮੁਸਾਫ਼ਿਰ ਕਾ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਠਿਕਾਨਾ ਲੋਗੋ॥

ਯੇ ਖ਼ੁਮਾਰ ਆਜ ਭੀ ਕਰਤਾ ਹੈ ਜੁਨੂੰ[3] ਕਾ ਚਰਚਾ
ਐਸੇ ਦੀਵਾਨੇ ਕੀ ਬਾਤੋਂ ਮੇਂ ਨ ਆਨਾ ਲੋਗੋ॥

1. ਮਾਰ ਵਿਚ, 2. ਖ਼ੁਸ਼ਬੂਦਾਰ, 3. ਪਾਗਲਪਨ

ਰਾਸਤੋਂ ਮੇਂ ਖ਼ਾਕ ਸੀ ਬਨ ਕਰ ਬਿਖਰ ਜਾਤਾ ਹੂੰ ਮੈਂ ॥
ਬਸ ਵਹੀ ਜੀਤਾ ਹੂੰ ਲਮਹੇ ਜਿਨ ਮੇਂ ਮਰ ਜਾਤਾ ਹੂੰ ਮੈਂ ॥

ਤੇਰੇ ਮੈਖ਼ਾਨੇ ਸੇ ਪੀ ਕਰ ਗ਼ਮ ਕੇ ਸ਼ੋਅਲੋਂ ਕੀ ਸ਼ਰਾਬ
ਖਾਲੀ ਪੈਮਾਨੋਂ ਮੇਂ ਅਪਨੇ ਅਸ਼ਕ[1] ਭਰ ਜਾਤਾ ਹੂੰ ਮੈਂ ॥

ਹੋ ਨ ਜਾਏ ਮੁੰਨਤਸ਼ਿਰ[2] ਤੇਰਾ ਸਕੂੰ[3] ਯੇ ਸੋਚ ਕਰ
ਤੇਰੇ ਕੂਚੋਂ ਸੇ ਦਬੇ ਪਾਓਂ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਤਾ ਹੂੰ ਮੈਂ ॥

ਤੂ ਭੀ ਕੁਛ ਆਰਾਮ ਕਰ ਲੇ ਐ ਮਿਰੀ ਆਵਾਰਗੀ
ਮੁੰਨਤਜ਼ਿਰ[4] ਮੇਰਾ ਹੈ ਕੋਈ ਅਪਨੇ ਘਰ ਜਾਤਾ ਹੂੰ ਮੈਂ ॥

ਐ ਖ਼ੁਮਾਰ ਇਤਨਾ ਹੈ ਸੱਨਾਟਾ ਅੰਧੇਰੀ ਰਾਹ ਮੇਂ
ਜਬ ਕੋਈ ਪੱਤਾ ਭੀ ਹਿਲਤਾ ਹੈ ਤੋ ਡਰ ਜਾਤਾ ਹੂੰ ਮੈਂ ॥

1. ਆਂਸੂ, 2. ਬਿਖਰਨਾ, 3. ਚੈਨ, 4. ਉਡੀਕਵਾਨ

ਮਹਕਤੇ ਸਹਨ-ਇ-ਗੁਲਸ਼ਨ[1] ਸੇ ਜੋ ਲੇਕਰ ਰੰਗ-ਓ-ਬੂ ਨਿਕਲਾ ॥
ਵੋ ਇਕ ਝੋਂਕਾ ਹਵਾ ਕਾ ਹਰ ਕਲੀ ਕੀ ਆਰਜ਼ੂ ਨਿਕਲਾ ॥
--
ਤੇਰਾ ਹੀ ਤਜ਼ਕਰਾ[2] ਥਾ ਮੇਰੀ ਖਾਮੋਸ਼ੀ ਕੇ ਹੋਟੋਂ ਪਰ
ਮੈਂ ਜਬ ਬੋਲਾ ਤੋ ਲਫ਼ਜ਼ੋਂ ਕੀ ਜ਼ੁਬਾਂ ਸੇ ਤੂ ਹੀ ਤੂ ਨਿਕਲਾ ॥

ਉਚਟਤੀ[3] ਸੀ ਨਜ਼ਰ ਸੇ ਲੋਗ ਪਹਚਾਨੇ ਨਹੀਂ ਜਾਤੇ
ਜਬ ਉਸ ਕੋ ਗ਼ੌਰ ਸੇ ਦੇਖਾ ਤੋ ਕਿਤਨਾ ਖ਼ੂਬਰੂ ਨਿਕਲਾ ॥

ਜੋ ਅਬ ਤੱਕ ਧੱਜੀਆਂ ਥਾ ਮੇਰੇ ਅਹਸਾਸਾਤ ਕਾ ਦਾਮਨ
ਤੇਰੇ ਕੂਚੇ ਸੇ ਮੈਂ ਆਖਿਰ ਉਸੇ ਕਰਕੇ ਰਫੂ ਨਿਕਲਾ ॥

ਮੇਰੇ ਆਂਸੂ ਮਿਰੇ ਥੇ ਤੇਰੇ ਆਂਸੂ ਮੇਰੀ ਖਾਤਿਰ ਥੇ
ਤਿਰੀ ਆਖੋਂ ਸੇ ਪਾਨੀ ਮੇਰੀ ਆਂਖੋਂ ਸੇ ਲਹੂ ਨਿਕਲਾ ॥

ਗ਼ਜ਼ਲ ਪੜ੍ਹਨੇ ਲਗਾ ਜਬ ਖ਼ੁਸ਼ਬੂ ਏ ਪੰਜਾਬ ਕਾ ਸ਼ਾਇਰ
ਤੋ ਜ਼ਾਲਿਮ ਕਿਸ ਕਦਰ ਹਸਬ-ਇ-ਤਵੱਕੋ[4] ਖ਼ੁਸ਼ ਗੁਲੂ[5] ਨਿਕਲਾ ॥

ਖ਼ੁਮਾਰ ਆਵਾਰਗੀ ਸੇ ਮੰਜ਼ਿਲੋਂ ਕਾ ਜਬ ਪਤਾ ਪੂਛਾ
ਤੋ ਮਕਸਦ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕਾ ਜੁਸਤਜੂ[6] ਹੀ ਜੁਸਤਜੂ ਨਿਕਲਾ ॥

1. ਬਾਗ ਦਾ ਵਿਹੜਾ, 2. ਜ਼ਿਕਰ, 3. ਉਡਦੀ ਉਡਦੀ, 4. ਉਮੀਦਾਂ ਤੇ ਪੂਰਾ ਉਤਰਨ ਵਾਲਾ, 5. ਰਸੀਲਾ ਗਾਇਕ, 6. ਤਲਾਸ਼

ਕਰੇਂ ਹਮ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵੋ ਤੀਰਗੀ[1] ਕੋ ਆਮ ਕਰਤੇ ਹੈਂ॥
ਹਮ ਅਪਨਾ ਕਾਮ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ਵੋ ਅਪਨਾ ਕਾਮ ਕਰਤੇ ਹੈਂ॥

ਕਭੀ ਅਪਨਾ ਕਭੀ ਲੋਗੋਂ ਕਾ ਗ਼ਮ ਹੋਤਾ ਹੈ ਪਹਲੂ ਮੇਂ
ਮੁਹੱਬਤ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਦਿਲ ਕਹਾਂ ਆਰਾਮ ਕਰਤੇ ਹੈਂ॥

ਮਹਕਤੇ ਹੀ ਰਹੇਂ ਯਾਰਬ ਹਸੀਂ ਚਿਹਰੇ ਗੁਲਾਬੋਂ ਕੇ
ਹਮ ਅਪਨੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੁਸਨ-ਇ-ਚਮਨ ਕੇ ਨਾਮ ਕਰਤੇ ਹੈਂ॥

ਵੋ ਜਿਨਕੀ ਜ਼ਾਤ ਮੇਂ ਕਿਰਦਾਰ ਕੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਨਹੀਂ ਹੋਤੀ
ਚਮਨ ਮੇਂ ਹਰ ਕਲੀ ਹਰ ਫੂਲ ਕੋ ਬਦਨਾਮ ਕਰਤੇ ਹੈਂ॥

ਖਾਮੋਸ਼ੀ ਬੋਲਤੀ ਹੈ ਸ਼ੋਰੋ-ਓ-ਗ਼ੁਲ[2] ਚੁਪਚਾਪ ਸੁਨਤਾ ਹੈ
ਹਮ ਐਸੇ ਗੁਫ਼ਤਗੂ[3] ਖ਼ੁਦ ਸੇ ਬਵਕਤ-ਏ-ਸ਼ਾਮ[4] ਕਰਤੇ ਹੈਂ॥

ਤੁਮਹਾਰੀ ਰਾਤ ਜਬ ਹੋਤੀ ਹੈ ਅਪਨਾ ਦਿਨ ਨਿਕਲਤਾ ਹੈ
ਤੁਮਹੇਂ ਫ਼ਿਕਰੇ-ਸਹਰ[5] ਹਮ ਇਨਤਜ਼ਾਰ-ਏ-ਸ਼ਾਮ ਕਰਤੇ ਹੈਂ॥

ਨ ਜਾਨੇ ਕਿਆ ਹੂਆ ਇਸ ਸ਼ਹਰ ਕੇ ਇਜ਼ਤ ਮਆਬੋਂ[6] ਕੋ
ਸਰੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਅਪਨੀ ਆਬਰੂ[7] ਨੀਲਾਮ ਕਰਤੇ ਹੈਂ॥

ਖ਼ੁਮਾਰ ਆਤੇ ਨਹੀਂ ਯੇ ਹਾਥ ਮੇਂ ਉੜਤੇ ਹੁਏ ਲਮਹੇ[8]
ਪਕੜਨੇ ਕੀ ਇਨਹੇਂ ਹਮ ਕੋਸ਼ਿਸ਼-ਏ-ਨਾਕਾਮ[9] ਕਰਤੇ ਹੈਂ॥

1. ਹਨੇਰਾ, 2. ਸ਼ੋਰ ਸ਼ਰਾਬਾ, 3. ਬਾਤਚੀਤ, 4. ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ, 5. ਸਵੇਰ ਦੀ ਚਿੰਤਾ, 6. ਮਾਣਯੋਗ ਲੋਕ, 7. ਇੱਜ਼ਤ, 8. ਪਲ, 9. ਵਿਅਰਥ ਯਤਨ

ਮਿਰੀ ਰਫ਼ਤਾਰ ਪਰ ਕਿਤਨਾ ਸਿਤਮ ਢਾਤੇ ਹੈਂ ਚੌਰਾਹੇ॥
ਮੈਂ ਜਬ ਭੀ ਤੇਜ਼ ਚਲਤਾ ਹੂੰ ਤੋ ਆ ਜਾਤੇ ਹੈਂ ਚੌਰਾਹੇ॥

ï Ô» Á ÅÕð ÃÜÅú Ç ñ × Ü¶ ਗੁਮਨਾਮ ਪੱਥਰ ਕੋ
ਬੁਤੋਂ ਕੋ ਪੈਰਹਨ[2] ਸ਼ੋਹਰਤ ਕਾ ਪਹਿਨਾਤੇ ਹੈਂ ਚੌਰਾਹੇ॥

ਜੁਦਾ ਹੋਤੀ ਹੈਂ ਰੂਹੇਂ ਖ਼ਾਬ ਚਕਨਾਚੂਰ ਹੋਤੇ ਹੈਂ
ਬੜੇ ਪੁਰਦਰਦ ਮੰਜ਼ਰ ਸਾਮਨੇ ਲਾਤੇ ਹੈਂ ਚੌਰਾਹੇ॥

ਮਿਲਾ ਦੇਤੇ ਹੈਂ ਹਮ ਸਬ ਰਾਸਤੋਂ ਕੋ ਏਕ ਰਸਤੇ ਮੇਂ
ਜਹਾਂ ਸੇ ਵੋ ਗੁਜ਼ਰਤੇ ਹੈਂ ਬਨਾ ਜਾਤੇ ਹੈਂ ਚੌਰਾਹੇ॥

ਇਨ ਅੰਧੇ ਰਾਸਤੋਂ ਪਰ ਰੋਜ਼ ਟਕਰਾਤੀ ਹੈਂ ਰਫ਼ਤਾਰੇਂ
ਸਭੀ ਕੋ ਰੋਕ ਕਰ ਯੇ ਬਾਤ ਸਮਝਾਤੇ ਹੈਂ ਚੌਰਾਹੇ॥

ਤੁਮ੍ਹਾਰੇ ਸ਼ਹਰ ਮੇਂ ਆਕਰ ਖ਼ੁਮਾਰ ਐਸਾ ਲਗਾ ਮੁਝ ਕੋ
ਕਿ ਸੜਕੇਂ ਭਾਗਤੀ ਹੈਂ ਘੂਮਤੇ ਜਾਤੇ ਹੈਂ ਚੌਰਾਹੇ॥

1. ਮਿੱਟੀ ਆਲਾ, 2. ਲਿਬਾਸ, 3. ਦਰਦ ਭਰੇ

ਹੈਂ ਸਬ ਇਕਾਈ ਕੇ ਪਹਲੂ ਕੋਈ ਜੁਦਾ ਕਯਾ ਹੋ॥
ਯੇ ਮਸਅਲਾ ਹੀ ਕੁਛ ਐਸਾ ਹੈ ਫੈਸਲਾ ਕਯਾ ਹੋ॥

ਕਹੀਂ ਪ ਬੈਠ ਭੀ ਜਾਤੇ ਹੈਂ ਗੁਫ਼ਤਗੂ ਕੇ ਲੀਏ
ਤੋ ਸੋਚਤੇ ਹੈਂ ਕਿ ਬਾਤੋਂ ਕਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਕਯਾ ਹੋ॥

ਹਰ ਏਕ ਲਫ਼ਜ਼ ਲਰਜ਼ਤਾ ਹੈ ਆਕੇ ਹੋਟੋਂ ਪਰ
ਤੁਮ੍ਹਾਰੇ ਸ਼ਹਰ ਮੇਂ ਕੋਈ ਗ਼ਜ਼ਲਸਰਾ ਕਯਾ ਹੋ॥

ਹਰ ਏਕ ਸ਼ਖਸ਼ ਮੁੱਕਯਦ[1] ਹੈ ਅਪਨੇ ਹਾਲੇ[2] ਮੇਂ
ਕਿਸੀ ਸੇ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੋਈ ਗਿਲਾ ਕਯਾ ਹੋ॥

ਖ਼ੁਮਾਰ ਸਾਰਾ ਜ਼ਮਾਨਾ ਹੋ ਮੁਬਤਲਾ[3] ਜਿਸ ਮੇਂ
ਤੁਮਹੀਂ ਬਤਾਓ ਕਿ ਇਸ ਦਰਦ ਕੀ ਦਵਾ ਕਯਾ ਹੋ॥

1. ਕੈਦੀ, 2. ਅਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ, 3. ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ

ਫੂਲੋਂ ਕਾ ਹੁਸਨ ਗ਼ਮ ਸੇ ਪਰੀਸ਼ਾਂ ਹੈ ਇਨ ਦਿਨੋਂ॥
ਕਾਂਟੋਂ ਕੇ ਘਰ ਮੇਂ ਜਸ਼ਨ-ਇ-ਬਹਾਰਾਂ ਹੈਂ ਇਨ ਦਿਨੋਂ॥

ਕੋਈ ਖ਼ਯਾਲ ਓੜ੍ਹ ਲੋ ਛੁਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹਵਸ
ਹਰ ਸ਼ਖ਼ਸ ਹਰ ਲਿਬਾਸ ਮੇਂ ਉਰੀਯਾਂ[1] ਹੈ ਇਨ ਦਿਨੋਂ॥

ਗ਼ੁਲ ਮੇਂ ਸਿਮਟ ਕੇ ਰਹ ਗਈ ਖੁਸ਼ਬੂ ਕੀ ਰੌਸ਼ਨੀ
ਜ਼ੁਲਮਤ[2] ਕੀ ਜ਼ਦ ਮੇਂ ਅਪਨਾ ਗੁਲਿਸਤਾਂ ਹੈ ਇਨ ਦਿਨੋਂ॥

ਲਫਜ਼-ਇ-ਤੁਅੱਲੁਕਾਤ ਕੇ ਮਾਅਨੀ ਬਦਲ ਗਏ
ਸਾਯਾ ਭੀ ਅਪਨਾ ਹਮਸੇ ਗੁਰੇਜ਼ਾਂ[3] ਹੈ ਇਨ ਦਿਨੋਂ॥

ਆਜ਼ਾਦੀ-ਇ-ਖ਼ਯਾਲ ਕਾ ਜਿਸ ਕੋ ਲਿਹਾਜ਼ ਥਾ
ਵੋ ਬਦਨਸੀਬ ਰੌਨਕ-ਇ-ਜ਼ਿਨਦਾਂ[4] ਹੈਂ ਇਨ ਦਿਨੋ॥

ਕਿਸ ਕੇ ਸਹਾਰੇ ਜੀ ਰਹੀ ਹੈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਖ਼ੁਮਾਰ
ਖ਼ੁਦ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਯੇ ਸੋਚ ਕੇ ਹੈਰਾਂ ਹੈ ਇਨ ਦਿਨੋਂ॥

1. ਨੰਗਾ, 2. ਹਨੇਰਾ, 3. ਦੂਰ, 4. ਜੇਲ ਦੀ ਰੌਣਕ

ਇਸ ਜਗਹ ਕੋ ਇਸ ਕੇ ਨਕਸ਼ੇ ਸੇ ਨ ਸਮਝਾ ਜਾਏਗਾ॥
ਰਾਸਤਾ ਖੋ ਜਾਓਗੇ ਤੋ ਸ਼ਹਰ ਦੇਖਾ ਜਾਏਗਾ॥

ਓੜ੍ਹ ਕਰ ਲਫਜ਼ੋਂ ਕੀ ਚਾਦਰ ਆਓਗੇ ਜਬ ਸਾਮਨੇ
ਕੈਸੇ ਕੈਸੇ ਜ਼ਾਵੀਓਂ[1] ਸੇ ਤੁਮ ਕੋ ਸੋਚਾ ਜਾਏਗਾ॥

ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਤਸਵੀਰ ਖੈਂਚੂੰਗਾ ਜ਼ਮਾਨੇ ਕੇ ਲਿਯੇ
ਨਾਮ ਤੇਰਾ ਰੇਤ ਪਰ ਮੁਝਸੇ ਨ ਲਿਖਾ ਜਾਏਗਾ॥

ਢਲ ਚੁਕਾ ਹੂੰ ਇਸ ਕਦਰ ਮੈਂ ਉਸਕੇ ਰੰਗ-ਓ-ਰੂਪ ਮੇਂ
ਅਬ ਉਸੀ ਕੇ ਨਾਮ ਸੇ ਮੁਝ ਕੋ ਪੁਕਾਰਾ ਜਾਏਗਾ॥

ਕਿਉਂ ਯੂਹੀਂ ਤੁਹਮਤ ਲਗਾਤਾ ਹੈ ਕਿਸੀ ਪਰ ਦੇਖਨਾ
ਚੋਰ ਤੇਰਾ ਤੇਰੇ ਹੀ ਅੰਦਰ ਸੇ ਪਕੜਾ ਜਾਏਗਾ॥

ਏਕ ਮੁੱਦਤ ਸੇ ਜੋ ਲਿਖਤਾ ਆ ਰਹਾ ਹੂੰ ਐ ਖ਼ੁਮਾਰ
ਮੁਝ ਸੇ ਵੋ ਨਾਮਾ[2] ਉਸੇ ਹਰਗਿਜ਼ ਨ ਭੇਜਾ ਜਾਏਗਾ॥

1. ਕੋਣ, 2. ਖ਼ਤ

ਆਤਿਸ਼-ਏ-ਦਿਲ[1] ਸੇ ਪਿਘਲਨੇ ਦੀਜੀਏ॥
ਗ਼ਮ ਨਏ ਸਾਂਚੋਂ ਮੇਂ ਢਲਨੇ ਦੀਜੀਏ॥

ਤੀਰਗੀ[2] ਦੇਨੇ ਲਗੇਗੀ ਰੌਸ਼ਨੀ
ਸ਼ਾਮ ਕਾ ਸੂਰਜ ਨਿਕਲਨੇ ਦੀਜੀਏ॥

ਵੋ ਜਿਨ੍ਹੋ ਰੌਸ਼ਨ ਕੀਆ ਥਾ ਏਕ ਸਾਥ
ਉਨ ਚਰਾਗੋਂ ਕੋ ਤੋ ਜਲਨੇ ਦੀਜੀਏ॥

ਏਕ ਹੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਕੇ ਸਬ ਹੈਂ ਰਾਸਤੇ
ਜਿਸ ਪ ਜੋ ਚਲਤਾ ਹੈ ਚਲਨੇ ਦੀਜੀਏ॥

ਮੰਜ਼ਰ-ਏ-ਬੇਜਾਂ[3] ਸੇ ਜੀ ਉਕਤਾ ਗਯਾ
ਵਕਤ ਕੋ ਪਹਲੂ ਬਦਲਨੇ ਦੀਜੀਏ॥

ਜਮ ਕੇ ਚਲਨੇ ਕਾ ਇਰਾਦਾ ਹੈ ਅਗਰ
ਅਪਨੇ ਪਾਓਂ ਕੋ ਫਿਸਲਨੇ ਦੀਜੀਏ॥

ਢਾਲੀਏਗਾ ਕਯਾ ਹਕੀਕਤ ਮੇਂ ਖ਼ੁਮਾਰ
ਖ਼ਾਬ ਕੁਛ ਆਖੋਂ ਮੇਂ ਪਲਨੇ ਦੀਜੀਏ॥

1. ਦਿਲ ਦੀ ਅੱਗ, 2. ਹਨੇਰਾ, 3. ਮੁਰਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼

ਮੇਰਾ ਹੀ ਅਪਨਾ ਅਕਸ[1] ਥਾ ਜੋ ਆਸਪਾਸ ਥਾ॥
ਜਬ ਮੈਂ ਉਦਾਸ ਥਾ ਤੋ ਜ਼ਮਾਨਾ ਉਦਾਸ ਥਾ॥

ਕਯੋਂ ਆਈਨੇ[2] ਮੇਂ ਲਗਤਾ ਨ ਉਰਯਾਂ[3] ਬਦਨ ਮਿਰਾ
ਬਾਰੀਕ ਖਾਹਿਸ਼ੋਂ ਕਾ ਜੋ ਤਨ ਪਰ ਲਿਬਾਸ ਥਾ॥

ਕਯਾ ਮੰਜ਼ਿਲ-ਏ-ਸ਼ਊਰ[4] ਕੀ ਕਰਤੇ ਕਿਸੀ ਸੇ ਬਾਤ
ਜੋ ਕੋਈ ਭੀ ਸਫ਼ਰ ਮੇਂ ਮਿਲਾ ਬਦਹਵਾਸ[5] ਥਾ॥

ਬਾਦਲ ਬਰਸ ਬਰਸ ਕੇ ਪਰੀਸ਼ਾਨ ਹੋ ਗਏ
ਵੋ ਤਪਤਾ ਰੇਗਜ਼ਾਰ[6] ਤੋ ਸਦੀਓਂ ਕੀ ਪਯਾਸ ਥਾ॥

ਯੇ ਭੀ ਗਲਤ ਕਿ ਪਿਆਰ ਕੇ ਕਾਬਿਲ ਨਹੀਂ ਥੇ ਹਮ
ਯੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਦਰੁਸਤ ਕਿ ਵੋ ਨਾਸ਼ਨਾਸ[7] ਥਾ।

ਕਿਸ ਰਾਸਤੇ ਸੇ ਪੂਛਤਾ ਉਨਕਾ ਪਤਾ ਯੇ ਦਿਲ
ਹਰ ਰਾਸਤਾ ਮੇਰੀ ਤਰਹ ਮਹਿਵ-ਏ-ਕਯਾਸ[8] ਥਾ।

ਉਸਨੇ ਖ਼ੁਮਾਰ ਢੂੰਡ ਲੀ, ਫੂਲੋਂ ਕੀ ਰਹ-ਇ-ਗੁਜ਼ਰ[9]
ਜੋ ਸਾਹਿਬ-ਏ-ਤਮੀਜ਼[10] ਥਾ ਖੁਸ਼ਬੂ ਸ਼ਨਾਸ[11] ਥਾ॥

---

1. ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ, 2. ਸ਼ੀਸ਼ਾ, 3. ਨੰਗਾ, 4. ਵਿਵੇਕ ਦੀ ਮੰਜ਼ਲ, 5. ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ, 6. ਮਾਰੂਥਲ, 7. ਅਨਜਾਣ, 8. ਅੰਦਾਜਿਆਂ ਵਿਚ ਗੁੰਮ, 9. ਡੰਡੀ, ਰਸਤਾ, 10. ਤਮੀਜ਼ ਵਾਲਾ, 11. ਜਾਣੂੰ

ਉਨ੍ਹੇਂ ਕੈਸੇ ਬਚਾਏਂ ਜੋ ਲਿਖੀ ਥੀ ਖ਼ੂੰ ਸੇ ਰਾਤੋਂ ਮੇਂ॥
ਮਿਰੀ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਕੀ ਗ਼ਜ਼ਲੇਂ ਆ ਗਈਂ ਬੱਚੋਂ ਕੇ ਹਾਥੋਂ ਮੇਂ॥

ਚਲੇ ਥੇ ਸਾਥ ਜਬ ਪਹਲੂ-ਬ-ਪਹਲੂ[2] ਯੇ ਨ ਸੋਚਾ ਥਾ
ਨਿਕਲ ਆਏਂਗੇ ਇਤਨੀ ਦੂਰ ਹਮ ਬਾਤੋਂ ਹੀ ਬਾਤੋਂ ਮੇਂ॥

ਮਕਾਮ-ਇ-ਕਤਲ[3] ਪਰ ਲੋਗੋਂ ਕੋ ਯੇ ਕਹਤੇ ਸੁਨਾ ਮੈਨੇ
ਕਿਸੀ ਕਾ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਹਾਥ ਹੈ ਇਨ ਵਾਰਦਾਤੋਂ ਮੇਂ॥

ਲਕੀਰੇਂ ਦੇਖਨਾ ਕੈਸੇ ਬਦਲਤੀ ਹੈਂ ਲਕੀਰੋਂ ਕੋ
ਫ਼ਕਤ[4] ਇਕ ਬਾਰ ਉਨਕਾ ਹਾਥ ਆ ਜਾਨੇ ਦੇ ਹਾਤੋਂ[5] ਮੇਂ॥

ਖ਼ੁਮਾਰ ਅਪਨੀ ਨਜ਼ਰ ਪੜਤੀ ਹੈ ਜਬ ਔਰਾਕ-ਇ-ਹਸਤੀ[6] ਪਰ
ਅਕੇਲਾ ਸ਼ਖਸ ਇਕ ਮਿਲਤਾ ਹੈ ਯਾਦੋਂ ਕੀ ਬਾਰਾਤੋਂ ਮੇਂ॥

---

1. ਲਹੂ, 2. ਨਾਲ ਨਾਲ, 3. ਕਤਲ ਦਾ ਥਾਂ, 4. ਸਿਰਫ਼, 5. ਹਾਥੋਂ, 6. ਜੀਵਨ ਦੇ ਪੰਨੇ।

ਪਿਆਰ ਕੀ ਰੂਹ ਕੋ ਨਗ਼ਮਾਤ[1] ਕਾ ਏਜਾਜ਼[2] ਨ ਦੇ ॥
ਛੀਨ ਲੇਨਾ ਹੈ ਜੋ ਹਾਥੋਂ ਸੇ ਤੂ ਫਿਰ ਸਾਜ਼ ਨ ਦੇ ॥

ਚਾਂਦਨੀ ਬਨਕੇ ਸਿਤਾਰੋਂ ਮੇਂ ਕਹੀਂ ਰਹਤਾ ਹੈ
ਐ ਮੁਹੱਬਤ ਵੋ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਹੈ ਆਵਾਜ਼ ਨ ਦੇ ॥

ਯਾ ਮਿਰੀ ਆਂਖ ਕੋ ਤੌਂਫੀਕ-ਇ-ਨਜ਼ਾਰਾ ਦੇ ਦੇ
ਯਾ ਕਿਸੀ ਨਕਸ਼ ਕੋ ਤੂ ਹੁਸਨ-ਇ-ਖ਼ੁਦਾਸਾਜ਼ ਨ ਦੇ ॥

ਦਿਲ ਮੇਂ ਪਰਵਾਜ਼[3] ਕੀ ਬੇਦਾਰ[4] ਤਮੱਨਾ ਕਰਕੇ
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੁਝਕੋ ਸ਼ਕਸਤਾ ਪਰ-ਇ-ਪਰਵਾਜ਼[5] ਨ ਦੇ ॥

ਵੋ ਅਭੀ ਲੇਟਾ ਹੈ ਦਿਨ ਭਰ ਕੇ ਸਫਰ ਸੇ ਥਕ ਕਰ
ਚਾਂਦਨੀ ਰਾਤ ਸੇ ਕਹਦੋ ਉਸੇ ਆਵਾਜ਼ ਨ ਦੇ ॥

ਦਿਲ ਕੇ ਬਾਰੀਕ ਹਿਜਾਬੋਂ[6] ਮੇਂ ਨ ਰਖ ਪਾਏਗਾ
ਐ ਖ਼ੁਮਾਰ ਅਪਨੀ ਮੁਹੱਬਤ ਕਾ ਉਸੇ ਰਾਜ਼ ਨ ਦੇ ॥

---

1. ਗੀਤ, 2. ਕਰਾਮਾਤ, 3. ਉਡਾਣ, 4. ਜਾਗ੍ਰਿਤ, 5. ਉਡਾਰੀ ਦੇ ਟੁੱਟੇ ਖੰਭ, 6. ਸੰਗ, ਸ਼ਰਮ

ਵੂ ਅਗਰ ਦਰਦ ਸਾ ਨਹੀਂ ਦੇਤਾ ॥
ਮੁਸਕਰਾਨਾ ਮਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦੇਤਾ ॥

ਦੋਸਤ ਮਿਲਤਾ ਹੈ ਰੋਜ਼ ਰਸਤੇ ਮੇਂ
ਅਪਨੇ ਘਰ ਕਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਦੇਤਾ ॥

ਫੂਲ ਹੀ ਰਹੋਂ ਤੁਮ੍ਹਾਰੇ ਦਾਮਨ ਮੇਂ
ਮੈਂ ਤੋ ਐਸੀ ਦੂਆ ਨਹੀਂ ਦੇਤਾ ॥

ਗੁੱਸਾ ਆਤਾ ਹੈ ਤੇਜ਼ ਕਦਮੋਂ ਕੋ
ਜਬ ਕੋਈ ਰਾਸਤਾ ਨਹੀਂ ਦੇਤਾ ॥

ਜੈਸੇ ਤੂਨੇ ਭੁਲਾ ਦੀਆ ਮੁਝਕੋ
ਯੂੰ ਤੋਂ ਕੋਈ ਭੁਲਾ ਨਹੀਂ ਦੇਤਾ ॥

ਐ ਖ਼ੁਮਾਰ ਅਬ ਕਿਸੀ ਕੋ ਭੀ ਕੋਈ
ਪਿਆਰ ਕਾ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ ਦੇਤਾ ॥

ਬੇਦਾਗ਼ ਹੋ ਤੋ ਰਹਤੇ ਹੋ ਜ਼ੇਰੇ ਨਕਾਬ[1] ਕਿਯੂੰ ॥
ਤੁਮ ਮੇਰੇ ਇਸ ਸਵਾਲ ਕਾ ਦੋਗੇ ਜਵਾਬ ਕਿਯੂੰ ॥

ਮੰਜ਼ਿਲ ਮਿਲੀ ਤੋ ਸ਼ੌਕ-ਏ-ਸਫ਼ਰ ਸੋਚਨੇ ਲਗਾ
ਮੈਂ ਅਪਨੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ੋਂ ਮੇਂ ਹੁਆ ਕਾਮਯਾਬ ਕਿਯੂੰ ॥

ਖ਼ੁਦ ਅਪਨੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਤ[2] ਕਾ ਮੂਜਿਦ[3] ਹੈ ਆਦਮੀ
ਯੇ ਜਾਨਤਾ ਤੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਤਾ ਖਰਾਬ ਕਿਯੂੰ ॥

ਕਰਤਾ ਹੂੰ ਵਕਤ-ਏ-ਸ਼ਾਮ ਭੀ ਮੈਂ ਸੁਬਹ ਕਾ ਕਲਾਮ
ਡੂਬੇਗਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੇਂ ਮੇਰੀ ਆਫਤਾਬ[4] ਕਿਯੂੰ ॥

ਹੋਤੀ ਪਰੋਂ ਮੇਂ ਕੂਵਤ-ਏ-ਪਰਵਾਜ[5] ਤੋ ਖ਼ੁਮਾਰ
ਲੇਤਾ ਵੁ ਆਸਮਾਨ ਪ ਉਡਨੇ ਕੇ ਖ਼ਾਬ ਕਿਯੂੰ ॥

1. ਪਰਦੇ ਅੰਦਰ, 2. ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ, 3. ਸਿਰਜਣਹਾਰ, 4. ਸੂਰਜ, 5. ਉਡਣ ਸ਼ਕਤੀ

ਹਮ ਜਿਸਮ ਕੀ ਸਰਹਦ ਸੇ ਗੁਜ਼ਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਜਾਤੇ ॥
ਜੀਨੇ ਕੀ ਤਮੰਨਾ ਹੈ ਤੋ ਮਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਜਾਤੇ ॥

ਸਬ ਲੋਗ ਅੰਧੇਰੇ ਕੀ ਤਰਫ਼ ਭਾਗ ਰਹੇ ਹੈਂ
ਜਿਸ ਸਿਮਤ[1] ਉਜਾਲਾ ਹੈ ਉਧਰ ਕਯੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਤੇ ॥

ਸੋਤੇ ਹੈਂ ਜੋ ਫੁਟ ਪਾਥ ਪ ਵੋ ਸੋਚ ਰਹੇ ਹੈਂ
ਘਰ ਜਿਨ ਕੇ ਸਲਾਮਤ ਹੈਂ ਵੋ ਘਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਜਾਤੇ ॥

ਕਲੀਓਂ ਕੇ ਤਬੱਸੁਮ[2] ਕੋ ਹੈ ਕਯਾ ਐਸੀ ਭੀ ਜਲਦੀ
ਯੇ ਕਾਫਲੇ ਖੁਸ਼ਬੂ ਕੇ ਠਹਰ ਕਯੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਤੇ ॥

ਕੁਛ ਦੀਪ ਜਲਾਨੇ ਕੀ ਖੁਮਾਰ ਅਬ ਹੈ ਜ਼ਰੂਰਤ
ਆਏ ਹੈਂ ਤੋ ਯੇ ਕਾਮ ਭੀ ਕਰ ਕਯੋਂ ਨਹੀਂ ਜਾਤੇ ॥

1. ਤਰਫ਼ 2. ਮੁਸਕਾਨ

ਹੁਸਨ-ਏ-ਮਾਜ਼ੀ[1] ਕੀ ਰਵਾਯਾਤ[2] ਕੋ ਰੋਤੇ ਰਹੀਏ॥
ਉਮਰ ਭਰ ਖਾਬ ਮੇਂ ਪਾਨੀ ਕੋ ਬਿਲੋਤੇ[3] ਰਹੀਏ॥

ਸੋ ਗਏ ਫੂਲ ਮੁਹੱਬਤ ਕੇ ਤੋ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋਗੀ
ਕੋਈ ਕਾਂਟਾ ਸਾ ਬਹਾਰੋਂ ਕੋ ਚੁਭੋਤੇ ਰਹੀਏ॥

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਟੂਟ ਗਈ ਦਰਦ ਕੇ ਆਂਸੂ ਬਨਕਰ
ਇਸ ਕੇ ਬਿਖਰੇ ਹੁਏ ਦਾਨੋਂ ਕੋ ਪਿਰੋਤੇ ਰਹੀਏ॥

ਕੈਸੀ ਜ਼ਰਖੇਜ਼ ਜ਼ਮੀਨੇ ਹੈਂ ਗ਼ਜ਼ਲ ਕੀ ਯਾਰੋ
ਇਨ ਮੇਂ ਨਾਯਾਬ[4] ਗੁਹਰ[5] ਫਿਕਰ[6] ਕੇ ਬੋਤੇ ਰਹੀਏ॥

ਐ ਖ਼ੁਮਾਰ ਅਪਨੀ ਨਿਗਾਹੋਂ ਕੇ ਬਦਲ ਕਰ ਤੇਵਰ
ਅਪਨੇਂ ਜਜ਼ਬਾਤ ਸੇ ਨਾਰਾਜ਼ ਭੀ ਹੋਤੇ ਰਹੀਏ॥

1. ਬੀਤੇ, ਸਮੇਂ ਦੀ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤੀ, 2. ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ, 3. ਰਿੜਕਣਾ, 4. ਕੀਮਤੀ, 5. ਮੋਤੀ, 6. ਚਿੰਤਨ।

ਹਵਾ ਕੇ ਨਰਮ ਝੋਂਕੋਂ ਸੇ ਜੋ ਅਕਸਰ ਕਾਂਪਤਾ ਹੋਗਾ॥
ਤਨਾ ਉਸ ਪੇੜ ਕਾ ਅੰਦਰ ਸੇ ਕਿਤਨਾ ਖੋਖਲਾ ਹੋਗਾ॥

ਮੈਂ ਲਿਖਤੇ ਲਿਖਤੇ ਕੁਛ ਖਾਲੀ ਜਗਹੇਂ ਕਿਉਂ ਛੋੜ ਜਾਤਾ ਹੂੰ
ਵੋ ਅਕਸਰ ਮੇਰੀ ਤਹਰੀਰੋਂ[1] ਕੋ ਪੜ੍ਹ ਕਰ ਸੋਚਤਾ ਹੋਗਾ॥

ਧੂਆਂ ਸਾ ਉਠ ਰਹਾ ਹੈ ਆਜ ਕਯੂੰ ਮੇਰੇ ਖਯਾਲੋਂ ਸੇ
ਕਿਸੀ ਮਨਫੀ[2] ਤਸੱਵੁਰ[3] ਨੇ ਕੋਈ ਮੁਸਬਤ[4] ਛੂਆ ਹੋਗਾ॥

ਦਰੋ ਦੀਵਾਰ ਜਿਸਕੇ ਟੂਟਨੇ ਹੀ ਮੇਂ ਨਹੀਂ ਆਤੇ
ਜ਼ਰਾ ਸੋਚੋ ਕਿ ਵੋ ਘਰ ਕੈਸੀ ਮਿਟੀ ਸੇ ਬਨਾ ਹੋਗਾ॥

ਘਨਾ ਸਾਯਾ ਹਮਾਰੇ ਸਰ ਪ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਲੇ ਬਾਦਲ ਕਾ
ਨ ਜਾਨੇ ਧੂਪ ਕੀ ਆਂਚੋਂ ਸੇ ਵੋ ਕਿਤਨਾ ਜਲਾ ਹੋਗਾ॥

ਤਿਰੀ ਆਲਿਮ[5] ਨਜ਼ਰ ਸੇ ਖ਼ੂਬ ਮੈਂ ਵਾਕਿਫ ਹੂੰ ਐ ਦੁਨੀਯਾਂ
ਜੋ ਕੁਛ ਮੈਨੇ ਨਹੀਂ ਲਿੱਖਾ ਵਹੀ ਤੂਨੇ ਪੜ੍ਹਾ ਹੋਗਾ॥

ਖ਼ੁਮਾਰ ਉਸ ਦਰ ਪ ਮੈਂ ਯੇ ਸੋਚ ਕਰ ਦਸਤਕ ਨਹੀਂ ਦੇਤਾ
ਕਿ ਅਪਨੇ ਖ਼੍ਵਾਬ ਕੀ ਬਾਹੋਂ ਮੇਂ ਕੋਈ ਸੋ ਰਹਾ ਹੋਗਾ॥

1. ਲਿਖਤਾਂ 2. ਨਫੀ, 3. ਖਿਆਲ, 4. ਪਾਜ਼ਿਟਿਵ

ਰੁਖ਼[1] ਸੇ ਖ਼ੁਰਸ਼ੀਦ[2] ਕੇ ਬਾਦਲ ਜੋ ਸਰਕ ਜਾਤਾ ਹੈ॥
ਰੰਗ ਔਰ ਨੂਰ ਸੇ ਹਰ ਜ਼ੱਰਾ ਚਮਕ ਜਾਤਾ ਹੈ॥

ਇਸ ਕਦਰ ਜ਼ੋਰ ਸੇ ਕਯੂੰ ਭਾਗ ਰਹੇ ਹੋ ਲੋਗੋ
ਵਕਤ ਸੇ ਤੇਜ ਜੋ ਚਲਤਾ ਹੈ ਵੋ ਥਕ ਜਾਤਾ ਹੈ॥

ਮੰਜ਼ਿਲੇਂ ਰਾਹ ਹੂਈ ਜਾਤੀ ਹੈਂ ਰਾਹੇਂ ਮੰਜ਼ਿਲ
ਰਾਸਤਾ ਔਰ ਕਿਸੀ ਰਾਸਤੇ ਤਕ ਜਾਤਾ ਹੈ॥

ਓੜ੍ਹਤੇ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਫੁਟਪਾਥ ਪ ਸੋਨੇ ਵਾਲੇ
ਖ਼ੁਦ ਬ ਖ਼ੁਦ ਇਨ ਕਾ ਬਦਨ ਖ਼ਾਕ ਸੇ ਢਕ ਜਾਤਾ ਹੈ॥

ਮੈਂ ਤੋ ਆਵਾਰਾ ਤਬੀਅਤ ਹੂੰ ਹਰ ਇਕ ਸਿਮਤ[3] ਚਲੂੰ
ਏਕ ਰਸਤੇ ਪ ਜੋ ਚਲਤਾ ਹੈ ਭਟਕ ਜਾਤਾ ਹੈ॥

ਹਾਥ ਰਖਤੇ ਹੋ ਅਚਾਨਕ ਜੋ ਮਿਰੀ ਆਂਖੋਂ ਪਰ
ਦਿਲ ਕਿਸੀ ਖ਼੍ਵਾਬ ਕਾ ਛੂਨੇ ਸੇ ਧੜਕ ਜਾਤਾ ਹੈ॥

ਧੂਪ ਕੀ ਧੂਲ ਯਹਾਂ ਉੜਤੀ ਹੈ ਅਕਸਰ ਲੇਕਿਨ
ਅਬਰ[4] ਆ ਜਾਏ ਤੁ ਕੁਛ ਸਾਯਾ ਛਿੜਕ ਜਾਤਾ ਹੈ॥

1. ਚਿਹਰਾ, 2. ਸੂਰਜ, 3. ਦਿਸ਼ਾ, 4. ਬੱਦਲ

ਖਯਾਲ ਆਗੇ ਜੋ ਹੁਸਨ-ਏ-ਚਮਨ[1] ਸੇ ਜਾਤਾ ਹੈ॥
ਕਲੀ ਕਲੀ ਕਾ ਬਦਨ[2] ਰਾਸਤੇ ਮੇਂ ਆਤਾ ਹੈ॥

ਯੇ ਕੈਸੇ ਸ਼ਹਰ ਮੇਂ ਲਾਈ ਹੈ ਗਰਦਿਸ਼-ਏ-ਦੌਰਾਂ[3]
ਨ ਰੂਠਤਾ ਹੈ ਨ ਕੋਈ ਯਹਾਂ ਮਨਾਤਾ ਹੈ॥

ਦਿਲਾਯਾ ਯਾਦ ਫਿਰ ਅਪਨੀ ਨਿਗਾਹ ਕੋ ਮੈਨੇ
ਜ਼ਮਾਨਾ ਆਂਖ ਝਪਕਤੇ ਹੀ ਭੂਲ ਜਾਤਾ ਹੈ॥

ਸੁਲਗਤੀ ਖ਼ਾਹਿਸ਼ੋਂ ਕੇ ਖ਼ੌਫ਼ਨਾਕ ਜੰਗਲ ਮੇਂ
ਖ਼ਯਾਲ ਅਪਨੇ ਹੀ ਸਾਏ ਸੇ ਚੌਂਕ ਜਾਤਾ ਹੈ॥

ਰਹ-ਏ-ਹਯਾਤੋਂ[4] ਮੇਂ ਤਸ਼ਨਾ[5] ਰਹਾ ਹੈ ਵੋ ਸ਼ਾਇਦ
ਕਹਾਨੀਆਂ ਜੋ ਸਬੀਲੋਂ[6] ਕੀ ਅਬ ਸੁਨਾਤਾ ਹੈ॥

ਖੁਮਾਰ ਤੇਰਾ ਕਲਾਮ ਤਰਜ਼-ਏ-ਆਮ[7] ਸੇ ਹਟ ਕਰ
ਨਈ ਨਜ਼ਰ ਕੋ ਨਯਾ ਰਾਸਤਾ ਦਿਖਾਤਾ ਹੈ॥

1. ਬਾਗ ਦਾ ਸੁਹੱਪਣ, 2. ਸਰੀਰ, 3. ਸਮੇਂ ਦਾ ਚੱਕਰ, 4. ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਰਸਤੇ, 5 ਪਿਆਸਾ, 6. ਛਬੀਲ, 7. ਆਮ ਤਰੀਕਾ।

ਮਿਲਤਾ ਥਾ ਗਲੇ ਝੂਮ ਕੇ ਜੋ ਬਾਦ-ਏ-ਸਹਰ ਸੇ॥
ਉਸ ਪੇੜ ਕੋ ਹਮਸਾਏ[1] ਨੇ ਕਟਵਾ ਦੀਆ ਘਰ ਸੇ॥

ਹਰ ਮੌਜ[2] ਕੇ ਬਦਲੇ ਹੁਏ ਤੇਵਰ[3] ਕੋ ਸਮਝਿਏ
ਸੈਲਾਬ[4] ਕਾ ਪਾਨੀ ਹੈ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਏ ਨ ਸਰ ਸੇ॥

ਸੁਨਤਾ ਹੂੰ ਤੇਰੀ ਬਾਤ ਭੀ ਐ ਜ਼ਹਨ-ਏ-ਪਰੀਸ਼ਾਂ[5]
ਆਯਾ ਹੂੰ ਪਲਟ ਕਰ ਮੈਂ ਅਭੀ ਦਿਲ ਕੇ ਸਫ਼ਰ ਸੇ॥

ਪੂਛੇਂ ਭੀ ਤੋ ਕਿਸ ਕਾਫ਼ਲਾ ਸਾਲਾਰ[6] ਸੇ ਪੂਛੇਂ
ਇਨ ਭੂਲ ਭੁਲਈਓਂ ਮੇਂ ਗੁਜ਼ਰਨਾ ਹੈ ਕਿਧਰ ਸੇ॥

ਦੁਨੀਆਂ ਨੇ ਕੀਏ ਜਬ ਸੇ ਕਲਮ[7] ਹਾਥ ਹਮਾਰੇ
ਖ਼ਤ ਲਿਖਤੇ ਹੈਂ ਮਹਿਬੂਬ ਕੋ ਹਮ ਅਪਨੀ ਨਜ਼ਰ ਸੇ॥

ਚਿਹਰੇ ਸੇ ਖ਼ੁਮਾਰ ਉਨਕੇ ਉਤਰ ਜਾਏ ਨ ਪਰਦਾ
ਰਹਤੇ ਹੈਂ ਬਹੁਤ ਲੋਗ਼ ਪਰੀਸ਼ਾਂ ਇਸੀ ਡਰ ਸੇ॥

---

1. ਗਵਾਂਢੀ, 2. ਲਹਿਰ, 3. ਨਜ਼ਰ ਬਦਲੀ ਹੋਈ, ਤਿਊੜੀਆਂ, 4. ਹੜ੍ਹ, 5. ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਦਿਮਾਗ਼, 6. ਆਗੂ, 7. ਕੱਟ ਦਿੱਤੇ।

ਅਬ ਭੀ ਜੋ ਹਮਨੇ ਖੇਂਚ ਕੇ ਬਾਂਧਾ ਨ ਕੀਲ ਸੇ॥
ਖ਼ੇਮਾ[1] ਗਿਰੇਗਾ ਸਰ ਪ[2] ਤਨਾਬੋਂ[3] ਕੀ ਢੀਲ ਸੇ॥

ਦਿਲ ਕੇ ਲਬੋਂ[4] ਕੋ ਚਾਹੀਏ ਕੁਛ ਤਸ਼ਨਗੀ[5] ਕੀ ਆਗ
ਯੇ ਸੋਚ ਕਰ ਗੁਜ਼ਰ ਗਯਾ ਮੈਂ ਹਰ ਸਬੀਲ[6] ਸੇ॥

ਮਾਲੂਮ ਹੈਂ ਸਫ਼ਰ ਕੀ ਦਿਲਾਜ਼ਾਰੀਆਂ[7] ਮੁਝੇ
ਆਯਾ ਨੂੰ ਅਪਨੇ ਪਾਸ ਮੈਂ ਰਾਹ-ਏ-ਤਵੀਲ[8] ਸੇ॥

ਲਾਨਾ ਹੈ ਮੋਤੀਓਂ ਕੋ ਤਹੋਂ ਸੇ ਨਿਕਾਲ ਕਰ
ਕੰਕਰ ਅਭੀ ਮਿਲੇ ਹੈਂ ਖਯਾਲੋਂ ਕੀ ਝੀਲ ਸੇ॥

ਉਸ ਕੀ ਭੀ ਸੁਨਲੇ ਜੋ ਤੇਰੇ ਸੀਨੇ ਮੇਂ ਹੈ ਖ਼ੁਮਾਰ
ਟਕਰਾ ਰਹਾ ਹੈ ਸਰ ਕੋ ਬਦਨ ਕੀ ਫਸੀਲ[9] ਸੇ॥

---

1. ਤੰਬੂ, 2. ਸਿਰ ਉਤੇ, 3. ਰੱਸੀਆਂ, 4. ਬੁੱਲ੍ਹ, 5. ਪਿਆਸ, 6. ਛਬੀਲ, 7. ਦਿਲ ਦੇ ਦੁਖੜੇ, 8. ਲੰਬਾ ਰਾਹ, 9. ਕੰਧ

ਜੋ ਪੂਛਤੇ ਹੋ ਕਿ ਮੈਨੇ ਕਹੀਂ ਸੁਨੀ ਤੋ ਨਹੀਂ॥
ਵੋ ਬਾਤ ਤੁਮਨੇ ਕਿਸੀ ਸੇ ਅਭੀ ਕਹੀ ਤੋ ਨਹੀਂ॥

ਕੁਛ ਇਹਤਿਯਾਤ ਸੇ ਫੇਂਕੀ ਥੀ ਮੈਨੇ ਤੇਰੀ ਤਰਫ਼
ਜੋ ਏਕ ਫੂਲ ਕੀ ਪੱਤੀ ਕਹੀਂ ਲਗੀ ਤੋਂ ਨਹੀਂ॥

ਉਜਾੜ ਦਿਲ ਕੀ ਫ਼ਜ਼ਾਓਂ[1] ਮੇਂ ਗੁਨਗੁਨਾਤੀ ਹੈ
ਤੁਮਾਰੀ ਯਾਦ ਕੀ ਆਦਤ ਅਭੀ ਗਈ ਤੋ ਨਹੀਂ॥

ਹਸੀਂ[3] ਖਯਾਲ ਕਿਨਾਏ[2]- ਤਸੱਵੁਰਾਤ[4] ਕੇ ਰੰਗ
ਹਮਾਰੇ ਪਾਸ ਕਿਸੀ ਚੀਜ਼ ਕੀ ਕਮੀ ਤੋ ਨਹੀਂ॥

ਕਿਸੀ ਭੀ ਜਿਸਮ ਕਾ ਸਾਯਾ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਤਾ
ਹਰੇਕ ਸ਼ਖ਼ਸ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ ਆਦਮੀ ਤੋ ਨਹੀਂ॥

ਨ ਕਰ ਸਕੂੰਗਾ ਕਿਸੀ ਕੇ ਹਕੂਕ[5] ਪਰ ਹਮਲਾ
ਕਿ ਮੈਂ ਖ਼ੁਮਾਰ ਹੂੰ ਮਹਮੂਦ ਗ਼ਜ਼ਨਵੀ ਤੋਂ ਨਹੀਂ॥

1. ਧਿਆਨ ਦਾ ਮਾਹੌਲ 2.ਇਰਦ-ਗਿਰਦ 3. ਸੁਹਣੇ, 4. ਖਿਆਲਾਂ ਦੇ ਰੰਗ, 5. ਹੱਕ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ-ਅਧਿਕਾਰ

ਜ਼ੌਕ-ਏ-ਤਾਮੀਰ[1] ਕੇ ਗ਼ੁਲਜ਼ਾਰ ਸਜਾਏ ਹਮਨੇ॥
ਦਿਲ ਮੇਂ ਸਹਰਾਓਂ[2] ਕੇ ਭੀ ਫੂਲ ਉਗਾਏ ਹਮਨੇ॥

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੇਰੇ ਲੀਏ ਦਰਦ ਕੇ ਕਿਤਨੇ ਚਿਹਰੇ
ਅਪਨੇ ਗੀਤੋਂ ਕੇ ਤਬੱਸੁਮ[3] ਮੇਂ ਛੁਪਾਏ ਹਮਨੇ॥

ਖੁਦ ਕੋ ਤਾਮੀਰ ਕੀਆ ਜੋੜ ਕੇ ਲਮਹਾ ਲਮਹਾ
ਨਕਸ਼ ਤਹਜ਼ੀਬ[4] ਕੇ ਸਦੀਓਂ ਮੇਂ ਬਨਾਏ ਹਮਨੇ॥

ਲੇਕੇ ਅੰਗੜਾਈ ਉਠੇ ਜੈਸੇ ਗੁਲੋਂ ਮੇਂ ਖੁਸ਼ਬੂ
ਕਿਤਨੇ ਸੋਏ ਹੁਏ ਅਲਫ਼ਾਜ਼[5] ਜਗਾਏ ਹਮਨੇ॥

ਐ ਖ਼ੁਮਾਰ ਉਨਸੇ ਝਲਕਤੀ ਹੈ ਬਲਾ ਕੀ ਮਸਤੀ
ਤੂਨੇ ਜੋ ਗੀਤ ਲਿਖੇ ਝੂਮ ਕੇ ਗਾਏ ਹਮਨੇ॥

1.ਉਸਾਰਨ ਦਾ ਸ਼ੌਂਕ , 2. ਵੀਰਾਨੀ ਜੰਗਲ, 3. ਮੁਸਕਰਾਹਟ, 4. ਸਭਿਆਚਾਰ, 5. ਸ਼ਬਦ।

ਬੇਦਾਰ[1] ਹੁਏ ਨਗ਼ਮੇ ਪੱਥਰ ਕੀ ਜ਼ੁਬਾਨੋਂ ਮੇਂ॥
ਪਹੁੰਚੀ ਜੋ ਸਦਾ[2] ਮੇਰੇ ਸੋਏ ਹੁਏ ਕਾਨੋਂ ਮੇਂ॥

ਹਰ ਸ਼ੇਅਰ ਕੇ ਸੀਨੇ ਮੇਂ ਦਿਲ ਬਨਕੇ ਧੜਕਤਾ ਹੂੰ
ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੋ ਮੁਝ ਕੋ ਨਗ਼ਮੋ ਮੇਂ ਤਰਾਨੋ ਮੇਂ॥

ਮਿਲਨਾ ਹੈ ਤੋ ਦਸਤਕ ਦੋ ਤੁਮ ਬਾਦ-ਏ-ਸਬਾ[3] ਬਨ ਕਰ
ਖ਼ੁਸ਼ਬੂ ਕਾ ਬਸੇਰਾ ਹੈ ਫੂਲੋਂ ਕੇ ਮਕਾਨੋਂ ਮੇਂ॥

ਇਸ ਦੌਰ ਕੀ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ੀ ਕਿਸ ਤਾਕ ਮੇਂ ਹੈ ਯਾਰੋ
ਦਮ ਸਾਧ ਕੇ ਬੈਠੇ ਹੈਂ ਕਯੂੰ ਤੀਰ ਕਮਾਨੋਂ ਮੇਂ॥

ਦੇਖਾ ਹੈ ਖ਼ੁਮਾਰ ਅਪਨੀ ਆਖੋਂ ਨੇ ਦਰਾਰੋਂ ਸੇ
ਦਿਲ ਮੋਮ ਕੇ ਹੋਤੇ ਹੈਂ ਜਿਸਮੋਂ ਕੀ ਚਟਾਨੋਂ ਮੇਂ॥

---

1. ਜਾਗ੍ਰਿਤ, 2. ਆਵਾਜ਼, 3. ਸਵੇਰ ਦੀ ਹਵਾ,

ਸੁਬਹੋ ਬਨ ਕਰ ਮੁਸਕਰਾਏਂ ਜ਼ੁਲਮਤੋਂ[1] ਕੇ ਸ਼ਹਰ ਮੇਂ॥
ਜੋ ਦੀਏ ਹਮਨੇ ਜਲਾਏ ਆਂਧੀਓਂ ਕੇ ਸ਼ਹਰ ਮੇਂ॥

ਚਲਤੇ ਚਲਤੇ ਸਾਂਸ ਫੂਲੇਗੀ ਵਹਾਂ ਯੇ ਸੋਚ ਲੋ
ਲੰਬੇ ਲੰਬੇ ਰਾਸਤੇ ਹੈਂ ਖਾਹਿਸ਼ੋਂ ਕੇ ਸ਼ਹਰ ਮੇਂ॥

ਦੋਸਤੋ ਆਓ ਤਰਾਸ਼ੇਂ ਪੱਥਰੋਂ ਸੇ ਆਈਨੇ[2]
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵੋ ਹੈ ਜੋ ਬੀਤੇ ਤਜਰਬੋਂ ਕੇ ਸ਼ਹਰ ਮੇਂ॥

ਜਿਸ ਸੇ ਮਿਲੀਏ ਮੋਮ ਪੱਥਰ ਜਿਸ ਕੋ ਦੇਖੋ ਝੂਠ ਸੱਚ
ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਸਾ ਧੂੰਆ ਹੈ ਕਹਕਹੋਂ[3] ਕੇ ਸ਼ਹਰ ਮੇਂ॥

ਬਾਤ ਭੀ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ਅਬ ਤੋ ਥਰਥਰਾਤੀ ਹੈ ਜ਼ੁਬਾਂ
ਕਾਟ ਦੀ ਇਕ ਉਮਰ ਹਮਨੇ ਜ਼ਲਜ਼ਲੋਂ[4] ਕੇ ਸ਼ਹਰ ਮੇਂ।

ਆਈਨਾ ਕਯਾ ਤੂਨੇ ਲੋਗੋਂ ਕੋ ਦਿਖਾਯਾ ਐ ਖ਼ੁਮਾਰ
ਭੀੜ ਸੀ ਹੋਨੇ ਲਗੀ ਸੂਰਤਗਰੋਂ[5] ਕੇ ਸ਼ਹਰ ਮੇਂ।

---

1. ਹਨੇਰੇ, 2. ਸ਼ੀਸ਼ੇ, 3. ਹਾਸੇ, 4., ਭੁਚਾਲ, 5. ਚਿਤਰਕਾਰ

ਸੋ ਜਾਓਗੇ ਤੁਮ ਸ਼ਬ[1] ਕੋ ਅਗਰ ਪਰਦੇ ਗਿਰਾ ਕਰ ॥
ਫਿਰ ਚਾਂਦ ਪਲਟ ਜਾਏਗਾ ਦਹਿਲੀਜ਼ ਪ ਆ ਕਰ ॥

ਆਹੰਗ[2] ਕਈ ਜੀਸਤ[3] ਮੇਂ ਪਿਨਹਾਂ[4] ਹੈ ਮਗਰ ਹਮ
ਰਖਤੇ ਹੈਂ ਫਕਤ[5] ਸਾਜ਼ ਕੇ ਇਕ ਸੁਰ ਕੋ ਦਬਾ ਕਰ ॥

ਇਸ ਦੌਰ ਕੀ ਆਖੋਂ ਮੇਂ ਹੈ ਬਰਸਾਤ ਕਾ ਮੌਸਮ
ਐ ਜ਼ੀਸਤ[6] ਮਿਰੀ ਮੁਝ ਸੇ ਜਰਾ ਹੰਸ ਕੇ ਮਿਲਾ ਕਰ ॥

ਫਰਦਾ[7] ਕੀ ਅਮਾਨਤ ਹੈਂ ਮਿਰੀ ਫ਼ਿਕਰ ਕੇ ਗ਼ੌਹਰ[8]
ਲਾਯਾ ਹੂੰ ਇਨਹੇਂ ਸ਼ੇਅਰ ਕੇ ਪਰਦੇ ਮੇਂ ਛੁਪਾ ਕਰ ॥

ਐ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਤਿਰੀ ਜ਼ਾਤ ਕੇ ਗ਼ਮਖਾਰ ਹੋਂ ਪੱਥਰ
ਪੈਦਾ ਹੀ ਨ ਹਾਲਾਤ ਹੋਂ ਐਸੇ ਯੇ ਦੁਆ ਕਰ ॥

ਕਾਗਜ਼ ਪ ਖ਼ੁਮਾਰ ਇਨ ਕੇ ਬਦਨ ਝੂਮ ਰਹੇ ਹੈਂ
ਕਯਾ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਲਾਏ ਹੋ ਜੋ ਲਫ਼ਜ਼ੋਂ ਕੋ ਪਿਲਾ ਕਰ ॥

---

1. ਰਾਤ, 2. ਅਲਾਪ, 3. ਜੀਵਨ, 4. ਛੁਪਿਆ ਹੋਇਆ, 5. ਸਿਰਫ਼, 6. ਜ਼ਿੰਦਗੀ, 7. ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਕੱਲ੍ਹ, 8. ਮੋਤੀ, 9. ਹਮਦਰਦ

ਗ਼ਮ ਕੀ ਦੀਵਾਰ ਸੇ ਟਕਰਾ ਕੇ ਉਭਰ ਜਾਏਗੀ ॥
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਟੂਟ ਕੇ ਬਿਖਰੀ ਤੋ ਸੰਵਰ ਜਾਏਗੀ ॥

ਇਸ ਕਦਰ ਚੋਟ ਨ ਪੱਥਰ ਕੋ ਲਗਾ ਐ ਬੁਤਗਰ[1]
ਹੈ ਜੋ ਤਸਵੀਰ ਨਿਹਾਂ[2] ਇਸ ਮੇਂ ਵੋ ਡਰ ਜਾਏਗੀ ॥

ਮੁਝ ਕੋ ਲਮਹਾਤ[3] ਕੀ ਮੌਜੋਂ ਮੇਂ ਡੁਬੋਨੇ ਵਾਲੇ
ਮੇਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਭੀ ਕਯਾ ਡੂਬ ਕੇ ਮਰ ਜਾਏਗੀ ॥

ਕਿਸ ਕੋ ਮਾਲੂਮ ਥਾ ਖਾਬੋਂ ਕੀ ਰੁਪਹਿਲੀ[4] ਦੁਨੀਆਂ
ਸਾਮਨੇ ਆਏਗੀ ਤੋ ਦਿਲ ਮੇਂ ਉਤਰ ਜਾਏਗੀ ॥

ਵਕਤ ਕੀ ਆਗ ਸੇ ਖਲਯਾਨ ਬਚਾ ਲੋ ਵਰਨਾ
ਬਾਦਿ ਸਰਸਰ[5] ਮੇਂ ਕੋਈ ਕਾਮ ਯੇ ਕਰ ਜਾਏਗੀ ॥

ਕੱਚਾ ਰਸਤਾ ਹੈ ਖ਼ੁਮਾਰ ਇਸ ਪ ਸੰਭਲ ਕਰ ਚਲੀਏ
ਉੜ ਗਈ ਖ਼ਾਕ ਤੋ ਚਿਹਰੇ ਪ ਬਿਖਰ ਜਾਏਗੀ ॥

---

1. ਬੁਤਤ੍ਰਾਸ਼, 2. ਛੁਪੀ ਹੋਈ, 3. ਪਲ, ਛਿਨ, 4. ਸੁੰਦਰ 5. ਤੇਜ਼ ਹਨੇਰੀ

ਤਾਜ਼ਾ ਹਸੀਂ ਸ਼ਗੁਫ਼ਤਾ[1] ਖਯਾਲੋਂ ਕੋ ਲਾਈਏ ॥
ਦਿਲ ਮੇਂ ਨਿਸ਼ਾਤਿ-ਗ਼ਮ[2] ਕੇ ਉਜਾਲੋਂ ਕੋ ਲਾਈਏ ॥

ਖੁਸ਼ਬੂ ਕਾ ਜਿਸਮ ਨੋਚਨੇ ਵਾਲੇ ਹੈਂ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ
ਕਲੀਓਂ ਕਾ ਗ਼ਮ ਖਰੀਦਨੇ ਵਾਲੋਂ ਕੋ ਲਾਈਏ ॥

ਪਹਲੇ ਲਬੋਂ[3] ਕੋ ਪਿਯਾਸ ਕੀ ਇਕ ਆਂਚ ਦੀਜੀਏ,
ਫਿਰ ਪਿਯਾਰ ਸੇ ਛਲਕਤੇ ਪਯਾਲੋਂ ਕੋ ਲਾਈਏ ॥

ਹੋਂਗੇ ਰਾਹ-ਏ-ਹਯਾਤ[4] ਮੇਂ ਰੌਸ਼ਨ ਕਈ ਚਰਾਗ਼
ਤਲਵੋਂ ਪ ਅਪਨੇ ਅਜ਼ਮ[5] ਕੇ ਛਾਲੋਂ ਕੋ ਲਾਈਏ ॥

ਊਂਚੇ ਕਲਸ ਤੋ ਅਰਸ਼ ਕੇ ਹੈਂ ਹਮਨਫ਼ਸ[6] ਖ਼ੁਮਾਰ
ਟੂਟੇ ਹੂਏ ਦਿਲੋਂ ਕੇ ਸ਼ਿਵਾਲੋਂ[7] ਕੋ ਲਾਈਏ ॥

1. ਖਿੜੇ ਹੋਏ, 2. ਗ਼ਮ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ, 3. ਬੁੱਲ੍ਹ, 4. ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਰਾਹ, 5. ਹੌਸਲਾ
6. ਹਮ ਜਿਣਸ, ਦੋਸਤ, 7. ਮੰਦਰ

ਮੁਝੇ ਮੈਂ ਖ਼ੁਦ ਕਿ ਕੋਈ ਹਮਸਫ਼ਰ ਸੋਨੇ ਨਹੀਂ ਦੇਤਾ ॥
ਨ ਜਾਨੇ ਕੌਨ ਹੈ ਜੋ ਰਾਤ ਭਰ ਸੋਨੇ ਨਹੀਂ ਦੇਤਾ ॥

ਮੈਂ ਕੈਸੇ ਬੰਦ ਕਰਲੂੰ ਮੁੰਤਜ਼ਿਰ[1] ਆਖੋਂ ਕੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ
ਮਿਰੇ ਦਿਲ ਕੋ ਖਯਾਲਿ-ਮੁੰਤਜ਼ਰ[2] ਸੋਨੇ ਨਹੀਂ ਦੇਤਾ ॥

ਜੋ ਗਠਰੀ ਬਾਂਧ ਕਰ ਮਿਟੀ ਕੀ ਅਪਨੇ ਸਾਥ ਲਾਯਾ ਹੈ
ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਕੋ ਵੋ ਸਾਮਾਨਿ ਸਫ਼ਰ ਸੋਨੇ ਨਹੀਂ ਦੇਤਾ ॥

ਸੁਹਾਨੇ ਖ਼ਾਬ ਕੇ ਜ਼ਾਨੂੰ[3] ਪ ਰਖ ਦੇਤਾ ਹੂੰ ਸਰ ਅਪਨਾ
ਹਜੂਮ-ਇ-ਗ਼ਮ[4] ਕਾ ਸ਼ੋਰੋਗ਼ੁਲ[5] ਮਗਰ ਸੋਨੇ ਨਹੀਂ ਦੇਤਾ ॥

ਸ਼ਬ-ਇ-ਫ਼ੁਰਕਤ[6] ਯੇ ਫੁਰਸਤ ਹੀ ਕਹਾਂ ਕਿ ਆਂਖ ਲਗ ਜਾਏ
ਵੋ ਜਬ ਹੋ ਪਾਸ ਤੋ ਖ਼ੌਫ਼-ਇ-ਸਹਰ[7] ਸੋਨੇ ਨਹੀਂ ਦੇਤਾ ॥

ਬਹਾਰੋਂ ਕਾ ਤਬੱਸੁਮ[8] ਔਰ ਬਰਸਾਤੋਂ ਕੀ ਨਮ ਆਖੇਂ
ਖ਼ੁਮਾਰ ਇਨ ਸੇ ਬਿਛੜ ਜਾਨੇ ਕਾ ਡਰ ਸੋਨੇ ਨਹੀਂ ਦੇਤਾ ॥

1. ਇੰਤਜ਼ਾਰ, 2. ਜਿਸ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, 3. ਪੱਟ, 5. ਗ਼ਮਾਂ ਦੀ ਭੀੜ, 5. ਸ਼ੋਰਸ਼ਰਾਬਾ, 6. ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਰਾਤ, 7. ਸਵੇਰ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਡਰ, 8. ਮੁਸਕਾਨ

ਨਜ਼ਰ ਹੈ ਆਜ ਭੀ ਐ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇਸ ਉਲਝਨ ਮੇਂ॥
ਕਸ਼ਿਸ਼[1] ਹੈ ਤੇਰੀ ਕਲਾਈ ਮੇਂ ਤੇਰੇ ਕੰਗਨ ਮੇਂ॥

ਵੋ ਮੇਰੀ ਫ਼ਿਕਰ[2] ਕੀ ਆਖੋਂ ਮੇਂ ਅਬ ਭੀ ਪਲਤਾ ਹੈ
ਜੋ ਏਕ ਖ਼ਾਬ ਸਾ ਦੇਖਾ ਥਾ ਮੈਨੇ ਬਚਪਨ ਮੇਂ॥

ਮੇਰੇ ਮਕਾਨ ਸੇ ਊਂਚੇ ਮਕਾਨ ਕੇ ਮਾਲਿਕ
ਨ ਫ਼ੇਂਕ ਸੰਗ[3] ਮੇਰੀ ਦੋਸਤੀ ਕੇ ਆਂਗਨ ਮੇਂ॥

ਕਿਸੀ ਨਜ਼ਰ ਕੋ ਭੀ ਖਾਤਿਰ ਮੇਂ ਜੋ ਨਹੀਂ ਲਾਤੇ,
ਕੁਛ ਐਸੇ ਫੂਲ ਭੀ ਖਿਲਤੇ ਹੈਂ ਸਹਨ-ਏ-ਗੁਲਸ਼ਨ[4] ਮੇਂ॥

ਭੜਕ ਉਠੇ ਨ ਕਹੀਂ ਫਿਰ ਸੇ ਆਗ ਯਾਦੋਂ ਕੀ
ਖ਼ੁਮਾਰ ਫੇਂਕ ਨ ਚਿੰਗਾਰੀਯਾਂ ਸੀ ਈਂਧਨ ਮੇਂ॥

---

1. ਖਿੱਚ, 2. ਚਿੰਤਨ, 3. ਪੱਥਰ, 4. ਬਾਗ ਦਾ ਵਿਹੜਾ।

ਸਹਰਾਓਂ[1] ਸੇ ਖੁਸ਼ਬੂ ਕਾ ਚਮਨ ਮਾਂਗ ਰਹਾ ਹੈ॥
ਦੀਵਾਨਾ ਅੰਧੇਰੋਂ ਸੇ ਕਿਰਨ ਮਾਂਗ ਰਹਾ ਹੈ॥

ਹਰ ਸ਼ਖਸ ਛੁਪਾਨੇ ਕੇ ਲੀਏ ਅਪਨੇ ਬਦਨ ਕੋ
ਉਜਲਾ ਸਾ ਕੋਈ ਔਰ ਬਦਨ[2] ਮਾਂਗ ਰਹਾ ਹੈ॥

ਜਜ਼ਬਾਤ ਕੋ ਜਾਗਾ ਹੂਆ ਰਖਨੇ ਕੇ ਲੀਏ ਦਿਲ
ਫੂਲੋਂ ਸੇ ਮੁਹੱਬਤ ਕੀ ਚੁਭਨ ਮਾਂਗ ਰਹਾ ਹੈ॥

ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਬਦਨ ਧੂਪ ਸਾ ਜਲ ਜਾਏ ਨ ਖੁਦ ਸੇ
ਬਾਦਲ ਸੇ ਕੋਈ ਸਾਂਵਲਾਪਨ ਮਾਂਗ ਰਹਾ ਹੈ॥

ਜਿਸ ਫਨ ਸੇ ਤਰਾਸ਼ੇ ਹੈਂ ਖ਼ੁਮਾਰ ਆਪਨੇ ਪੈਕਰ[4]
ਯੇ ਦੌਰ ਵਹੀ ਨੁਦਰਤ-ਏ-ਫਨ[3] ਮਾਂਗ ਰਹਾ ਹੈ॥

---

1. ਮਾਰੂਥਲ , 2. ਜਿਸਮ, 3. ਕਲਾ ਦੀ ਨਵੀਨਤਾ 4. ਲਿਬਾਸ

ਖ਼ੁਦ ਅਪਨੇ ਆਪ ਕੋ ਇਕ ਆਗ ਸੀ ਲਗਾ ਦੇਗਾ॥
ਅਜੀਬ ਸ਼ਖ਼ਸ ਹੈ ਵੋ ਫਿਰ ਇਸੇ ਹਵਾ ਦੇਗਾ॥

ਚਲਾ ਭੀ ਜਾਊਂ ਅਗਰ ਤੁਝ ਸੇ ਦੂਰ ਐ ਹਮਦਮ
ਮਿਰੇ ਖ਼ਯਾਲ ਸੇ ਕਹਨਾ ਮੁਝੇ ਬੁਲਾ ਦੇਗਾ॥

ਸ਼ਊਰ-ਏ-ਦਿਲ[1] ਕਾ ਜਬੀਂ[2] ਪਰ ਦੀਆ ਜੋ ਰੌਸ਼ਨ ਹੈ
ਵੋ ਮੇਰੇ ਘਰ ਕਾ ਮੁਝੇ ਰਾਸਤਾ ਦਿਖਾ ਦੇਗਾ॥

ਅਦਾ ਅਦਾ ਸੇ ਮਿਲਾ ਆਂਖ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੁਝ ਸੇ
ਨਜ਼ਰ ਨਜ਼ਰ ਸੇ ਮਿਰਾ ਦਿਲ ਤੁਝੇ ਦੁਆ ਦੇਗਾ॥

ਖ਼ੁਮਾਰ ਅਸ਼ਕ[3] ਮੁਹੱਬਤ ਕੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦੇਂਗੇ
ਜ਼ਮਾਨਾ ਚਾਂਦ ਸਿਤਾਰੋਂ ਕੋ ਜਬ ਬੁਝਾ ਦੇਗਾ॥

1. ਦਿਲ ਦਾ ਸਲੀਕਾ, 2. ਮੱਥਾ, 3. ਹੰਝੂ।

ਹੈ ਸਰਾਪਾ[1] ਨੂਰ ਮੇਂ ਲਿਪਟਾ ਹੂਆ॥
ਡੂਬਤਾ ਸੂਰਜ ਹੋ ਯਾ ਉਗਤਾ ਹੂਆ॥

ਨੀਂਦ ਸੇ ਭੀ ਆਦਮੀ ਮਹਰੂਮ[2] ਹੈ
ਇਸ ਕਦਰ ਯੇ ਦੌਰ ਹੈ ਜਾਗਾ ਹੂਆ॥

ਕੌਨ ਹੈ ਇਸ ਬੁਤਕਦੇ[3] ਮੇਂ ਬੇਲਿਬਾਸ[4]
ਸਬਨੇ ਅਪਨਾ ਜਿਸਮ ਹੈ ਓੜ੍ਹਾ ਹੂਆ॥

ਜਬ ਉਠਾ ਸੋ ਕਰ ਮੈਂ ਗਹਰੀ ਨੀਂਦ ਸੇ
ਥਾ ਨਜ਼ਰ ਕਾ ਜ਼ਾਇਕਾ ਬਦਲਾ ਹੂਆ॥

ਲਿਖ ਰਹਾ ਹੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੀ ਦਾਸਤਾਂ
ਫ਼ਿਕਰ ਮੇਂ ਅਹਸਾਸ ਕੋ ਬੁਨਤਾ ਹੂਆ॥

ਜੁਸਤਜੂ[5]-ਏ-ਨੂਰ ਮੇਂ ਹੂੰ ਗਾਮਜ਼ਨ[6]
ਕਹਕਸ਼ਾਂ[7] ਦਰ ਕਹਕਸ਼ਾਂ ਉੜਤਾ ਹੂਆ॥

ਹਰ ਕਿਰਨ ਹੈ ਆਜ ਕੀ ਅਪਨੀ ਖ਼ੁਮਾਰ
ਕਲ ਕਾ ਸੂਰਜ ਕਿਸਨੇ ਹੈ ਦੇਖਾ ਹੂਆ॥

1. ਪੂਰਾ ਵਜੂਦ, 2. ਵੰਚਿਤ, 3. ਮੰਦਰ, 4. ਨੰਗਾ, 5. ਤਲਾਸ਼, 6. ਚੱਲ ਰਿਹਾ, 7. ਆਕਾਸ਼ਗੰਗਾ।

ਕੌਨ ਆਯਾ ਹੈ ਖ਼ੁਦ ਹੁਸਨ ਕੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਪ ਚਲ ਕੇ ॥
ਦੇਖੋ ਤੋ ਸਹੀ ਅਪਨੇ ਹਿਜਾਬੋਂ[1] ਸੇ ਨਿਕਲ ਕੇ ॥

ਹਮ ਤੇਰੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ[2] ਕੇ ਲੀਏ ਵਕਤ ਕੀ ਖ਼ੁਸ਼ਬੂ
ਹਰ ਦੌਰ ਮੇਂ ਆਏ ਹੈਂ ਨਯਾ ਰੂਪ ਬਦਲ ਕੇ ॥

ਟੂਟੇ ਹੂਏ ਸਬ ਖਾਬ ਕੇ ਮਲਬੇ ਮੇਂ ਪੜੇ ਹੈਂ
ਖ਼ਾਕੇ[3] ਜੋ ਬਨਾਏ ਥੇ ਕਭੀ ਸ਼ੀਸ਼ ਮਹਲ ਕੇ ॥

ਇਸ ਦੌਰ ਕੀ ਰਾਹੋਂ ਕਾ ਤਕਾਜ਼ਾ[4] ਹੈ ਕਿ ਚਲੀਏ
ਪਾਰੀਨਾ[5] ਰਿਵਾਯਾਤ[6] ਸੇ ਬਚ ਬਚ ਕੇ ਸੰਭਲ ਕੇ ॥

ਕਯਾ ਤੂਨੇ ਬਖੇਰੇ ਹੈਂ ਖ਼ੁਮਾਰ ਅਪਨੀ ਨਜ਼ਰ ਸੇ
ਸਫ਼ਹਾਤ[7] ਕੀ ਚਾਦਰ ਪ ਇਸ਼ਾਰਾਤ[8] ਗ਼ਜ਼ਲ ਕੇ ॥

---

1. ਪਰਦਾ ਸ਼ਰਮ, ਹਯਾ, 2. ਰੱਖਿਆ, 3. ਨਕਸ਼ੇ, 4. ਜ਼ਰੂਰਤ, 5. ਪੁਰਾਣੀਆਂ, 6. ਰਵਾਇਤਾਂ, 7. ਪੰਨੇ, 8. ਇਸ਼ਾਰੇ।

ਨਏ ਬਦਨ ਮੇਂ ਤੁਝੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਉਤਾਰੇਂਗੇ ॥
ਤੇਰੇ ਮਿਜਾਜ਼ ਕੋ ਬਿਗੜੇ ਹੂਏ ਸੰਵਾਰੇਂਗੇ ॥

ਹਰੂਫ਼[1] ਨਾਮ ਕੇ ਮੈਨੇ ਉਨ੍ਹੀ ਮੇਂ ਬਾਂਟ ਦੀਏ
ਜਿਨ੍ਹੇ ਥੀ ਜ਼ਿਦ ਕਿ ਮੁਝੇ ਨਾਮ ਸੇ ਪੁਕਾਰੇਂਗੇ ॥

ਕਮਾਲ-ਏ-ਜ਼ਰਫ਼-ਏ-ਮੁਹੱਬਤ[2] ਭੀ ਦੇਖਨਾ ਐ ਦੋਸਤ
ਤੇਰੇ ਬਗ਼ੈਰ ਭੀ ਹਮ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਗੁਜ਼ਾਰੇਂਗੇ ॥

ਗ਼ਜ਼ਲ ਸਰਾਈ ਕਾ ਜਬ ਭੀ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੋਗਾ
ਖ਼ੁਮਾਰ ਅਪਨੀ ਹੀ ਤਰਜ਼ਿ ਸੁਖ਼ਨ[3] ਸੇ ਹਾਰੇਂਗੇ ॥

---

1. ਅੱਖਰ, 2. ਪਿਆਰ ਦੀਆਂ ਉਚੀਆਂ ਕਦਰਾਂ ਦਾ ਕਮਾਲ, 3. ਕਾਵਿ ਕਲਾ

ਦੋਸਤੀ ਓੜ੍ਹੇ ਹੂਏ ਦੁਸ਼ਮਨਿ ਜਾਂ ਮਿਲਤੇ ਹੈਂ॥
ਦੋਸਤੇ ਹੋਤੇ ਹੈਂ ਜੋ ਦੋਸਤ ਕਹਾਂ ਮਿਲਤੇ ਹੈਂ॥

ਯੇ ਤੋ ਪੱਥਰ ਕੀ ਦੁਕਾਨੇ ਹੈਂ ਯਹਾਂ ਸੇ ਆਗੇ
ਏਕ ਬਾਜ਼ਾਰ ਹੈ ਆਈਨੇ[1] ਜਹਾਂ ਮਿਲਤੇ ਹੈਂ॥

ਉਨਕੀ ਰਾਹੋਂ ਮੇਂ ਜੋ ਆਂਖੋਂ ਸੇ ਗਿਰੇ ਵੋ ਮੋਤੀ
ਅਬ ਭੀ ਬਰਸਾਤ ਕੇ ਮੌਸਮ ਮੇਂ ਵਹਾਂ ਮਿਲਤੇ ਹੈਂ॥

ਐਸੇ ਟਕਰਾਏ ਮਿਰੀ ਜੀਸਤ[2] ਕੇ ਲਮਹੇ[3] ਮੁਝ ਸੇ
ਜੈਸੇ ਮੈਦਾਂ ਮੇਂ ਜਵਾਨੋਂ ਸੇ ਜਵਾਂ ਮਿਲਤੇ ਹੈਂ॥

ਕਾਰਖਾਨੋ ਕੀ ਧੂਆਂਧਾਰ ਫ਼ਿਜ਼ਾ ਮੇਂ ਯਾਰੋ
ਦੂਧ ਸੇ ਧੋਏ ਹੂਏ ਚਿਹਰੇ ਕਹਾਂ ਮਿਲਤੇ ਹੈਂ॥

ਵੋ ਹੈ ਵਾਬਸਤਾ[4] ਕਿਸੇ ਅਹਲ-ਏ-ਜ਼ਬਾਂ[5] ਸੇ ਸ਼ਾਇਦ
ਉਸ ਕੀ ਹਰ ਬਾਤ ਮੇਂ ਅਲਫ਼ਾਜ਼ ਰਵਾਂ ਮਿਲਤੇ ਹੈਂ॥

ਵਕਤ ਕੀ ਗਰਦ ਨੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਤੋ ਬਹੁਤ ਕੀ ਲੇਕਿਨ
ਦਿਲ ਪ ਹਲਕੇ ਸੇ ਖ਼ੁਮਾਰ ਅਬ ਭੀ ਨਿਸ਼ਾਂ ਮਿਲਤੇ ਹੈਂ॥

1. ਸ਼ੀਸ਼ੇ, 2. ਜ਼ਿੰਦਗੀ, 3 ਪਲ, 4. ਸੰਬੰਧਿਤ, 5. ਜ਼ਬਾਨ ਵਾਲੇ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀ

ਵੋ ਜੋ ਲਗਤਾ ਹੈ ਫੂਲ ਬਾਹਰ ਸੇ॥
ਕਿਸਨੇ ਦੇਖਾ ਹੈ ਉਸ ਕੋ ਅੰਦਰ ਸੇ॥

ਪਯਾਰ ਕਾ ਦਰਸ[1] ਲੋਗ ਦੇਤੇ ਹੈਂ
ਔਰ ਫਿਰ ਮਾਰਤੇ ਹੈਂ ਪੱਥਰ ਸੇ॥

ਪਹਲੇ ਕਹਤੇ ਜੋ ਕੁਛ ਭੀ ਕਰਨਾ ਥਾ
ਅਬ ਤੋ ਪਾਨੀ ਗੁਜ਼ਰ ਗਯਾ ਸਰ ਸੇ॥

ਪੇੜ ਬੋਯਾ ਥਾ ਕਲ ਜੋ ਆਂਗਨ ਮੇਂ
ਅਬ ਹਮੇਂ ਦੇਖਤਾ ਹੈ ਊਪਰ ਸੇ॥

ਯੂੰ ਸਮਝੀਏ ਕਿ ਜਿਸਮ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹੈ
ਆਦਮੀ ਮਰ ਚੁਕਾ ਹੈ ਅੰਦਰ ਸੇ॥

ਤੁਮ ਅਗਰ ਰਾਸਤਾ ਨਹੀਂ ਦੋਗੇ
ਫਿਰ ਭੀ ਨਿਕਲੇਂਗੇ ਹਮ ਬਰਾਬਰ ਸੇ॥

ਅਬ ਤੋ ਰਸਮਨ[2] ਹੀ ਲੋਗ ਛੂਤੇ ਹੈਂ
ਅਪਨਾ ਸਾਗਰ ਕਿਸੀ ਕੇ ਸਾਗਰ ਸੇ॥

ਏਕ ਮੰਜ਼ਿਲ ਬਨਾਲੀ ਰਸਤੇ ਮੇਂ
ਮਿਲ ਕੇ ਰਹਰੌਂ[3] ਨੇ ਅਪਨੇ ਰਹਬਰ[4] ਸੇ॥

ਹਰ ਸਮਝਦਾਰ ਆਦਮੀ ਯਾਰੋ
ਸੁਬਹ ਉਠਤਾ ਹੈ ਅਪਨੇ ਬਿਸਤਰ ਸੇ॥

ਐ ਖੁਮਾਰ ਆਏ ਭੀ ਅਗਰ ਜੀ ਮੇਂ
ਭਾਗ ਕਰ ਜਾਏਂਗੇ ਕਹਾਂ ਘਰ ਸੇ॥

1. ਸਬਕ, 2. ਰਸਮੀ, 3. ਰਾਹ ਵਿਚ ਚਲਨੇ ਵਾਲੇ, 4. ਰਾਹ ਦਿਖਾਣ ਵਾਲਾ।

ਅਕੀਦਤ[1] ਕਾ ਮੌਸਮ ਇਬਾਦਤ[2] ਕਾ ਮੌਸਮ॥
ਕਹਾਂ ਵੋ ਬਹਾਰ-ਏ-ਮੁਹੱਬਤ ਕਾ ਮੌਸਮ॥

ਨਿਗਾਹੋਂ ਸੇ ਪੂਛੇਂ ਕਿ ਸਹਨ-ਏ-ਚਮਨ[3] ਸੇ
ਕਬ ਆਏਗਾ ਫਿਰ ਰੰਗ-ਓ-ਨਿਕਹਤ[4] ਕਾ ਮੌਸਮ॥

ਗਰਾਂ[5] ਹੋ ਰਹਾ ਹੈ ਅਬ ਅਪਨੀ ਹੀ ਜਾਂ ਪਰ
ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਕੀ ਤੁਰਫ਼ਾ[6] ਤਬੀਅਤ ਕਾ ਮੌਸਮ॥

ਕਭੀ ਹੋਂਠ ਸੂਖੇ ਕਭੀ ਆਂਖ ਬਰਸੀ
ਬਦਲਤਾ ਰਹਾ ਮੇਰੀ ਚਾਹਤ ਕਾ ਮੌਸਮ॥

ਇਕ ਇਕ ਫੂਲ ਅੰਗੜਾਈ ਲੇ ਰਹਾ ਹੈ
ਜਵਾਂ ਹੋ ਗਯਾ ਹੈ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕਾ ਮੌਸਮ॥

ਹਰ ਇਕ ਮੌਜ[7] ਤਸ਼ਨਾ[8] ਹਰ ਇਕ ਬੂੰਦ ਪਿਯਾਸੀ
ਖ਼ੁਮਾਰ ਆ ਗਯਾ ਕਿਸ ਕਯਾਮਤ ਕਾ ਮੌਸਮ॥

1. ਸ਼ਰਧਾ, 2. ਬੰਦਗੀ, 3. ਬਾਗ ਦਾ ਵਿਹੜਾ, 4. ਰੰਗਾਂ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਬੂਆਂ 5. ਭਾਰੀ, 6. ਦੁਚਿਤੀ, 7. ਲਹਿਰ 8. ਪਿਆਸੀ

ਕਿਧਰ ਜਾਏਗੀ ਯੇ ਦੁਨੀਆਂ ਬਤਾ ਤੋ॥
ਦਿਮਾਗ਼ੋਂ ਕੋ ਅਗਰ ਕੁਛ ਹੋ ਗਯਾ ਤੋ॥

ਨਾ ਜਾਨੇ ਕਿਤਨੇ ਟੁਕੜੋਂ ਮੇਂ ਬੰਟੇਗਾ
ਅਗਰ ਹਾਥੋਂ ਸੇ ਆਈਨਾ ਗਿਰਾ ਤੋ॥

ਭਲੇ ਹੀ ਮੂਰਤੀ ਪੱਥਰ ਕੀ ਹੈ ਵੋ
ਕੋਈ ਇਸ ਘੋਰ ਜੰਗਲ ਮੇਂ ਮਿਲਾ ਤੋ॥

ਨ ਯੂੰ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ ਬੈਠੋ ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰੋ
ਯੇ ਸੰਨਾਟਾ ਕਿਸੀ ਨੇ ਸੁਨ ਲੀਆ ਤੋ॥

ਹਮ ਉਨਕੀ ਬਾਤ ਹੀ ਮਾਨੇਂਗੇ ਲੇਕਿਨ
ਹੂਆ ਫਿਰ ਭੀ ਨ ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਤੋ॥

ਖੜਾ ਕਯੂੰ ਕਰ ਹੈਂ ਉਸਕੀ ਦਸਤਕੋਂ ਸੇ
ਨ ਆਈ ਫਿਰ ਇਧਰ ਪਾਗਲ ਹਵਾ ਤੋ॥

ਅੰਧੇਰਾ ਕਬਰ ਕਾ ਇਤਨੇ ਮੇਂ ਖੁਸ਼ ਹੈ
ਕਿ ਜਲਤਾ ਹੈ ਕੋਈ ਊਪਰ ਦੀਆ ਤੋ॥

ਖ਼ੁਮਾਰ ਆਏਗਾ ਵੋਹ ਤੁਝ ਸੇ ਭੀ ਮਿਲਨੇ
ਕਭੀ ਇਸ ਸ਼ਹਰ ਮੈਂ ਆਨਾ ਹੂਆ ਤੋ॥

ਯੇ ਇਕ ਦਰਯਾ ਜੋ ਆਂਖੋਂ ਸੇ ਗਿਰਾ ਹੈ॥
ਤਸੱਵੁਰ[1] ਮੇਂ ਕਹੀਂ ਬਾਦਲ ਫਟਾ ਹੈ॥

ਹਵਾ ਖਾਮੋਸ਼ ਬੇਆਵਾਜ਼ ਟੀਲੇ
ਯੇ ਸੰਨਾਟਾ ਕਿ ਜੈਸੇ ਬੋਲਤਾ ਹੈ॥

ਕਹੀਂ ਆਂਚੇਂ ਕਹੀਂ ਬੂੰਦੇ ਹੈਂ ਇਸਮੇਂ
ਯੇ ਸੂਰਜ ਔਰ ਬਾਦਲ ਕੀ ਕਥਾ ਹੈ॥

ਥਾ ਸਾਵਨ ਵੋਹ ਭੀ ਔਰ ਯੇ ਭੀ ਹੈ ਸਾਵਨ
ਮਗਰ ਦੋਨੋਂ ਮੇਂ ਕਿਤਨਾ ਫਾਸਲਾ ਹੈ॥

ਚਮਕਤੀ ਰੇਤ ਕੋ ਪਾਨੀ ਬਤਾ ਕਰ
ਨਿਗਾਹੋਂ ਨੇ ਮੁਝੇ ਧੋਖਾ ਦੀਆ ਹੈ॥

ਅਜਬ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ ਯੇ ਐ ਬੇਮੁਰੱਵਤ[2]
ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਕਾ ਸੁਖ਼ਨ[3] ਤੁਝ ਮੇਂ ਛਿਪਾ ਹੈ॥

ਨਿਗਾਹ-ਓ-ਦਿਲ ਨੇ ਮਿਲਕਰ ਜੋ ਬਨਾਯਾ
ਵਹੀ ਰਸਤਾ ਹਮੇਂ ਅੱਛਾ ਲਗਾ ਹੈ॥

ਖ਼ੁਦੀ, ਮਸਤੀ ਮੁਹੱਬਤ, ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ
ਹਮੇਂ ਸਬ ਕੁਛ ਯੇ ਵਿਰਸੇ ਮੇਂ ਮਿਲਾ ਹੈ॥

ਖ਼ੁਮਾਰ ਇਸ ਧੂਪ ਕੇ ਅੰਦਰ ਭੀ ਦੇਖੋ
ਤਪਿਸ਼ ਕੇ ਭੇਸ ਮੇਂ ਕਾਲੀ ਘਟਾ ਹੈ॥

---

1. ਕਲਪਨਾ, 2. ਬੇਵਫਾ, 3. ਸ਼ਾਇਰੀ

ਮੇਰੇ ਅਸ਼ਯਾਰ[1] ਮੇਂ ਫਨ ਬੋਲਤਾ ਹੈ॥
ਗੁਲੋਂ ਮੇਂ ਜੈਸੇ ਗੁਲਸ਼ਨ ਬੋਲਤਾ ਹੈ॥

ਕਹੀਂ ਬੂੰਦੇਂ ਕਹੀਂ ਕਾਲੀ ਘਟਾਏਂ
ਤੇਰੀ ਆਂਖੋਂ ਮੇਂ ਸਾਵਨ ਬੋਲਤਾ ਹੈ॥

ਵੋ ਖ਼ੁਸ਼ਬੂ ਰਾਜ਼ ਕੀ ਕਿਉਂਕਰ ਛੁਪਾਏ
ਕਲਾਈ ਚੁੱਪ ਹੈ ਕੰਗਨ ਬੋਲਤਾ ਹੈ॥

ਤੇਰਾ ਚੇਹਰਾ ਤੋ ਹੈ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ ਲੇਕਿਨ
ਮੇਰੀ ਆਂਖੋਂ ਕਾ ਦਰਪਨ ਬੋਲਤਾ ਹੈ॥

ਨੁਕੀਲੇ ਰੂਪ ਕੀ ਪਰਛਾਈਓਂ ਮੇਂ
ਕਿਸੀ ਕਾ ਸਾਂਵਲਾਪਨ ਬੋਲਤਾ ਹੈ॥

ਮੈਂ ਜਬ ਆਵਾਜ਼ ਦੇਤਾ ਹੂੰ ਤੋ ਅਬ ਭੀ
ਕਿਸੀ ਕੇ ਘਰ ਕਾ ਆਂਗਨ ਬੋਲਤਾ ਹੈ॥

ਕਰੇ ਦਾਵਾ ਵੋ ਮੁਝ ਸੇ ਦੋਸਤੀ ਕਾ
ਮਗਰ ਬਾਤੋਂ ਮੇਂ ਦੁਸ਼ਮਨ ਬੋਲਤਾ ਹੈ॥

'ਖ਼ੁਮਾਰ' ਅਸਲੂਬ[2] ਕੀ ਜਾਦੂਗ਼ਰੀ ਮੇਂ
ਤੇਰੀ ਗ਼ਜ਼ਲੋਂ ਕਾ ਜੋਬਨ ਬੋਲਤਾ ਹੈ॥

---

1. ਸ਼ਿਅਰ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ, 2. ਸ਼ੈਲੀ

ਯਹੀ ਕਹਤਾ ਹੈ ਜੋ ਲੌਟਾ ਵਹਾਂ ਸੇ॥
ਬਹੁਤ ਹੈ ਦੂਰ ਵੋ ਬਸਤੀ ਯਹਾਂ ਸੇ॥

ਮੁਝੇ ਰੋਕੋ ਨ ਰਸਤੇ ਕੀ ਬਹਾਰੋ
ਬਿਛੜ ਜਾਊਂਗਾ ਅਪਨੇ ਕਾਰਵਾਂ ਸੇ॥

ਨਜ਼ਰ ਕੀ ਦੂਰੀਓਂ ਤੱਕ ਦੇਖਨੇ ਦੋ
ਹਟਾ ਦੋ ਸਬ ਫ਼ਸੀਲੇਂ ਦਰਮਿਆਂ ਸੇ॥

ਫ਼ਕਤ ਇੱਕ ਖ਼ਵਾਬ ਥੀ ਜਿਸ ਕੀ ਹਕੀਕਤ
ਬਤਾ ਐ ਦਿਲ ਉਸੇ ਲਾਊਂ ਕਹਾਂ ਸੇ॥

ਫ਼ਜ਼ਾ ਮੇਂ ਆਂਧੀਆਂ ਜਬ ਸੇ ਉੱਠੀ ਹੈਂ
ਪਰਿੰਦੇ ਗਿਰ ਰਹੇ ਹੈਂ ਆਸਮਾਂ ਸੇ॥

ਮੇਰੇ ਮਾਇਨੇ ਸਮਝਨੇ ਹੈਂ ਤੋ ਪਹਿਲੇ
ਮੁਝੇ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰ ਲਫ਼ਜ਼-ਓ-ਬਯਾਂ ਸੇ॥

ਹਮ ਅਪਨੀ ਧੂਪ ਸੇ ਜਲਤੇ ਹੈਂ ਲੇਕਿਨ
ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੈ ਪੁਰਾਨੇ ਸਾਇਬਾਂ[1] ਸੇ॥

ਸਿਮਟ ਕਰ ਰਹ ਗਈ ਸਾਹਿਲ ਪੇ ਆ ਕਰ
ਬੜੀ ਉਮੀਦ ਥੀ ਮੌਜ-ਏ-ਰਵਾਂ[2] ਸੇ॥

ਨ ਲਬ ਖੋਲੋਗੇ ਤੋ ਦਿਲ ਕੀ ਹਕੀਕਤ
ਟਪਕ ਜਾਏਗੀ ਆਂਖੋਂ ਕੀ ਜ਼ੁਬਾਂ ਸੇ॥

ਖ਼ੁਮਾਰ ਅੱਛੀ ਤੋ ਲਗਤੀ ਹੈ ਯੇ ਲੇਕਿਨ
ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ਬਜ਼ਮ-ਏ-ਜਹਾਂ[3] ਸੇ॥

1. ਛਾਇਆ ਮਾਨ, 2. ਚਲਦੀ ਲਹਿਰ, 3. ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਮਹਿਫ਼ਲ

ਹਕੀਕਤ ਕਯਾ ਹੈ ਯੇ ਸੋਚਾ ਨਹੀਂ ਹੈ॥
ਮੇਰਾ ਸਪਨਾ, ਮਗਰ ਸਪਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ॥

ਸੁਲਗਤਾ ਰਾਸਤਾ ਹੈ ਔਰ ਮੈਂ ਹੂੰ
ਕਹੀਂ ਭੀ ਦੂਰ ਤੱਕ ਸਾਯਾ ਨਹੀਂ ਹੈ॥

ਕਰੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਤੋ ਅਪਨਾ ਲਗੇ ਵੋ
ਜੋ ਸੋਚੂੰ ਤੋ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ॥

ਤੇਰੇ ਕਦਮੋਂ ਕੀ ਲਗ਼ਜ਼ਿਸ਼[1] ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੈ
ਅਭੀ ਤੂ ਖ਼ਵਾਬ ਸੇ ਜਾਗਾ ਨਹੀਂ ਹੈ॥

ਸ਼ਿਕਨ ਥੀ, ਕਰਵਟੇਂ ਥੀਂ, ਆਬਲੇ[3] ਥੇ
ਯੇ ਦਿਲ ਤਨਹਾ ਕਭੀ ਸੋਯਾ ਨਹੀਂ ਹੈ॥

ਸੁਹਾਨੇ ਖ਼ਾਬ ਕੀ ਬਾਹੋਂ ਮੇਂ ਸੋ ਲੋ
ਤਸੱਵੁਰ ਪਰ ਕੋਈ ਪਹਿਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ॥

ਯੇ ਹਲਕੇ ਸੇ ਤਬੱਸੁਮ[4] ਕੀ ਹੈ ਬਸਤੀ
ਯਹਾਂ ਖੁਲ ਕਰ ਕੋਈ ਹੰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ॥

ਖ਼ੁਮਾਰ ਉਸ ਜਾਮ ਮੇਂ ਬੂ-ਏ-ਅਨਾ[5] ਹੈ
ਕੋਈ ਉਸ ਜਾਮ ਕਾ ਪਿਆਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ॥

1. ਲੜਖੜਾਨਾ, ਗ਼ਲਤੀ, 2. ਤਿਊੜੀ ਸ਼ਿਕਨ-ਤਿਊੜੀਆਂ ਸਿਲਵਟੇ, 3. ਛਾਲੇ, 4. ਮੁਸਕੁਰਾਹਟ, 5. ਹੰਕਾਰ

ਫਿਰ ਉਸ ਜਾਨਿਬ[1] ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਯਾ ਹੈ॥
ਯੇ ਦਿਲ ਕੈਸਾ ਦੀਵਾਨਾ ਹੋ ਗਯਾ ਹੈ॥

ਮੇਰੀ ਪਲਕੋਂ ਸੇ ਅਹਿਸਾਸ-ਏ-ਮੁਹੱਬਤ
ਟਪਕ ਕਰ ਦਾਨਾ ਦਾਨਾ ਹੋ ਗਯਾ ਹੈ॥

ਨਈ ਇਕਦਾਰ[2] ਕਿਉਂ ਠਹਿਰੇਂਗੀ ਇਸ ਮੇਂ
ਵਫ਼ਾ ਕਾ ਘਰ ਪੁਰਾਨਾ ਹੋ ਗਯਾ ਹੈ॥

ਲਿਖੋਗੇ ਕਬ ਮੁਝੇ ਐ ਦੋਸਤ ਆਜਾ
ਯਹਾਂ ਮੌਸਮ ਸੁਹਾਨਾ ਹੋ ਗਯਾ ਹੈ॥

ਯੇ ਤਨਹਾਈ ਕਾ ਆਲਮ ਤੌਬਾ ਤੌਬਾ
ਹਰ ਇੱਕ ਪਲ ਇਕ ਜ਼ਮਾਨਾ ਹੋ ਗਯਾ ਹੈ॥

ਚੁਰਾ ਲਾਏਂਗੇ ਕੁਛ ਅਕਸ-ਏ-ਤਬੱਸੁਮ[3]
ਚਮਨ ਮੇਂ ਆਨਾ ਜਾਨਾ ਹੋ ਗਯਾ ਹੈ॥

ਹੈ ਨਾ ਮੁਮਕਿਨ 'ਖ਼ੁਮਾਰ' ਇਸ ਕਾ ਬਦਲਨਾ
ਕਿ ਅਬ ਰਿਸ਼ਤਾ ਪੁਰਾਨਾ ਹੋ ਗਯਾ ਹੈ॥

1. ਵੱਲ 2. ਸਭਿਅਤਾ 3.ਮੁਸਕਾਨ ਦਾ ਚਿਹਰਾ

ਮੇਰੀ ਸ਼ਾਮ-ਏ-ਤਨਹਾਈ ਮਤ ਕਹੋ ਅਕੇਲੀ ਹੈ॥
ਯੇ ਤੋ ਮੇਰੇ ਬਚਪਨ ਸੇ ਮੇਰੇ ਸਾਥ ਖੇਲੀ ਹੈ॥

ਤੁਮ ਤੋ ਸੋ ਗਏ ਅਪਨੀ ਖੁਸ਼ਬੂਓਂ ਕੀ ਬਾਹੋਂ ਮੇਂ
ਹਮ ਨੇ ਅਪਨੀ ਆਂਖੋਂ ਮੇਂ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਝੇਲੀ ਹੈ॥

ਧੂਪ ਹੈ ਕਭੀ ਸਾਯਾ, ਫ਼ੂਲ ਹੈ ਕਭੀ ਨਸ਼ਤਰ
ਹੁਸਨ ਕੇ ਤਬੱਸੁਮ ਕੀ ਹਰ ਅਦਾ ਪਹੇਲੀ ਹੈ॥

ਭੀੜ ਕੇ ਤਲਾਤੁਮ[1] ਮੇਂ ਗੁੰਮ ਕਹੀਂ ਨ ਹੋ ਜਾਏ
ਖਵਾਹਿਸ਼ੋਂ ਕਾ ਮੇਲਾ ਹੈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਕੇਲੀ ਹੈ॥

ਆਧੀ ਰਾਤ ਕੋ ਇਸ ਮੇਂ ਪਯਾਰ ਸੇ ਮੇਰੀ ਗ਼ਜ਼ਲੇਂ
ਕੌਨ ਗੁਨਗੁਨਾਤਾ ਹੈ ਕਿਸ ਕੀ ਯੇ ਹਵੇਲੀ ਹੈ॥

ਮੁਸ਼ਕਿਲੋਂ ਸੇ ਬਨਤਾ ਹੈ ਬਨ ਕੇ ਟੂਟ ਜਾਤਾ ਹੈ
ਆਦਮੀ ਖਿਲੌਨਾ ਹੈ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਪਹੇਲੀ ਹੈ॥

ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਕੀ ਖੁਸ਼ਬੂਏਂ ਆਪ ਕੋ ਮੁਬਾਰਕ ਹੋਂ
ਯੇ ਚਕੋਰੀ ਤੋ ਅਪਨੇ ਚਾਂਦ ਕੀ ਸਹੇਲੀ ਹੈ॥

ਪਹਿਲੇ ਫ਼ੂਲ ਖਿਲਤੇ ਥੇ ਰੰਗੋਂ ਕੇ ਪਰਦੇ ਮੇਂ
ਅਬ ਤੋ ਗੋਸ਼ੇ ਗੋਸ਼ੇ[2] ਮੇਂ ਮੋਤੀਆ ਚੰਬੇਲੀ ਹੈ॥

ਐ 'ਖ਼ੁਮਾਰ'-ਏ-ਨਮ ਦੀਦਾ[3] ਇਸ ਜਹਾਨ-ਏ-ਫ਼ਾਨੀ[4] ਮੇਂ
ਕਿਸ ਸੇ ਕਿਸ ਕਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ ਕੌਨ ਯਾਰ ਬੇਲੀ ਹੈ॥

1. ਘੁੰਮਣਘੇਰੀ, 2. ਹਰ ਕੋਨੇ ਵਿਚ, 3. ਭਿੱਜੀਆਂ ਅੱਖਾਂ, 4. ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਸੰਸਾਰ।

ਮੋਤਬਰ[1] ਸੇ ਲਗਤੇ ਹੈਂ ਸਬ ਚਰਾ.ਗ ਜਲਨੇ ਮੇਂ॥
ਰਾਤ ਅਬ ਮੁਹੱਬਤ ਕੀ ਆਏਗੀ ਨ ਢਲਨੇ ਮੇਂ॥

ਦਿਲ ਕੇ ਫੂਲ ਬੋਤੇ ਹੀ ਇਸ .ਕਦਰ ਹੋ ਕਯੂੰ ਬੇਕਲ
ਚੰਦ ਰੋਜ਼ ਲਗਤੇ ਹੈਂ ਕੋਂਪਲੇਂ ਨਿਕਲਨੇ ਮੇਂ॥

ਹੋ ਅਗਰ ਜਮੀਂ ਚਿਕਨੀ ਔਰ ਨਾਤਵਾਨੀ[2] ਭੀ
ਦੇਰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਲਗਤੀ, ਪਾਓਂ ਕੇ ਫਿਸਲਨੇ ਮੇਂ॥

ਸੋਚਤੀ ਹੈ ਜੀ ਭਰ ਕੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੋ ਖਾਏਗੀ
ਖੁਸ਼ ਹੈ ਕਿਤਨੀ ਮੌਤ ਉਸਕੇ ਫੂਲਨੇ ਮੇਂ ਫਲਨੇ ਮੇਂ॥

ਦੇਖਤਾ ਹੈ ਮੁੜ ਮੁੜ ਕੇ ਦਾਏਂ ਬਾਂਏਂ ਵੋ ਅਪਨੇ
ਹੈ ਬੜੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਉਸ ਕੇ ਸਾਥ ਚਲਨੇ ਮੇਂ॥

ਉਸ ਸੇ ਗੁਫਤਗੂ ਕਰ ਕੇ ਹਾਥ ਕੁਛ ਨ ਆਏਗਾ
ਵੋ ਤੋ ਮਾਹਿਰ-ਏ-ਫ਼ਨ ਹੈ ਬਾਤ ਕੋ ਬਦਲਨੇ ਮੇਂ॥

ਏਕ ਘਰ ਕੀ ਖਿੜਕੀ ਸੇ ਪੂਛਤਾ ਹੈ ਰੋਜ਼ੋਦਾਰ
ਕਿਤਨੇ ਰੋਜ਼ ਬਾਕੀ ਹੈਂ ਚਾਂਦ ਕੇ ਨਿਕਲਨੇ ਮੇਂ॥

ਆਫ਼ਤਾਬ[3] ਗਿਰਤਾ ਹੈ ਆ ਕੇ ਸ਼ਬ[4] ਕੀ ਬਾਹੋਂ ਮੇਂ
ਔਰ ਫਿਰ ਨਹੀਂ ਆਤਾ ਸੁਬਹ ਤੱਕ ਸੰਭਲਨੇ ਮੇਂ॥

ਐ 'ਖੁਮਾਰ' ਮੰਜ਼ਿਲ ਤੱਕ ਸ਼ੌਕ ਪਹੁੰਚਤਾ ਕਿਉਂ ਕਰ
ਵੋ ਤੋ ਰਹਿ ਗਯਾ ਅਪਨੇ ਰਾਸਤੇ ਬਦਲਨੇ ਮੇਂ॥

1. ਭਰੋਸੇ ਦੇ ਕਾਬਲ, 2. ਕਮਜ਼ੋਰੀ, 3. ਸੂਰਜ 4. ਰਾਤ

ਖ਼ਾਮੋਸ਼ੀ ਸ਼ਬ ਕੀ ਮਿਰੇ ਸਾਥ ਜਾਗਤੀ ਕਿਉਂ ਹੈ॥
ਮੁਝੇ ਪਹਾੜ ਸੀ ਰਾਤੋਂ ਸੇ ਦੋਸਤੀ ਕਿਉਂ ਹੈ॥

ਮੈਂ ਪੂਛਤਾ ਹੂੰ ਤੇਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਕੀ ਹਵਾ ਆ ਕਰ
ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਕੀ ਵਾਦੀ ਮੇਂ ਘੂਮਤੀ ਕਿਉਂ ਹੈ॥

ਵੋਹ ਦਿਲ ਫ਼ਰੇਬ ਸਨਮ ਸੰਗ[1] ਹੀ ਤੋ ਹੈ ਆਖ਼ਿਰ
ਨਿਗਾਹ ਫਿਰ ਭੀ ਉਸੇ ਇਤਨਾ ਚੂਮਤੀ ਕਿਉਂ ਹੈ॥

ਵੋਹ ਚਾਂਦਨੀ ਸਾ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਮੇਂ ਹੈ ਮਕੀਂ[2] ਕਬ ਸੇ
ਹਯਾਤ[3] ਮੇਰੀ ਉਸੇ ਫਿਰ ਭੀ ਢੂੰਡਤੀ ਕਿਉਂ ਹੈ॥

ਹਵਾ ਕੇ ਭੇਸ ਮੇਂ ਯਾ ਚਾਂਦਨੀ ਕੇ ਪਰਦੇ ਮੇਂ
ਤੁਮਹਾਰੀ ਯਾਦ ਦਰੀਚੋਂ[4] ਸੇ ਝਾਂਕਤੀ ਕਿਉਂ ਹੈ॥

ਹੈ ਮੌਜ ਮੌਜ ਮੁਹੱਬਤ ਤੋ ਫਿਰ ਮੇਰੀ ਖ਼ਾਹਿਸ਼
ਅਕੇਲੇ ਬੈਠ ਕੇ ਸਾਹਿਲ[5] ਪੇ ਸੋਚਤੀ ਕਿਉਂ ਹੈ॥

ਖ਼ੁਮਾਰ ਮੁਝ ਸੇ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਖ਼ਫ਼ਾ ਹੈ ਅਗਰ
ਤੋ ਚਲਤੇ ਚਲਤੇ ਮੇਰੀ ਸਿਮਤ[6] ਦੇਖਤੀ ਕਿਉਂ ਹੈ॥

1. ਪੱਥਰ, 2. ਵਸਨੀਕ, 3. ਉਮਰ, 4. ਝਰੋਖੇ, 5. ਕਿਨਾਰਾ, 6. ਤਰਫ਼

ਆਦਮੀ ਬੇ.ਕਸੂਰ ਹੈ ਬਾਬਾ॥
ਅਪਨਾ ਅਪਨਾ ਸ਼ਊਰ ਹੈ ਬਾਬਾ॥

ਸੂਨੇਪਨ ਮੇਂ ਭੀ ਏਕ ਹਲਚਲ ਹੈ
ਬਾਤ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਬਾਬਾ॥

ਉਸ ਕੋ ਆਂਸੂ ਬੁਲਾ ਨਹੀਂ ਸਕਤੇ
ਮੇਰੇ ਗ਼ਮ ਸੇ ਵੋ ਦੂਰ ਹੈ ਬਾਬਾ॥

ਮੇਰੀ ਆਂਖੋਂ ਮੇਂ ਦਿਲ ਮੇਂ ਲਫ਼ਜ਼ੋਂ ਮੇਂ
ਉਸ ਕੇ ਚੇਹਰੇ ਕਾ ਨੂਰ ਹੈ ਬਾਬਾ॥

ਫੂਲ ਕੋ ਨਾਜ਼ ਹੈ ਅਗਰ ਕੋਈ
ਆਂਖ ਭੀ ਤੋ ਗ਼ਯੂਰ[1] ਹੈ ਬਾਬਾ॥

ਮੇਰੀ ਉਮੀਦ ਬੇਵਫ਼ਾ ਨਿਕਲੀ
ਦੋਸਤ ਕਾ ਕਿਆ ਕਸੂਰ ਹੈ ਬਾਬਾ॥

ਹੁਸਨ ਮੇਂ ਗੁੰਮ ਖ਼ੁਮਾਰ ਕੀ ਆਂਖੇਂ
ਫ਼ਿਕਰ ਓ ਫ਼ਨ[2] ਕਾ ਸਰੂਰ ਹੈ ਬਾਬਾ॥

1. ਗੈਰਤਮੰਦ, 2. ਹੁਨਰ

ਬਹਿਤਾ ਹੀ ਰਹੂੰ ਵ.ਕਤ ਕਾ ਦਰਿਆ ਤੋ ਨਹੀਂ ਮੈਂ॥
ਰਾਹੀ ਹੂੰ ਠਹਿਰ ਜਾਤਾ ਹੂੰ ਰਸਤਾ ਤੋ ਨਹੀਂ ਮੈਂ॥

ਯੇ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦ ਤਬੀਅਤ ਹੂੰ ਮੈਂ ਲੇਕਿਨ
ਮਰਕਜ਼ ਨ ਕੋਈ ਜਿਸ ਕਾ ਹੋ ਐਸਾ ਤੋ ਨਹੀਂ ਮੈਂ॥

ਮਾਲੂਮ ਉਸੇ ਹਾਲ ਮੇਰਾ ਹੋ ਭੀ ਤੋ ਕਿਉਂਕਰ
ਮਹਿਸੂਸ ਜੋ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ਵੋਹ ਕਹਿਤਾ ਤੋ ਨਹੀਂ ਮੈਂ॥

ਮੌਜੋਂ[1] ਕੀ ਤਰਹ ਛੂਕੇ ਨਿਕਲ ਜਾਓਗੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾ
ਸਾਹਿਲ ਪੇ ਪੜੀ ਰੇਤ ਕਾ ਜ਼ੱਰਾ ਤੋ ਨਹੀਂ ਮੈਂ॥

ਹੈਰਾਂ ਹੂੰ ਕਿ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਲਗੇ ਦੇਖੀ ਹੂਈ ਸੀ
ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਮੇਂ ਪਹਿਲੇ ਕਭੀ ਆਯਾ ਤੋ ਨਹੀਂ ਮੈਂ॥

ਨਾਚੀਜ਼ ਕੀ ਕੀਮਤ ਹੈ ਫਕਤ[2] ਪਿਆਰ ਕਾ ਆਂਸੂ
ਬਹਿਤੀ ਹੁਈ ਇਕ ਬੂੰਦ ਸੇ ਮਹਿੰਗਾ ਤੋ ਨਹੀਂ ਮੈਂ॥

ਹੈ ਖ਼ੌਫ ਯਹਾਂ ਤਪਤੀ ਹੋਈ ਧੂਪ ਕਾ ਇਤਨਾ
ਸਾਇਆ[3] ਭੀ ਯੇ ਕਹਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਇਆ ਤੋ ਨਹੀਂ ਮੈਂ॥

ਮਹਿਫ਼ੂਜ਼ ਹੈ ਆਖੋਂ ਮੇਂ ਖ਼ੁਮਾਰ ਉਸ ਕਾ ਤਬੱਸੁਮ
ਬੀਤੇ ਹੁਏ ਲਮਹਾਤ[4] ਕੋ ਭੂਲਾ ਤੋ ਨਹੀਂ ਮੈਂ॥

1. ਲਹਿਰਾਂ, 2. ਸਿਰਫ਼, 3. ਪਰਛਾਵਾਂ, 4. ਪਲ

ਯੇ ਸਮਝ ਕਰ ਕਿ ਦੇਵਤਾ ਹੂੰ ਮੈਂ॥
ਖ਼ੁਦ ਫਰੇਬੀ ਮੇਂ ਮਬਤਲਾ[1] ਹੂੰ ਮੈਂ॥

ਤੇਜ਼ ਚਲਨੇ ਕੇ ਸ਼ੌਕ ਮੇਂ ਕਿਤਨਾ
ਖ਼ੁਦ ਸੇ ਆਗੇ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਹੂੰ ਮੈਂ॥

ਕਹਿਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਯੇ ਕਿ ਦੋਨੋਂ ਮੇਂ
ਕੌਨ ਸਾ ਵੋਹ ਹੈ ਕੌਨ ਸਾ ਹੂੰ ਮੈਂ॥

ਹਰਫ਼ ਓ ਅਲਫ਼ਾਜ਼[2] ਕੇ ਝਰੋਕੋਂ ਸੇ
ਤੁਝ ਕੋ ਐ ਦੋਸਤ ਦੇਖਤਾ ਹੂੰ ਮੈਂ॥

ਪੜ੍ਹ ਰਹਾ ਹੂੰ ਤੁਝੇ ਤਰਨੁੱਮ[3] ਸੇ
ਤੂ ਗ਼ਜ਼ਲ ਹੈ ਗ਼ਜ਼ਲ-ਸਰਾ[4] ਹੂੰ ਮੈਂ॥

ਸਾਥ ਮੰਜ਼ਰ[5] ਅਭੀ ਹੈ ਬਾਹਰ ਕਾ
ਅਪਨੇ ਅੰਦਰ ਤੋ ਆ ਚੁਕਾ ਹੂੰ ਮੈਂ॥

ਐ ਮੁਹੱਬਤ ਨ ਦੇ ਸਦਾ[6] ਮੁਝ ਕੋ
ਤਪਤਾ ਸਹਿਰਾ[7] ਹੈ ਫੂਲ ਸਾ ਹੂੰ ਮੈਂ॥

ਐ ਖ਼ੁਮਾਰ ਉਸ ਸੇ ਕਿਆ ਕਹੇ ਕੋਈ
ਵੋਹ ਸਮਝਤਾ ਹੈ ਬੇ ਵਫ਼ਾ ਹੂੰ ਮੈਂ॥

1. ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ, 2. ਅੱਖਰ ਤੇ ਸ਼ਬਦ, 3. ਲੈਅ ਵਿਚ, 4. ਗਜ਼ਲ ਗਾਇਕ, 5. ਦ੍ਰਿਸ਼, 6. ਅਵਾਜ਼, 7. ਮਾਰੂਥਲ

ਗ਼ਜ਼ਲ ਕੇ ਪੈਕਰੋਂ[1] ਮੇਂ ਢਲ ਗਏ ਹੈਂ॥
ਜੋ ਮੈਂ ਨੇ ਆਂਸੂਓਂ ਸੇ ਖ਼ਤ ਲਿਖੇ ਹੈਂ॥

ਸਕੂਤ-ਏ-ਨੀਮ ਸ਼ਬ[2] ਹੈ ਔਰ ਮੈਂ ਹੂ
ਹੈਂ ਚੁੱਪ ਲਮਹੇ[3] ਮਗਰ ਕੁੱਛ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹੈਂ॥

ਗਿਲੇ ਸ਼ਿਕਵੇ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਕਿਸੀ ਸੇ
ਕਿ ਸਬ ਕੇ ਆਪਨੇ ਆਪਨੇ ਜ਼ਾਵੀਏ[4] ਹੈਂ॥

ਹਕੀਕਤ[5] ਖ਼ਾਬ[6] ਸੇ ਟਕਰਾ ਰਹੀ ਹੈ
ਬੜੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਦਿਲੋਂ ਕੇ ਮਸਅਲੇ[7] ਹੈਂ॥

ਹੈ ਉਨ ਮੇਂ ਚਾਸ਼ਨੀ ਹਸਤੀ ਕੀ ਪਿਨਹਾਂ[8]
ਵੋਹ ਲਮਹੇ ਜੋ ਕਭੀ ਮੈਂਨੇ ਜਿਯੇ ਹੈਂ॥

ਖ਼ੁਮਾਰ ਅਫ਼ਸੋਸ ਤੋ ਇਸ ਬਾਤ ਕਾ ਹੈ
ਕਿ ਹਮ ਅੰਜਾਮ[9] ਕੋ ਭੀ ਜਾਨਤੇ ਹੈਂ॥

1. ਢਾਂਚਾ ਸਰੀਰ ਦਾ, 2. ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਦੀ ਖਾਮੋਸ਼ੀ, 3. ਪਲ, 4. ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕੋਣ, 5. ਅਸਲੀਅਤ, 6. ਸੁਫਨਾ, 7. ਮਸਲੇ 8. ਛੁਪੀ ਹੋਈ, 9. ਅੰਤ

ਫੂਲ ਬਨ ਕਰ ਹਮ ਤੋ ਖਿਲ ਜਾਏਂਗੇ ਆਂਗਨ ਮੇਂ ਤੇਰੇ
ਫਿਰ ਨ ਕਹਿਨਾ ਯੇ ਅਮਲ ਵਜ੍ਹਾ-ਏ-ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਹੂਆ ॥

ਆਂਸੂਓਂ ਕੀ ਸ਼ਕਲ ਮੇਂ ਬਹਿਤੀ ਰਹੀ ਇਕ ਆਗ ਸੀ
ਦਰਦ ਕਾ ਸ਼ੋਅਲਾ[1] ਉਠਾ ਤੋ ਆਂਖ ਕਾ ਪਾਨੀ ਹੂਆ ॥

ਛਿਨ ਗਈ ਹੁਸਨ-ਏ-ਤਬੱਸੁਮ[2] ਕੀ ਮਹਿਕ ਉਸ ਫੂਲ ਸੇ
ਵੋਹ ਚਮਨ ਕੀ ਸਰਹਦੋਂ ਕਾ ਜਬ ਸੇ ਜ਼ਿੰਦਾਨੀ[3] ਹੂਆ ॥

ਦੂਸਰਾ ਮਿਸਰਆ[4] ਨਾ ਜਾਨੇ ਕਯਾ ਗ਼ਜ਼ਬ ਢਾਏ ਖ਼ੁਮਾਰ
ਪਹਿਲਾ ਮਿਸਰਆ ਹੀ ਤੁਮਹਾਰਾ ਦੁਸ਼ਮਨੇ ਜਾਨੀ ਹੂਆ ॥

1. ਚੰਗਿਆੜਾ, 2. ਮੁਸਕਾਨ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ, 3. ਕੈਦੀ, 4. ਪੰਕਤੀ

ਕਿਉਂ ਨਾ ਚੇਹਰੋਂ ਪਰ ਹਮਾਰੇ ਅਕਸ ਹੋਂ ਤਨਵੀਰ[1] ਕੇ ॥
ਹਮ ਤੋ ਆਸ਼ਿਕ ਹੈਂ ਗੁਲੋਂ ਕੇ ਨੂਰ ਕੀ ਜਾਗੀਰ ਕੇ ॥

ਫੂਲ ਬਨ ਕਰ ਮੇਰੀ ਰਾਹੋਂ ਮੇਂ ਬਿਛੇ ਜਾਤੇ ਹੇਂ ਗ਼ਮ
ਰੇਤ ਪਰ ਗਿਰਤੇ ਨਹੀਂ ਆਂਸੂ ਮੇਰੀ ਜ਼ੰਜੀਰ ਕੇ ॥

ਜ਼ਖ਼ਮ ਭੀ ਦੇਤੀ ਹੈ ਕਿਤਨੇ ਔਰ ਮੀਠਾ ਦਰਦ ਭੀ
ਹਮਨੇ ਦੇਖੇ ਹੈਂ ਕਰਿਸ਼ਮੇ ਪਿਆਰ ਕੀ ਸ਼ਮਸ਼ੀਰ[2] ਕੇ ॥

ਮੁਸਕੁਰਾਹਟ ਕੀ ਤਹੋਂ[3] ਮੇਂ ਜੋ ਛੁਪਾ ਰੱਖਾ ਥਾ ਗ਼ਮ
ਕਰ ਗਏ ਆਂਸੂ ਅਯਾਂ[4] ਉਸ ਕੋ ਦਿਲੇ ਦਿਲਗੀਰ ਕੇ ॥

ਮੈਂਨੇ ਇਤਨੇ ਖ਼ਤ ਲਿਖੇ ਜੋ ਪਰੀਉਂ ਕੀ ਰਾਨੀ ਕੇ ਨਾਮ
ਕੁੱਛ ਨਮੂਨੇ ਹੈਂ ਯੇ ਗ਼ਜ਼ਲੇਂ ਉਸ ਮੇਰੀ ਤਹਰੀਰ[5] ਕੇ ॥

ਕਯਾ ਮੁਸੱਵਿਰ[6] ਸੇ ਛੁਪਾਏਗਾ ਨਕੂਸ਼[7] ਅਪਨੇ ਖ਼ੁਮਾਰ
ਉਸ ਨੇ ਤੋ ਗੋਸ਼ੇ[8] ਨਿਕਾਲੇ ਹੈਂ ਤੇਰੀ ਤਸਵੀਰ ਕੇ ॥

1. ਰੌਸ਼ਨੀ, 2. ਤਲਵਾਰ, 3. ਤੈਹਾਂ, 4. ਜ਼ਾਹਿਰ, 5. ਲਿਖਤ, 6. ਚਿਤਰਕਾਰ, 7. ਨੈਣ ਨਕਸ਼, 8. ਕੋਨੇ

ਲਗਾ ਲੀਆ ਹੈ ਕਲੇਜੇ ਸੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੁਝ ਕੋ
ਯੇ ਜਾਨ ਕਰ ਭੀ ਕਿ ਇਕ ਬੇਵਫ਼ਾ ਸੇ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ॥

ਅਸੀਰ[1] ਕਰ ਲੂੰ ਉਸੇ ਲਫ਼ਜ਼ ਕੀ ਲਕੀਰੋਂ ਮੇਂ
ਤਲਾਸ਼ ਜਿਸ ਕੀ ਤੁਮਹੇਂ ਥੀ ਯਹੀ ਵੋਹ ਲਮਹਾ[2] ਹੈ॥

ਇਧਰ ਹੂੰ ਮੈਂ ਕਿ ਜੋ ਮਿਲਤਾ ਹੂੰ ਟੂਟ ਕਰ ਉਸ ਸੇ
ਔਰ ਏਕ ਵੋਹ ਹੈ ਜੋ ਰੁਸਵਾਈਓਂ[3] ਸੇ ਡਰਤਾ ਹੈ॥

✶ ✶ ✶

ਦਸਤਕੇਂ ਦੇਤੀ ਹੈ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦਰੋਂ ਪੇ ਜਾਕਰ
ਖ਼ੁਦ ਕੋ ਦੀਵਾਨੀ ਹਵਾ ਢੂੰਡ ਰਹੀ ਹੈ ਸ਼ਾਯਦ॥

ਪਾਰ ਉਤਰ ਜਾਏ ਤੋ ਮੁੜ ਕਰ ਭੀ ਨਾ ਦੇਖੇ ਕੋਈ
ਕਯਾ ਕਰੇ ਨਾਓ ਕੀ ਤ਼ਕਦੀਰ ਯਹੀ ਹੈ ਸ਼ਾਯਦ॥

ਢਲਤਾ ਰਹਿਤਾ ਹੈ ਜੋ ਲਫ਼ਜ਼ੋਂ ਮੇਂ ਲਬ-ਓ-ਲਹਿਜੇ ਮੇਂ
ਮੇਰੇ ਹਰ ਰੰਗੇ ਤਗ਼ੱਜ਼ਲ[4] ਮੇਂ ਵੋਹੀ ਹੈ ਸ਼ਾਯਦ॥

ਤਕਤੀ ਰਹਤੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਹਿਲ ਸੇ ਤੁਝੇ ਐ ਦਰਿਆ
ਸ਼ੋਅਲਾ ਸ਼ੋਅਲਾ ਸੀ ਕੋਈ ਤਸ਼ਨਾਲਬੀ[5] ਹੈ ਸ਼ਾਯਦ॥

---

1. ਕਾਇਲ, 2. ਪਲ, 3. ਬਦਨਾਮੀਆਂ, 4. ਗ਼ਜ਼ਲ ਦੇ ਰੰਗ, 5. ਪਿਆਸ

ਦੁਨੀਆ-ਏ-ਮੁਹੱਬਤ ਸੇ ਕਿਨਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ॥
ਹਮ ਅਹਿਲੇ ਨਜ਼ਰ[1] ਨਫ਼ਸ[2] ਕੋ ਮਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ॥

ਵੋਹ ਗੁਲ[3] ਹੈ ਤਬੱਸੁਮ[4] ਭੀ ਹੈ ਖ਼ੁਸ਼ਬੂ ਭੀ ਹੈ ਲੌਅ ਭੀ
ਲਫ਼ਜ਼ੋਂ ਸੇ ਮਗਰ ਜਿਸ ਕੋ ਪੁਕਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ॥

ਆਵਾਰਗੀਏ ਸ਼ੌਕ[5] ਕੋ ਰਖਤੇ ਹੈਂ ਨਜ਼ਰ ਮੇਂ
ਹਮ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਮੇਂ ਫ਼ਿਤਰਤ[6] ਕੋ ਉਤਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ॥

ਆ ਮੌਜੇ ਰਵਾਂ[7] ਪਿਆਸ ਕੋ ਸੀਨੇ ਸੇ ਲਗਾ ਲੇ
ਜਲਤੇ ਹੂਏ ਹੋਟੋਂ ਕਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ॥

ਹਮ ਅਪਨੀ ਹੰਸੀ ਹੰਸਤੇ ਹੈਂ ਗ਼ਮ ਖਾਤੇ ਹੈਂ ਅਪਨਾ
ਮਾਂਗੇ ਹੂਏ ਟੁਕੜੋਂ ਪੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ॥

ਭੂਲੇ ਸੇ ਭੀ ਆ ਜਾਏ ਜੋ ਨਾਮ ਉਨ ਕਾ ਜ਼ੁਬਾਂ ਪਰ
ਕੁੱਛ ਦੋਸਤ ਅਬ ਇਤਨਾ ਭੀ ਗਵਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ॥

ਆਈਨਾ-ਏ-ਕਿਰਦਾਰ[8] ਸੇ ਜੋ ਖ਼ੌਫ਼ਜ਼ਦਾ ਹੈਂ
ਚਿਹਰੇ ਸੇ ਨਕਾਬ ਅਪਨਾ ਉਤਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ॥

ਲਮਹੋਂ[10] ਕੋ ਖ਼ੁਮਾਰ ਓੜ੍ਹਾ ਹੈ ਲਿਖਾ ਹੈ ਜੀਆ ਹੈ
ਹਮ ਸੋ ਕੇ ਸ਼ਬ ਓ ਰੋਜ਼[11] ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ॥

---

1. ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕ, 2. ਸਾਹ (ਚੇਤਨਾ), 3. ਫੁੱਲ 4. ਮੁਸਕਾਨ, 5. ਬੇਅੰਤ ਹੋਣਾ, 6. ਸੁਭਾਅ, 7. ਵਗਦੀ ਲਹਿਰ, 8. ਇਖਲਾਕ ਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ, 9. ਡਰਿਆ ਹੋਇਆ, 10. ਪਲ, 11. ਰਾਤ ਦਿਨ

ਜੋ ਯੇ ਕਹਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਚਾਂਦ ਕਾ ਟੁਕੜਾ ਲੇਂਗੇ ॥
ਹਮ ਉਸੀ ਆਂਖ ਸੇ ਹੀ ਦਰਸੇ ਤਮੰਨਾ[1] ਲੇਂਗੇ ॥

ਅਪਨੀ ਮਿਟੀ ਮੇਂ ਸ਼ਰਾਫ਼ਤ ਹੈ ਮੁਹੱਬਤ ਕੀ ਕਸਮ
ਦੁਸ਼ਮਨੋਂ ਸੇ ਭੀ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਸੇ ਬਦਲਾ ਲੇਂਗੇ ॥

ਇਤਨੇ ਫੂਲ ਇਤਨੇ ਯੇ ਰੰਗ ਇਤਨੇ ਤਬਸੁੱਮ[2] ਯਾ ਰੱਬ
ਹਮ ਤੇਰੇ ਮੰਜ਼ਰੇ ਪੁਰਨੂਰ[3] ਸੇ ਕਿਆ ਕਿਆ ਲੇਂਗੇ ॥

1. ਇਛਾਵਾਂ ਦਾ ਪਾਠ, 2. ਮੁਸਕਾਨ, 3. ਰੌਸ਼ਨ ਦ੍ਰਿਸ਼

ਸ਼ਬ[1] ਕੇ ਪਹਿਲੂ ਮੇਂ ਪੜਾ ਥਾ ਰਾਸਤਾ ॥
ਸੁਬਹ ਕੀ ਠੋਕਰ ਸੇ ਜਾਗਾ ਰਾਸਤਾ ॥

ਅਜ਼ਮ-ਇ- ਦਿਲ[2] ਕੀ ਸ਼ਾਨੋ ਸ਼ੌਕਤ ਕਿਆ ਕਹੂੰ
ਆਗੇ ਆਗੇ ਜਾਏ ਬਿਛਤਾ ਰਾਸਤਾ ॥

ਜਾਨੇ ਦੋ ਜਾਤੀ ਹੈ ਕਸ਼ਤੀ ਜਿਸ ਤਰਫ਼
ਅਬ ਤੋ ਹੈ ਹਰ ਮੌਜੇ ਦਰਿਆ ਰਾਸਤਾ ॥

ਮੁਖ਼ਤਸਰ[4] ਸਾ ਕਾਰਵਾਂ[5] ਹੈਂ ਗਾਮਜ਼ਨ[6]
ਏਕ ਮੈਂ ਹੂੰ ਏਕ ਮੇਰਾ ਰਾਸਤਾ ॥

ਇਸ ਨਗਰ ਕੇ ਰਾਸਤੋਂ ਕੀ ਭੀੜ ਮੇਂ
ਖੋ ਗਏ ਹਮ ਅਪਨੇ ਘਰ ਕਾ ਰਾਸਤਾ ॥

ਹਮ ਨੇ ਅਸ਼ਕੋਂ[7] ਸੇ ਉਸੇ ਰੌਸ਼ਨ ਕੀਆ
ਜੋ ਭੀ ਥਾ ਉਸ ਕੀ ਖੁਸ਼ੀ ਕਾ ਰਾਸਤਾ ॥

ਵੋਹ ਭੀ ਵਕਤ ਆਇਆ ਕਿ ਜਬ ਉਸ ਨੇ ਮੁਝੇ
ਦੇਖਤੇ ਹੀ ਬਦਲਾ ਅਪਨਾ ਰਾਸਤਾ ॥

1. ਰਾਤ, 2. ਦਿਲ ਦਾ ਹੌਸਲਾ, 3. ਕਿਸ਼ਤੀ, 4. ਸੰਖੇਪ, 5. ਕਾਫ਼ਲਾ, 6. ਤੁਰਨਾ, 7. ਹੰਝੂ

ਗੁਲ, ਕਭੀ ਦਿਲ, ਤੋ ਕਭੀ ਲਫ਼ਜ਼ੇ ਮੁਅੱਤਰ[1], ਫੇਂਕਾ॥
ਮੈਂ ਨੇ ਕਿਆ ਕਿਆ ਨਾ ਉਧਰ ਆਂਖ ਬਚਾਕਰ ਫੇਂਕਾ॥

ਜਾਮ ਚਾਂਦੀ ਕੇ ਦੀਏ ਬਾਂਟ ਤੋ ਕ਼ਸਦਨ[2] ਉਸ ਨੇ
ਏਕ ਮਿਟੀ ਕਾ ਮਿਰੀ ਸਿਮਤ[3] ਭੀ ਸਾਗਰ ਫੇਂਕਾ॥

ਬਸਤੀਆਂ ਜਲਤੀ ਰਹੀਂ ਫਿਰ ਭੀ ਅਕੇਲੇਪਨ ਕੀ
ਹਮਨੇ ਤੋ ਆਗ ਪੇ ਅਸ਼ਕੋਂ[4] ਕਾ ਸਮੰਦਰ ਫੇਂਕਾ॥

ਕਿਸ ਨੇ ਦਹਿਲੀਜ਼ ਪੇ ਰੱਖਾ ਥਾ ਮੁਝੇ ਕਯਾ ਮਾਅਲੂਮ
ਫੂਲ ਵੋਹ ਤੂਨੇ ਜਿਸੇ ਖਿੜਕੀ ਸੇ ਬਾਹਰ ਫੇਂਕਾ॥

ਯੂੰ ਹੀ ਖ਼ਾਮੋਸ ਨਜ਼ਰ ਆਤੀ ਹੈਂ ਮੌਜੇਂ[5] ਉਸਕੀ
ਤੁਮ ਨੇ ਕਿਉਂ ਠਹਿਰੇ ਹੁਏ ਪਾਨੀ ਮੇਂ ਪੱਥਰ ਫੇਂਕਾ॥

ਉਸ ਮੇਂ ਸਾਯਾ ਭੀ ਥਾ ਆਵਾਜ਼ ਭੀ ਥੀ ਬਰਕ[6] ਭੀ ਥੀ
ਅਬਰ[7] ਜੋ ਮੇਰੀ ਤਰਫ਼ ਉਸ ਨੇ ਬਰਾਬਰ ਫੇਂਕਾ॥

ਸਰ ਸੇ ਤਹਿਜ਼ੀਬ[8] ਨੇ ਇਕ ਬੋਝ ਉਤਾਰਾ ਆਖਿਰ
ਜਿਸਮ ਕੀ ਆਗ ਮੇਂ ਮਲਬੂਸ[9] ਉਠਾ ਕਰ ਫੇਂਕਾ॥

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਪਨੀ ਖ਼ੁਮਾਰ ਐਸੇ ਗੰਵਾਈ ਹਮ ਨੇ,
ਜੈਸੇ ਦਰਿਆ ਮੇਂ ਕਿਸੀ ਸ਼ਖ਼ਸ ਨੇ ਗੌਹਰ[10] ਫੇਂਕਾ॥

---

1. ਖ਼ੁਸ਼ਬੂਦਾਰ ਸ਼ਬਦ, 2. ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ, 3. ਤਰਫ, 4. ਹੰਝੂ, 5. ਲਹਿਰਾਂ, 6. ਬਿਜਲੀ, 7. ਬੱਦਲ, 8. ਲਿਆਕਤ, 9. ਕਪੜੇ ਲਤੇ, 10. ਮੋਤੀ।

ਚਿਹਰਾ-ਏ ਜ਼ੀਸਤ[1] ਤਬੱਸੁਮ[2] ਸੇ ਸਜਾਯਾ ਜਾਏ॥
ਸ਼ਹਿਰੇ ਰਾਹਤ[3] ਕਾ ਪਤਾ ਸਬ ਕੋ ਬਤਾਯਾ ਜਾਏ॥

ਬਾਅਦ ਮੇਂ ਕ਼ੁਰਬਤ ਓ ਇਖ਼ਲਾਸ[5] ਕੀ ਬਾਤੇਂ ਹੋਂਗੀ
ਪਹਿਲੇ ਯੇ ਸ਼ਹਿਰ ਮੇਰਾ ਮੁਝ ਕੋ ਦਿਖਾਯਾ ਜਾਏ॥

ਉਸ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਸੇ ਸੱਚ ਕਹਿਨੇ ਕੀ ਜੁਰੱਅਤ ਕੀ ਹੈ
ਵੋਹ ਖ਼ਤਾਵਾਰ[6] ਹੈ ਸੂਲੀ ਪੇ ਚੜ੍ਹਾਯਾ ਜਾਏ॥

ਫੂਲ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ ਹੈਂ ਪੱਤੇ ਭੀ ਹੈਂ ਗੂੰਗੇ ਬਹਿਰੇ
ਕਿਸ ਤਵੱਕੋ ਸੇ ਚਮਨ ਜ਼ਾਰ[8] ਮੇਂ ਜਾਯਾ ਜਾਏ॥

ਆਜ ਫਿਰ ਆਂਖ਼ ਕੋ ਦਰਕਾਰ[9] ਹੈ ਭੀਗੀ ਰੌਨਕ
ਬੀਤੇ ਲਮਹੋਂ ਕੋ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਬੁਲਾਯਾ ਜਾਏ॥

ਮੈਂ ਯੇ ਚਾਹੂੰ ਕਿ ਰਹੇ ਉਨ ਸੇ ਤਅੱਲੁਕ ਕਾਇਮ
ਉਨ ਕੀ ਯੇ ਜ਼ਿੱਦ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਕਰਜ਼ ਚੁਕਾਯਾ ਜਾਏ॥

ਰੇਤ ਹੈ ਉਸ ਕਾ ਬਦਨ ਔਰ ਕਲੇਜਾ ਪੱਥਰ
ਹਾਲੇ ਦਿਲ[10] ਕਿਸ ਕੋ ਖ਼ੁਮਾਰ ਅਪਨਾ ਸੁਨਾਯਾ ਜਾਏ॥

---

1. ਜ਼ਿੰਦਗੀ, 2. ਮੁਸਕਾਨ 3. ਆਰਾਮਦਾਇਕ 4. ਨਜ਼ਦੀਕ, 5. ਪਿਆਰ, 6. ਗਲਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, 7. ਭਰੋਸਾ, 8. ਰੋਂਦਾ ਬਾਗ, 9.ਪਰਵਾਨ, 10. ਦਿਲ ਦਾ ਹਾਲ।

ਖ਼ੁਦਾ ਰੱਖੇ ਮੇਰੀ ਤਸ਼ਨਾ ਲਬੀ[1] ਕੋ॥
ਕਿ ਜਿਸਨੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੋ॥

ਮੁਹੱਬਤ ਕਰਨੇ ਵਾਲੋਂ ਕੀ ਜ਼ੁਬਾਂ ਮੇਂ
ਸਕੂੰ[2] ਕਹਿਤੇ ਹੈਂ ਦਿਲ ਕੀ ਬੇਕਸੀ[3] ਕੋ॥

ਜਿਸੇ ਮਹਿਫ਼ਲ ਮੇਂ ਆਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਥਾ
ਨਾ ਜਾਨੇ ਕਿਉਂ ਨਜ਼ਰ ਢੂੰਡੇ ਉਸੀ ਕੋ॥

ਸ਼ਰੀਕੇ ਹਾਲ[4] ਜਬ ਕੋਈ ਨ ਹੋ ਤੋ
ਕਰੇ ਫਿਰ ਕਿਆ ਕੋਈ ਗ਼ਮ ਕੋ ਖੁਸ਼ੀ ਕੋ॥

ਨ ਸੋਤੀ ਹੈਂ ਨ ਆਂਖੇਂ ਜਾਗਤੀ ਹੈਂ
ਸਲਾਮ ਉਸ ਹੁਸਨ ਕੀ ਜਾਦੂਗਰੀ ਕੋ॥

ਸਕੂੰ ਮਿਲ ਕਰ ਨਾ ਚੈਨ ਉਸ ਸੇ ਬਿਛੜ ਕਰ
ਕਹਾਂ ਲੇ ਜਾਊਂ ਐਸੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੋ॥

ਖ਼ੁਮਾਰ ਅਬ ਹਰ ਨਜ਼ਰ ਪਹਿਚਾਨਤੀ ਹੈ
ਤੁਮਹਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਕੇ ਇਸ ਅਜਨਬੀ ਕੋ॥

---

1. ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਿਆਸ, 2. ਚੈਨ 3. ਬੇਚੈਨੀ, 4. ਦਿਲ ਦਾ ਦੋਸਤ, ਮਹਿਰਮ,

ਤਮਾਮ ਕਾਂਟੋ ਕੀ ਨੋਕੇਂ ਗੁਦਾਜ਼[1] ਕਰ ਦੇਗਾ॥
ਯੇ ਕਾਮ ਆ ਕੇ ਕੋਈ ਮੈਅ ਨਵਾਜ[2] ਕਰ ਦੇਗਾ॥

ਹਵਾਲੇ ਕਰਕੇ ਮੁਝੇ ਵੋਹ ਅਕੇਲੀ ਰਾਤੋਂ ਕੇ
ਸੁਲਗਤੇ ਲਮਹੋਂ[3] ਕੀ ਉਮਰੇਂ ਦਰਾਜ਼[4] ਕਰਦੇਗਾ॥

ਯੇ ਉਸ ਕਾ ਤਰਜ਼ੇ ਅਮਲ[5] ਹੈ ਕਿ .ਕਤਲ ਸੇ ਪਹਿਲੇ
ਨਵਾਜ਼ਸ਼ੋਂ[6] ਸੇ ਤੁਝੇ ਸਰਫ਼ਰਾਜ[7] ਕਰ ਦੇਗਾ॥

ਸਮੋ ਸਮੋ ਕੇ ਤੇਰਾ ਹੁਸਨ ਮੇਰੀ ਫ਼ਿਤਰਤ ਮੇਂ
ਯੇ ਇਸ਼ਕ ਤੁਝ ਸੇ ਮੁਝੇ ਬੇ ਨਿਆਜ਼ ਕਰ ਦੇਗਾ॥

ਮੁਝੇ ਮਿਟਾਨੇ ਕੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਮੇਂ ਹੈ ਮੇਰੀ ਹਸਤੀ
ਕਰਮ ਯੇ ਮੁਝ ਪੇ ਕੋਈ ਚਾਰਾ-ਸਾਜ਼[10] ਕਰ ਦੇਗਾ॥

ਖ਼ੁਮਾਰ ਲਾਊਂ ਜ਼ੁਬਾਂ[11] ਪਰ ਨਿਆਜ਼-ਏ-ਦਿਲ[12] ਵਰਨਾ
ਮਿਟਾ ਕੇ ਖ਼ਾਕ ਤੁਝੇ ਜ਼ਬਤ-ਏ-ਰਾਜ਼[13] ਕਰ ਦੇਗਾ॥

---

1. ਨਰਮ, 2. ਸ਼ਰਾਬੀ, 3. ਸੁਲਗ ਰਹੇ ਪਲ, 4. ਲੰਮੀ ਉਮਰ, 5. ਕੰਮ ਕਾਜ ਦਾ ਢੰਗ, 6. ਬਖਸ਼ਿਸ਼, 7.ਮਾਲੋਮਾਲ, 8. ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ, 9. ਕਿਰਪਾ, 10. ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਦੋਸਤ, 11. ਜੀਭ, 12. ਦਿਲ ਦੀ ਗੱਲ, 13. ਭੇਦ ਛੁਪਾਣਾ।

ਜ਼ਮਾਨਾ ਮੁਝ ਸੇ ਡਰਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ॥
ਮੁਖੌਟਾ ਕਾਮ ਕਰਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ॥

ਨਿਗਾਹੇਂ ਪੀ ਗਈਂ ਸਾਰਾ ਸਮੰਦਰ
ਮਗਰ ਦਿਲ ਹੈ ਕਿ ਭਰਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ॥

ਸੁਨਾਏਂ ਕਬ ਤੁਝੇ ਅਪਨੀ ਕਹਾਨੀ
ਕੋਈ ਲਮਹਾ ਠਹਿਰਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ॥

ਸੁਹਾਨੀ ਸ਼ਾਮ ਕੇ ਹਮ ਮੁਨਤਜ਼ਿਰ[1] ਹੈਂ
ਹਮਾਰਾ ਦਿਨ ਗੁਜ਼ਰਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ॥

ਭਲੀ ਲਗਤੀ ਹੈ ਉਸ ਕੀ ਸਾਫ਼ਗੋਈ
ਜਫ਼ਾ[2] ਕਰਕੇ ਮੁਕਰਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ॥

ਖੁਮਾਰ ਆਂਸੂ ਬਨੇ ਹੈਂ ਫੂਲ ਜਬ ਸੇ
ਇਧਰ ਸੇ ਗ਼ਮ ਗੁਜ਼ਰਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ॥

1. ਉਡੀਕ ਵਿਚ, 2. ਬੇਵਫਾਈ

.ਕੁਰਬਤ[1] ਭੀ ਫ਼ਾਸਲਾ ਭੀ ਬੜ੍ਹਾਤਾ ਰਹਾ ਕੋਈ॥
ਮਿਲ ਕਰ ਨ ਮਿਲਨੇ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਆਤਾ ਰਹਾ ਕੋਈ॥

ਪਾਨੀ ਕੀ ਮੌਜ[2] ਪਰ ਕਭੀ ਸਾਹਿਲ[3] ਕੀ ਰੇਤ ਪਰ
ਗੁਲ ਬੂਟੇ ਉਂਗਲੀਓਂ ਸੇ ਬਨਾਤਾ ਰਹਾ ਕੋਈ॥

ਗੁਜ਼ਰੇ ਕਿਸੀ ਕੇ ਸਾਥ ਜੋ ਫ਼ੁਰਸਤ[4] ਕੇ ਚੰਦ ਰੋਜ਼
ਐਸਾ ਲਗਾ ਕਿ ਖ਼ਾਬ ਸਾ ਆਤਾ ਰਹਾ ਕੋਈ॥

ਤਨਹਾ ਅੰਧੇਰੀ ਰਾਤ ਮੇਂ ਘਰ ਕੀ ਮੁੰਡੇਰ[5] ਪਰ
ਦਿਲ ਕੇ ਦਿਏ ਜਲਾਤਾ ਬੁਝਾਤਾ ਰਹਾ ਕੋਈ॥

ਸਹਰਾ[6] ਕੀ ਆਗ ਮੇਂ ਕਭੀ ਦਰਿਆ ਮੇਂ ਡੂਬ ਕਰ
ਵਾਅਦੇ ਕਿਯੇ ਜੋ ਖ਼ੁਦ ਸੇ ਨਿਭਾਤਾ ਰਹਾ ਕੋਈ॥

ਦਰ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਸੋ ਗਏ ਅਪਨੇ ਘਰੋਂ ਕੇ ਲੋਗ
ਅਪਨੀ ਕਹਾਨੀ ਫ਼ਿਰ ਭੀ ਸੁਨਾਤਾ ਰਹਾ ਕੋਈ॥

ਮੁਝ ਕੋ ਖ਼ੁਮਾਰ ਨੀਂਦ ਨ ਆਈ ਤਮਾਮ ਰਾਤ
ਸਪਨੇ ਕੋ ਆ ਕੇ ਸਪਨਾ ਜਗਾਤਾ ਰਹਾ ਕੋਈ॥

1. ਨੇੜਤਾ, 2. ਲਹਿਰ 3. ਕਿਨਾਰਾ, 4. ਵਿਹਲ, 5. ਬਨੇਰਾ, 6. ਮਾਰੂਥਲ

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਚਾਂਦ ਕੀ ਦੁਨੀਆ ਮੇਂ ਬਸਰ[1] ਕਰ ਸਕਤਾ ॥
ਮੈਂ ਅਗਰ ਸਾਥ ਤੇਰੇ ਦਿਲ ਕਾ ਸਫ਼ਰ ਕਰ ਸਕਤਾ ॥

.ਕੈਦ-ਏ-ਹਾਲਾਤ[2] ਸੇ ਨਾਲ਼ਾਂ[3] ਥੀ ਮੁਹੱਬਤ ਮੇਰੀ
ਬਸ ਮੈਂ ਇਤਨਾ ਭੀ ਨ ਅਰਜ਼ੇ ਨਜ਼ਰ ਕਰ ਸਕਤਾ ॥

ਮੇਰੀ ਸਾਂਸੋਂ ਮੇਂ ਅਗਰ ਹੋਤੀ ਨ ਸਾਂਸੇਂ ਤੇਰੀ
.ਕਤਲ ਅਪਨਾ ਤੋ ਮੈਂ ਬੇਖ਼ੌਫ਼ ਓ ਖ਼ਤਰ[4] ਕਰ ਸਕਤਾ ॥

ਵੋਹ ਤੋ ਇਕ ਫੂਲ ਹੈ ਆਜ਼ਾਦ ਹੈ ਖ਼ੁਸ਼ਬੂ ਉਸ ਕੀ
ਮੈਂ ਭਲਾ ਕੈਸੇ ਦਿਲ-ਏ-ਦੋਸਤ[5] ਮੇਂ ਘਰ ਕਰ ਸਕਤਾ ॥

ਇਕ ਆਂਸੂ ਨੇ ਮੁਝੇ ਜਾਨੇ ਸੇ ਰੋਕਾ ਰਸਮਨ[6]
ਵੋਹ ਅਗਰ ਦਿਲ ਸੇ ਨਿਕਲਤਾ ਤੋ ਅਸਰ ਕਰ ਸਕਤਾ ॥

ਇਤਨੇ ਹਿੱਸੋਂ ਮੇਂ ਯੇ ਤਕਸੀਮ[7] ਨ ਹੋਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇ
ਜ਼ਾਤ-ਏ-ਇਨਸਾਂ[8] ਸੇ ਅਗਰ ਪਿਆਰ ਕੋਈ ਕਰ ਸਕਤਾ ॥

ਮੁਝ ਕੋ ਸਮਝਾਨੇ ਖ਼ੁਮਾਰ ਆਏ ਹੈਂ ਉਨ ਕੇ ਆਂਸੂ
ਕਾਸ਼ ਮੈਂ ਖ਼ੂਨ-ਏ-ਦਿਲੇ ਜਾਨ-ਓ-ਜਿਗਰ[9] ਕਰ ਸਕਤਾ ॥

---

1. ਬਤੀਤ, 2. ਹਾਲਾਤ ਦੀ ਕੈਦ, 3. ਕਤਰਾਨਾ, 4., ਬਿਨ ਡਰ ਭੈ ਖਤਰੇ ਦੇ, 5. ਦੋਸਤ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ, 6. ਰਸਮੀਂ ਤੌਰ ਤੇ, 7. ਵੰਡ, 8. ਆਦਮਜਾਤ, 9. ਜਾਨ ਜਿਗਰ ਤੇ ਦਿਲ ਦਾ ਖ਼ੂਨ

ਤੂ ਪਰਾਇਆ ਹੈ ਫਿਰ ਭੀ ਅਪਨਾ ਹੈ ॥
ਤੇਰਾ ਮੇਰਾ ਅਜੀਬ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ ॥

ਮੇਰੀ ਆਂਖੋਂ ਮੇਂ ਰੌਸ਼ਨੀ ਤੇਰੀ
ਮੇਰੇ ਸੀਨੇ ਮੇਂ ਤੂ ਧੜਕਤਾ ਹੈ ॥

ਯੇ ਹੈ ਅੰਦਰ ਮੇਰਾ ਯੇ ਹੈ ਬਾਹਰ
ਯੇ ਤਸੱਵਰ[1] ਭੀ ਏਕ ਧੋਕਾ ਹੈ ॥

ਫੂਲ ਕੀ ਨਾਜ਼ੁਕੀ ਕਿ ਖ਼ੁਸ਼ਬੂ ਮੇਂ
ਮੈਂ ਨੇ ਉਸ ਕੋ ਕਹੀਂ ਪੇ ਦੇਖਾ ਹੈ ॥

ਝੂਠ ਬੋਲੂੰ ਤੋ ਹੈ ਯੇ ਇਕ ਮਹਿਫ਼ਿਲ
ਸਚ ਤੋ ਯੇ ਹੇ ਕਿ ਜ਼ੀਸਤ[2] ਤਨਹਾ ਹੈ ॥

ਡੂਬ ਜਾਨੇ ਕੇ ਬਾਅਦ ਸੋਚੇਂਗੇ
ਕੌਨ ਦਰਯਾ ਹੈ ਕੌਨ ਪਿਆਸਾ ਹੈ ॥

ਅਪਨੀ ਅਪਨੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਸਭ ਕੋ
ਮੇਰੀ ਜਾਨਿਬ[3] ਸੇ ਕਿਸ ਨੇ ਸੋਚਾ ਹੈ ॥

ਐ ਖ਼ੁਮਾਰ ਉਸ ਕੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੈਂ ਹੂੰ
ਵੋਹ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ॥

---

1. ਕਲਪਣਾ, 2. ਜ਼ਿੰਦਗੀ, 3. ਮੇਰੀ ਤਰਫ਼

ਬੰਦ ਆਖੋਂ ਸੇ ਉਨਹੇਂ ਦਿਲ ਮੇਂ ਉਤਾਰੇ ਜਾਈਏ॥
ਔਰ ਫਿਰ .ਕੁਰਬਤ[1] ਮੇਂ ਉਨ ਕੀ ਦਿਨ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਜਾਈਏ॥

ਲੇ ਕੇ ਆਗ਼ੋਸ਼–ਏ–ਅਮਲ[2] ਮੇਂ ਆਪਨੇ ਖ਼ਾਬੋਂ ਕੇ ਸ਼ਬਾਬ[3]
ਉਂਗਲੀਓਂ ਸੇ ਉਸ ਕੀ ਜ਼ੁਲਫ਼ੋਂ ਕੋ ਸੰਵਾਰੇ ਜਾਈਏ॥

ਪਥਰੋਂ ਕੇ ਦਿਲ ਨ ਜਬ ਤਕ ਮੋਮ ਕੇ ਆਂਸੂ ਬਨੇਂ
ਮਦ ਭਰੇ[4] ਆਪਨੇ ਤਰੱਨੁਮ ਸੇ ਪੁਕਾਰੇ ਜਾਈਏ॥

ਅਕਲ ਕਹਿਤੀ ਹੈ ਯਕੀਨਨ ਜੀਤ ਸਕਤੇ ਹੋ ਮਗਰ
ਹੈ ਤਕਾਜ਼ਾ[6] ਯੇ ਮੁਹੱਬਤ ਕਾ ਕਿ ਹਾਰੇ ਜਾਈਏ॥

ਸਾਹਿਲੋਂ[7] ਕੀ ਚੁਪ ਸੇ ਤੋ ਬਿਹਤਰ ਹੈ ਮੌਜੋਂ[8] ਕਾ ਹਜੂਮ[9]
ਕੌਨ ਕਹਿਤਾ ਹੈ ਕਿਨਾਰੇ ਹੀ ਕਿਨਾਰੇ ਜਾਈਏ॥

ਕਯਾ ਪਤਾ ਕਿਸ ਮੋੜ ਪੇ ਵੋਹ ਅਪਨਾ ਦਾਮਨ[10] ਖੇਂਚ ਲੇ
ਜਿਸ ਜਗ੍ਹਾ ਭੀ ਜਾਈਏ ਅਪਨੇ ਸਹਾਰੇ ਜਾਈਏ॥

ਨਫ਼ਰਤੋਂ ਕੇ ਆਸਤਾਂ[11] ਸੇ ਕੁੱਛ ਨਹੀਂ ਮਿਲਤਾ ਖ਼ੁਮਾਰ
ਮੈਅ ਬਰਸਤੀ ਹੈ ਮੁਹੱਬਤ ਕੇ ਦੁਆਰੇ ਜਾਈਏ॥

1. ਨੇੜਤਾ, 2. ਅਮਲ ਦੀ ਬੁੱਕਲ, 3. ਜਵਾਨੀ, 4. ਸ਼ਰਾਬੀ, 5. ਲੈਅ, 6. ਵਾਰ ਵਾਰ ਕਹਿਣਾ, 7. ਕਿਨਾਰੇ, 8. ਲਹਿਰਾਂ, 9. ਭੀੜ, 10. ਪੱਲਾ, 11. ਨਫ਼ਰਤ ਦੀ ਥਾਂ

ਮੈਂ ਨੇ ਭੂਲੇ ਸੇ ਭੀ ਕਿਉਂ ਉਸ ਕੋ ਬੁਲਾਯਾ ਹੋਗਾ॥
ਮੁਨਤਜ਼ਿਰ[1] ਦਿਲ ਨੇ ਯੂੰਹੀਂ ਘਰ ਕੋ ਸਜਾਯਾ ਹੋਗਾ॥

ਹਰ ਤਰਫ਼ ਕੈਫ਼[2] ਕਾ ਸੈਲਾਬ[3] ਨਸ਼ੇ ਕਾ ਆਲਮ
ਉਸਨੇ ਖੁਸ਼ਬੂਓਂ ਮੇਂ ਕੁੱਛ ਨੂਰ ਮਿਲਾਯਾ ਹੋਗਾ॥

ਉਸ ਕੀ ਹਰ ਸੋਚ ਸੇ ਇਕ ਹਲਕੀ ਸੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਆਈ
ਜ਼ਿਹਨ[4] ਮੇਂ ਉਸਨੇ ਕੋਈ ਫੂਲ ਛੁਪਾਯਾ ਹੋਗਾ॥

ਮੁਝ ਸੇ ਫਿਰ ਲੇ ਗਯਾ ਵੋਹ ਮੇਰੇ ਸਕੂੰ[5] ਕੀ ਦੌਲਤ
ਕਰਜ਼ ਸਾ ਉਸ ਕਾ ਕੋਈ ਮੁਝ ਪੇ ਬਕਾਯਾ ਹੋਗਾ॥

ਆਂਖ ਮੇਂ ਦਿਲ ਕਾ ਲਹੂ ਔਰ ਤਬੱਸੁਮ[6] ਲਬ[7] ਪਰ
ਹਮ ਨੇ ਜੋ ਵਾਅਦਾ ਕਿਯਾ ਥਾ ਵੋ ਨਿਭਾਯਾ ਹੋਗਾ॥

ਪਾਂਵ ਕੁੱਛ ਸੋਚ ਕੇ ਰਖਤਾ ਹੈ ਪਰਿੰਦਾ[8] ਯਾਰੋ
ਯੇ ਕਿਸੀ ਟੂਟੀ ਹੁਈ ਸ਼ਾਖ ਸੇ ਆਯਾ ਹੋਗਾ॥

ਕਯਾ ਕਹੂੰ ਹਮ ਨੇ ਮੁਹੱਬਤ ਕਾ ਹਸੀਂ[9] ਤਾਜ ਮਹਲ
ਕੈਸੇ ਤਾਅਮੀਰ[10] ਕੀਯਾ ਕੈਸੇ ਗਿਰਾਯਾ ਹੋਗਾ॥

ਬੈਠ ਕਰ ਉਸ ਕੀ ਘਨੀ ਛਾਓਂ ਮੇਂ ਸਭ ਭੂਲ ਗਏ
ਪੇੜ ਯੇ ਉਨ ਕੇ ਲੀਏ ਕਿਸ ਨੇ ਲਗਾਯਾ ਹੋਗਾ॥

ਕਿਤਨੇ ਬਰਹਮ[11] ਹੈਂ ਖ਼ੁਮਾਰ ਆਜ ਹਵਾ ਕੇ ਝੌਂਕੇ
ਤੂ ਨੇ ਰਸਤੇ ਮੇਂ ਕੋਈ ਦੀਪ ਜਲਾਯਾ ਹੋਗਾ॥

1. ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ, 2. ਦਿਮਾਗ, 3. ਹੜ੍ਹ, 4. ਯਾਦ, 5. ਚੈਨ, 6. ਮੁਸਕਾਨ, 7. ਬੁੱਲ੍ਹ, 8. ਪੰਛੀ, 9. ਸੁਨੱਖਾ, 10. ਉਸਾਰਿਆ 11. ਨਾਰਾਜ਼

ਹਿੱਸ–ਏ–ਬਾਤਿਨ[1] ਸੇ ਯੇ ਦੁਨੀਆਂ ਬੇਖ਼ਬਰ ਹੋਨੇ ਲਗੀ॥
ਅਬ ਮੁਹੱਬਤ ਕੀ ਕਹਾਨੀ ਮੁਖ਼ਤਸਰ[2] ਹੋਨੇ ਲਗੀ॥

ਛੁਪ ਗਈ ਆਗੋਸ਼–ਏ–ਨਜ਼ਰ[3] ਮੇਂ ਮੇਰੀ ਪਿਆਸੀ ਨਜ਼ਰ
ਖ਼ਾਹਿਸ਼ੇ ਨੱਜ਼ਾਰਗੀ[4] ਜਬ ਤੇਜ਼ ਤਰ ਹੋਨੇ ਲਗੀ॥

ਸਚ ਕੀ ਆਂਖੋਂ ਮੇਂ ਭੀ ਆਂਸੂ ਖ਼ਾਬ ਭੀ ਹੈਂ ਅਸ਼ਕਬਾਰ[5]
ਅਬ ਨ ਜਾਨੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੈਸੇ ਬਸਰ[6] ਹੋਨੇ ਲਗੀ॥

ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਿਕਵਾ[9] ਥਾ ਕਿ ਵੋਹ ਕਰਤੇ ਨਹੀਂ ਮੇਰਾ ਖ਼ਿਆਲ
ਅਬ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਯੇ ਕਿ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਾਰਗਰ[10] ਹੋਨੇ ਲਗੀ॥

ਵੋਹ ਇਮਾਰਤ ਜੋ ਉਭਰ ਕਰ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਸਾਮਨੇ
ਮੰਜ਼ਿਲੇ ਤਕਮੀਲ[11] ਸੇ ਪਹਿਲੇ ਖੰਡਰ ਹੋਨੇ ਲਗੀ॥

ਸ਼ੋਰ ਏ ਮਹਿਫ਼ਿਲ ਭੀ ਸਤਾਏ ਬੇ ਸਕੂੰ[13] ਦਿਲ ਕੋ ਖ਼ੁਮਾਰ
ਖਿਲਵਤੋਂ[14] ਕੀ ਖ਼ਾਮਸ਼ੀ[15] ਭੀ ਦਰਦ–ਏ–ਸਰ[16] ਹੋਨੇ ਲਗੀ॥

---

1. ਆਤਮ ਗਿਆਨ, 2. ਸੰਖੇਪ, 3. ਨਿਗਾਹ ਦੀ ਗੋਦੀ, 4. ਦੇਖਣ ਦੀ ਇੱਛਾ, 5. ਰੋਂਦਾ ਹੋਇਆ, 6. ਬਤੀਤ, 7. ਮੁਸਕਾਨ, 8. ਸਫ਼ਰ ਵੇਲੇ, 9., ਇਤਰਾਜ਼, 10. ਠੋਸ, 11. ਪੂਰਤੀ ਦਾ ਸਿੱਖਰ, 12. ਮਹਿਫਲ ਦਾ ਸ਼ੋਰ, 13. ਬੇਚੈਨ, 14. ਇਕੱਲਤਾ, 15. ਖਾਮੋਸ਼ੀ, 16. ਸਿਰਦਰਦ।

ਹਮ ਨੇ ਉਸੇ ਦੇਖਾ ਹੈ ਹਮ ਨੇ ਉਸੇ ਜਾਨਾ ਹੈ॥
ਵੋਹ ਪਿਆਰ ਕਾ ਦਰਯਾ ਹੈ ਖ਼ੁਸ਼ਬੂ ਕਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਹੈ॥

ਮਲਬੂਸ[1] ਫ਼ਕੀਰੀ ਮੇਂ ਆਨਾ ਤੇਰੀ ਚੌਖਟ ਪਰ
ਰੂਠੀ ਹੋਈ ਕਿਸਮਤ ਸੇ ਮਿਲਨੇ ਕਾ ਬਹਾਨਾ ਹੈ॥

ਵੋਹ ਹੋਂਠ ਹੈਂ ਖ਼ੁਸ਼ਬੂ ਕੇ ਨਾਜ਼ੁਕ ਨਾ ਉਨਹੇਂ ਸਮਝੋ
ਕਲੀਓਂ ਕੇ ਤਬੱਸੁਮ[2] ਕੀ ਠੋਕਰ ਮੇਂ ਜ਼ਮਾਨਾ ਹੈ॥

ਫਿਰਤਾ ਹੈ ਜੋ ਗਲੀਓਂ ਮੇਂ ਦੀਵਾਨਾ ਸਮਝ ਕਰ ਤੁਮ
ਪੱਥਰ ਨਾ ਉਸੇ ਮਾਰੋ ਵੋਹ ਆਈਨਾਖ਼ਾਨਾ[3] ਹੈ॥

ਹੰਸ ਹੰਸ ਕੇ ਮੇਰੀ ਫ਼ਿਤਰਤ[4] ਰੋਤੀ ਹੈ ਲਹੂ ਦਿਲ ਕਾ
ਜ਼ਖ਼ਮੋਂ ਕੇ ਤਬੱਸੁਮ ਮੇਂ ਇਕ ਦਰਦ ਪੁਰਾਨਾ ਹੈ॥

ਆ ਚਾਂਦ ਕੀ ਕਿਰਨੋ ਸੇ ਜੀ ਭਰ ਕੇ ਬੁਨੇਂ ਸਪਨੇ
ਰਾਤੇਂ ਭੀ ਦੋਪਹਿਲੀ ਹੈਂ ਮੌਸਮ ਭੀ ਸੁਹਾਨਾ ਹੈ॥

ਇਨ ਮੇਂ ਸੇ ਤਰਾਸ਼ੋਗੇ ਤੁਮ ਕੈਸੇ ਨਏ ਚਿਹਰੇ
ਪੱਥਰ ਭੀ ਹੈਂ ਬੋਸੀਦਾ[5] ਤੇਸ਼ਾ ਭੀ ਪੁਰਾਨਾ ਹੈ॥

ਹਸਤੀ ਹੈ ਖ਼ੁਮਾਰ ਅਪਨੀ ਤਹਿਦਾਰ ਪਹੇਲੀ ਸੀ
ਬਾਹਰ ਸੇ ਹਕੀਕਤ ਹੈ ਅੰਦਰ ਸੇ ਫ਼ਸਾਨਾ[6] ਹੈ॥

---

1. ਲਿਬਾਸ, 2. ਮੁਸਕਾਨ, 3. ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ, 4. ਸੁਭਾਅ, 5. ਪੁਰਾਨਾ, 6. ਕਿੱਸਾ,

ਅਜਬ ਆਲਮ ਹੈ ਅਪਨਾ ਆਲਮ-ਏ-ਇਸ਼ਕ ਓ ਮੁਹੱਬਤ[1] ਮੇਂ ॥
ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ[2] ਮੇਂ ਹੂੰ ਮੈਂ ਉਸ ਕੀ ਵੋਹ ਹੈ ਮੇਰੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਮੇਂ ॥

ਨਹਾਕਰ ਆਂਸੂਓਂ ਮੇਂ ਆਈ ਹੈਂ ਕਿਰਨੇ ਤਬਸੁੱਮ[3] ਕੀ
ਹੈਂ ਕਿਤਨੇ ਗ਼ਮ ਗ਼ਜ਼ਲ ਖ਼ੁਆਂ[4] ਮੇਰੀ ਰਾਹਤ ਕੀ ਤਬੀਅਤ ਮੇਂ ॥

ਕਿਸੀ ਕੋ ਜ਼ਿਹਨ ਮੇਂ ਰਖਨਾ ਹੈ ਮੇਰੀ ਦਿਲ ਕੀ ਮਜਬੂਰੀ
ਤਸੱਵਰ[5] ਕੀ ਨਜ਼ਰ ਸੇ ਦੇਖਨਾ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ ਆਦਤ ਮੇਂ ॥

ਖ਼ਿਆਲ-ਏ-ਦੋਸਤ ਸੇ ਖ਼ਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੂੰ ਐ ਗ਼ਮੇ ਦੌਰਾਂ[6]
ਅਗਰ ਮਿਲਨੇ ਕੀ ਖ਼ਾਹਿਸ਼ ਹੋ ਤੋ ਮਿਲਨਾ ਮੁਝ ਸੇ ਫ਼ੁਰਸਤ ਮੇਂ ॥

ਇਕ ਐਸਾ ਫੂਲ ਭੀ ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰ ਮੇਂ ਹੈ ਚਮਨ ਵਾਲੋ
ਹਜ਼ਾਰੋਂ ਨਿਕਹਤੇਂ[1] ਮਿਲਤੀ ਹੈਂ ਜਿਸ ਕੀ ਏਕ ਨਿਕਹਤ ਮੇਂ ॥

ਜ਼ਰਾ ਸੀ ਆਂਚ ਭੀ ਆਨੇ ਨ ਦੇਂਗੇ ਤੇਰੀ ਸ਼ੁਹਰਤ[8] ਪਰ
ਕਿ ਸ਼ਾਨ ਓ ਅਜ਼ਮਤ ਓ, ਇੱਜ਼ਤ ਹੈ ਮੇਰੀ ਤੇਰੀ ਇੱਜ਼ਤ ਮੇਂ ॥

ਨਜ਼ਰ ਯੂੰ ਬੋਲਤੀ ਹੈ ਮਲਕਾ-ਏ-ਹੁਸਨ-ਏ-ਤਬਸੁੱਮ ਕੀ
ਗ਼ਜ਼ਲ ਪੜ੍ਹਤੀ ਹੋ ਜੈਸੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਗੁਲ ਕੀ ਨਜ਼ਾਮਤ[9] ਮੇਂ ॥

ਮੇਰੇ ਘਰ ਕਾ ਪਤਾ ਹੈ ਕਸਰੇ ਸ਼ਾਹੀ[10] ਚਾਂਦਨੀ ਮੰਜ਼ਿਲ
ਮੈਂ ਲਹਰੋਂ ਕੀ ਤਰਹ ਰਹਿਤਾ ਹੂੰ ਦਰਿਆਓਂ ਕੀ -ਵੁਸਅਤ[11]
ਮ ॥

ਮੁਹੱਬਤ ਕੇ ਉਫ਼ਕ[12] ਪਰ ਐ ਖ਼ੁਮਾਰ ਉਭਰੀ ਨਹੀਂ ਸੁਰਖ਼ੀ,
ਅਭੀ ਸ਼ਾਇਦ ਕਮੀ ਕੋਈ ਰਹ ਗਈ ਹੈ ਦਿਲ ਕੀ ਚਾਹਤ ਮੇਂ ॥

1.ਪਿਆਰ ਦੀ ਦੁਨੀਆ 2. ਸੁਰੱਖਿਆ 3.ਮੁਸਕਾਨ 4. ਗ਼ਜ਼ਲ ਗਾਉਣ ਵਾਲਾ, 5. ਕਲਪਨਾ, 6. ਜ਼ਮਾਨੇ ਦਾ ਦੁਖ, 7. ਖੁਸ਼ਬੂਆਂ, 8. ਸ਼ਾਨ, 9. ਹਕੂਮਤ , 10., ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਾ ਮਹਿਲ, 11. ਫੈਲਾਓ, 12. ਅਸਮਾਨ।

ਖ਼ੁਸ਼ਬੂ ਨਹੀਂ ਹੈ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਰੌਸ਼ਨੀ ਨਹੀਂ ॥
ਤੇਰੇ ਬਗ਼ੈਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਯੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਹੀਂ ॥

ਬਿਖਰੇ ਹੁਏ ਹੈਂ ਆਂਸੂ ਮੁਹੱਬਤ ਕੇ ਚਾਰ ਸੂ[1]
ਕਹਤੇ ਹੋ ਫਿਰ ਭੀ ਰਾਤ ਯੇ ਤਾਰੋਂ ਭਰੀ ਨਹੀਂ ॥

ਕਿਤਨੀ ਹੀ ਇਲਤਜਾਏਂ[2] ਖੜੀ ਹੈਂ ਕ਼ਤਾਰ ਮੇਂ
ਮੇਰੀ ਗੁਜ਼ਾਰਿਸ਼ ਆਪ ਸੇ ਯੇ ਆਖ਼ਰੀ ਨਹੀਂ ॥

ਇਸ ਜਾਂ-ਬ-ਲਬ ਪੇ ਆਪ ਕੀ ਇਕ ਮਿਹਰਬਾਂ ਨਜ਼ਰ
ਬੰਦਾ ਨਵਾਜ਼ ਅਬ ਜੋ ਨਹੀਂ ਤੋ ਕਭੀ ਨਹੀਂ ॥

ਖ਼ਾਹਿਸ਼ ਕੋ ਏਕ ਜੁਰਮ ਸਮਝਤੇ ਹੋ ਤੁਮ ਤੋ ਫਿਰ
ਦੁਨੀਆਂ ਮੇਂ ਇਸ ਗੁਨਾਹ ਸੇ ਕੋਈ ਬਰੀ ਨਹੀਂ ॥

ਆਓ ਖ਼ੁਮਾਰ ਲੌਟ ਚਲੇਂ ਅਪਨੇ ਗਾਉਂ ਕੋ
ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ-ਏ-ਖ਼ੁਦਪ੍ਰਸਤ[3] ਮੇਂ ਅਪਨਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ॥

---

1. ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ, 2. ਬੇਨਤੀ, 3. ਖ਼ੁਦਗ਼ਰਜ਼ ਸ਼ਹਿਰ

ਫੂਲ ਸ਼ਰਮਾ ਗਏ ਤਬੱਸੁੱਮ[1] ਕੇ
ਮੇਰੇ ਆਂਗਨ ਮੇਂ ਜਬ ਖਿਲੇ ਆਂਸੂ ॥

ਕੁਛ ਸਮਝਤੇ ਨਹੀਂ ਸਿਤਾਰੋਂ ਕੋ
ਮੇਰੀ ਆਂਖੋਂ ਕੇ ਲਾਡਲੇ ਆਂਸੂ ॥

ਰਹਿਨੇ ਦੇਤੇ ਨਹੀਂ ਮੁਝੇ ਤਨਹਾ[2]
ਤੁਮ ਜੋ ਬਿਛੜੇ ਤੋ ਆ ਗਏ ਆਂਸੂ ॥

ਦੀਪ ਜਲਤੇ ਹੈਂ ਯੂੰ ਮੰਡੇਰੋਂ[3] ਪਰ
ਜੈਸੇ ਪਲਕੋਂ ਪੇ ਹੋਂ ਸਜੇ ਆਂਸੂ ॥

ਖ਼ਾਮਸ਼ੀ[4] ਕੀ ਜ਼ਬਾਨ ਮੇਂ ਅਕਸਰ
ਅੱਛੇ ਲਗਤੇ ਹੈਂ ਬੋਲਤੇ ਆਂਸੂ ॥

ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਸੋਚ ਕਰ ਕਿਆ ਕਿਆ
ਰੋਤੇ ਰੋਤੇ ਬਹੁਤ ਹੰਸੇ ਆਂਸੂ ॥

ਅਬ ਤੋ ਆਵਾਜ਼ ਭੀ ਨਹੀਂ ਦੇਤੇ
ਸੁਰਖ਼ ਸੂਖੇ ਹੂਏ ਮੇਰੇ ਆਂਸੂ ॥

ਐ ਖ਼ੁਮਾਰ ਆਂਖ ਸੇ ਨਿਕਲਤੇ ਹੀ
ਕਿਸ ਤਸੱਵਰ[5] ਮੇਂ ਖੋ ਗਏ ਆਂਸੂ ॥

---

1. ਮੁਸਕਾਨ, 2. ਇਕੱਲਾ, 3. ਬਨੇਰਿਆਂ ਤੋਂ, 4. ਖਾਮੋਸ਼ੀ 5. ਕਲਪਣਾ

ਲਿਖੇ ਥੇ ਆਂਸੂਓਂ ਸੇ ਜੋ ਫ਼ਸਾਨੇ ਯਾਦ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ॥
ਕਭੀ ਤੋ ਆ ਤੁਝੇ ਬੀਤੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਯਾਦ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ॥

ਵੋਹ ਇਕ ਮੌਸਮ ਥਾ ਉਸ ਕੋ ਏਕ ਦਿਨ ਆਖ਼ਰ ਬਦਲਨਾ ਥਾ
ਨਾ ਜਾਨੇ ਕਿਉਂ ਉਸੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਪੁਰਾਨੇ ਯਾਦ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ॥

ਚਟਕਤੀ ਧੁੱਪ ਕਲੀਓਂ ਕੀ ਔਰ ਆਮੋਂ ਕੇ ਘਨੇ ਸਾਏ
ਬ ਚਸ਼ਮ-ਏ-ਨਮ[1] ਤੁਝੇ ਮੰਜ਼ਰ[2] ਸੁਹਾਨੇ ਯਾਦ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ॥

ਕਭੀ ਲਫਜ਼ੋਂ ਕੇ ਲਹਿਜੇ ਸੇ ਕਭੀ ਮਾਅਨੀ ਕੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਸੇ
ਗ਼ਜ਼ਲ ਮੇਂ ਤੁਝ ਕੋ ਹਮ ਕਿਸ ਕਿਸ ਬਹਾਨੇ ਯਾਦ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ॥

ਵੋਹ ਬਰਕ ਏ ਬੇ ਵਫ਼ਾ[4] ਦੇਖੀ ਨਾ ਜਿਸ ਨੇ ਖ਼ਾਕ ਭੀ ਮੁੜ ਕਰ
ਉਸੇ ਅਬ ਤੱਕ ਸੁਲਗਤੇ ਆਸ਼ੀਆਨੇ[5] ਯਾਦ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ॥

ਅਬ ਆ ਜਾ ਲੌਟ ਕੇ ਨਗ਼ਮੋਂ ਮੇਂ ਮੇਰੇ ਰੂਹ-ਏ-ਮੌਸੀਕੀ[6]
ਕਿ ਰੋਜ਼ ਓ ਸ਼ਬ ਤੁਝੇ ਤੇਰੇ ਠਿਕਾਨੇ ਯਾਦ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ॥

ਦਰ ਏ ਦੌਲਤ[10] ਪੇ ਆਕਰ ਭੀ ਸਦਾਏਂ[11] ਜੋ ਨਹੀਂ ਦੇਤੇ
ਖ਼ੁਮਾਰ ਐਸੇ ਫ਼ਕੀਰੋਂ ਕੋ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਯਾਦ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ॥

---

1. ਗਿਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ, 2. ਦਿਸ਼, 3. ਅਰਥ, 4. ਬੇਵਫਾਈ ਦੀ ਬਿਜਲੀ, 5., ਆਹਲਣੇ, 6. ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਆਤਮਾ, 7. ਦਿਨ ਰਾਤ, 8. ਟੁੱਟਾ ਹਾਰ, 9. ਹੰਝੂ, 10. ਦੌਲਤ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ, 11. ਆਵਾਜ਼ਾਂ

ਲਬ ਕੋ ਅਫ਼ਸੁਰਦਾ[1] ਹੰਸੀ, ਪਲਕੋਂ ਕੋ ਗੌਹਰ[2] ਦੇ ਗਯਾ॥
ਵੋਹ ਮੁਝੇ ਗਹਿਰੇ ਖਿਆਲੋਂ ਕੇ ਸਮੰਦਰ ਦੇ ਗਯਾ॥

ਮੈਨੇਂ ਤੋ ਮਾਂਗੀ ਥੀ ਉਸ ਸੇ ਏਕ ਸ਼ਬ[3] ਕੀ ਚਾਂਦਨੀ
ਵੋਹ ਸੁਲਗਤੀ ਧੂਪ ਕਾ ਆਂਖੋਂ ਕੋ ਮੰਜ਼ਰ[4] ਦੇ ਗਯਾ॥

ਉਸ ਕੇ ਜਲਵੋਂ ਕੋ ਤਰਸਦੀ ਹੈਂ ਨਿਗਾਹੇਂ ਆਜ ਭੀ
ਵੋਹ ਜੋ ਰੇਗ ਏ ਦਸ਼ਤ[5] ਕੋ ਫੂਲੋਂ ਕਾ ਪੈਕਰ ਦੇ ਗਯਾ॥

ਪਿਆਰ ਕੇ ਪਨਘਟ ਪੇ ਆਨੇ ਕੇ ਲੀਏ ਸ਼ਾਮ ਓ ਸਹਰ[6]
ਏਕ ਅਲਬੇਲਾ ਕਿਸੀ ਕੋ ਦਿਲ ਕੀ ਗਾਗਰ ਦੇ ਗਯਾ॥

ਸਰਦ ਮੌਸਮ ਮੇਂ ਠਠਰਤੀ[7] ਬੇ ਵਫ਼ਾਈ ਕੋ ਕੋਈ
ਹਮਸਫ਼ਰ ਗੁੱਸੇ ਮੇਂ ਆਕਰ ਅਪਨੀ ਚਾਦਰ ਦੇ ਗਯਾ॥

ਮੇਰੀ ਆਵਾਰਾ ਤਬੀਅਤ ਕੋ ਤਿਰਾ ਹੁਸਨ ਓ ਜਮਾਲ[8]
ਏਕ ਮਰਕਜ਼[9] ਏਕ ਮ.ਕਸਦ[10] ਏਕ ਮਹਿਵਰ[11] ਦੇ ਗਯਾ॥

ਜ਼ੱਰੇ ਜ਼ੱਰੇ ਮੇਂ ਸਮੇਟੀ ਮੈਂਨੇ ਸਾਰੀ ਕਾਇਨਾਤ[12]
ਮੁਝ ਕੋ ਇਕ ਤਹਿਰੀਕ ਸੀ ਵੁ ਆ ਕੇ ਅਕਸਰ ਦੇ ਗਯਾ॥

ਦਰਦ ਕੀ ਰੁੱਤ ਮੇਂ ਬਰਸਤਾ ਹੈ ਬਹੁਤ ਅਬਰ[13]–ਏ–ਖ਼ਿਆਲ
ਤੇਰਾ ਗ਼ਮ ਦੁਨੀਆਂ ਕੋ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਸੁਖਨਵਰ[14] ਦੇ ਗਯਾ॥

ਕੈਸੇ ਕੈਸੇ ਆਪ ਨੇ ਗੋਸ਼ੇ[15] ਨਿਕਾਲੇ ਹੈਂ ਖ਼ੁਮਾਰ
ਕੌਨ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਗ਼ਜ਼ਲ ਕੋ ਐਸੇ ਤੇਵਰ ਦੇ ਗਯਾ॥

---

1. ਉਦਾਸ, 2. ਮੋਤੀ, 3., ਰਾਤ, 4., ਦ੍ਰਿਸ਼, 5. ਜੰਗਲ ਦਾ ਰੇਤਾ, 6 ਸ਼ਾਮ ਸਵੇਰ, 7. ਕੰਬਦੀ, 8. ਸੁਹੱਪਣ ਤੇ ਨੂਰ, 9. ਕੇਂਦਰ, 10. ਮਨੋਰਥ, 11. ਕੇਂਦਰ, 12. ਵਿਸ਼ਵ. 13. ਬੱਦਲ, 14. ਸ਼ਾਇਰ, 15. ਪੱਖ

ਮੁਝ ਸੇ ਅਸ਼ਕੋਂ ਕੇ ਗਹੁਰ[1] ਯਾਦੋਂ ਕੀ ਦੌਲਤ ਲੇ ਜਾ॥
ਐ ਮੇਰੀ ਰੂਹ–ਏ–ਗ਼ਜ਼ਲ ਅਪਨੀ ਅਮਾਨਤ ਲੇ ਜਾ॥

ਬੇ ਨਿਆਜ਼ੀ ਕੇ ਬੀਆਬਾਂਨ ਮੇਂ ਰਹਿਨੇ ਵਾਲੇ
ਆ ਮੇਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਸੇ ਰਿਸ਼ਤੋਂ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਲੇ ਜਾ॥

ਦੇਖਨੇ ਹੈ ਅਭੀ ਕੁਛ ਇਸ਼ਕ ਓ ਵਫ਼ਾ ਕੇ ਕਿੱਸੇ
ਖ਼ਾਬ ਦੇ ਜਾ ਮੁਝੇ ਐ ਦੋਸਤ ਹਕੀਕਤ ਲੇ ਜਾ॥

ਵੋਹ ਜੋ ਵਾਅਦੇ ਹੈਂ ਖੜੇ ਰਾਹ ਮੇਂ ਤੇਰੀ ਕਬ ਸੇ
ਉਨ ਕੀ ਭੀਗੀ ਹੁਈ ਆਂਖੋਂ ਸੇ ਇਜਾਜ਼ਤ ਲੇ ਜਾ॥

ਐ ਨਜ਼ਰ ਦੇਖ ਹੈ ਕਯਾ ਸਿਹਨੇ[2]–ਏ–ਚਮਨ ਮੇਂ ਰੌਨਕ
ਹੰਸਤੇ ਰਹਿਨਾ ਹੈ ਤੋਂ ਫੂਲੋਂ ਕੀ ਤਬੀਅਤ ਲੇ ਜਾ॥

ਐ ਸਬਾ[3] ਉਨ ਕੇ ਤਸੱਵਰ[4] ਕੇ ਨਿਹਾਂਖ਼ਾਨੋ[5] ਤਕ
ਮੇਰੇ ਪੈਗ਼ਾਮ ਸੇ ਪੈਗ਼ਾਮ ਕੀ ਨਿਕਹਤ[6] ਲੇ ਜਾ॥

ਇਸ ਸੇ ਪਹਿਲੇ ਕਿ ਚਲੇਂ ਠੰਢੀ ਹਵਾਏਂ ਗ਼ਮ ਕੀ
ਮੇਰੇ ਅਸ਼ਆਰ ਸੇ ਲਫਜ਼ੋਂ ਕੀ ਹਰਾਰਤ[7] ਲੇ ਜਾ॥

ਪਰਦਾ ਏ ਹੁਸਨ ਮੇਂ ਭੀ ਛੁਪ ਨਾ ਸਕੇ ਵੋ ਜਲਵਾ
ਭਰ ਕੇ ਆਖੋਂ ਮੇਂ ਖ਼ੁਮਾਰ ਇਤਨੀ ਬਸੀਰਤ[8] ਲੇ ਜਾ॥

---

1. ਮੋਤੀ, 2. ਵਿਹੜਾ, 3. ਸਵੇਰ ਦੀ ਹਵਾ, 3. ਕਲਪਨਾ, 5. ਜਿਥੇ ਭੇਦ ਹੋਣ, 6. ਖ਼ੁਸ਼ਬੂ, 7. ਤਪਸ਼, 8. ਨਜ਼ਰ, ਦਿਸ਼ਟੀ

ਸ਼ੌਕ ਸੇ ਮੈਂਨੇ ਜਲਾਏ ਹੈਂ ਇਨਾਯਤ[1] ਕਰਨਾ॥
ਐ ਹਵਾ ਮੇਰੇ ਚਿਰਾਗੋਂ ਕੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਕਰਨਾ॥

ਇਸ ਤਰਫ਼ ਪਿਆਰ ਕੀ ਬਸਤੀ ਹੈ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਾਲੋ
ਜੀ ਮੇਂ ਆ ਜਾਏ ਤੋ ਇਸ ਕੀ ਭੀ ਜ਼ਿਆਰਤ[2] ਕਰਨਾ॥

ਯਾਦ ਆਤਾ ਹੈ ਮੁਝੇ ਜ਼ੇਰ ਏ ਤਬੱਸੁਮ[3] ਰੋਨਾ
ਔਰ ਵੋਹ ਅਸ਼ਕੋਂ[4] ਕਾ ਤਬੱਸੁਮ[5] ਸੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਨਾ॥

ਓੜ੍ਹਕੇ ਖਿਰਦ[6] ਓ ਦਾਨਾਈ[7] ਕਾ ਜਾਮਾ ਤਨ ਪਰ
ਕਿਤਨਾ ਆਸਾਂ ਹੈ ਜ਼ਮਾਨੇ ਕੋ ਨਸੀਹਤ ਕਰਨਾ॥

ਯੇ ਨਈ ਨਸਲ ਕੀ ਖ਼ੁਸ਼ਬੂ ਹੈ ਰਹੇਗੀ ਪਲ ਭਰ
ਸੋਚ ਕਰ ਇਸ ਕੀ ਅਦਾਓਂ ਸੇ ਮੁਹੱਬਤ ਕਰਨਾ॥

ਰੋਕਨਾ ਰਾਹ ਕੇ ਪੱਥਰ ਕੀ ਹੈ ਅਗਰ ਆਦਤ
ਅਜ਼ਮ[8] ਕੇ ਪਾਓਂ ਕੀ ਫ਼ਿਤਰਤ[9] ਹੈ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕਰਨਾ॥

ਦਿਲ ਸੇ ਮਹਿਰੂਮ[10] ਹੈ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਕਾ ਸੀਨਾ ਯਾਰੋ
ਗ਼ੈਰ ਮੁਮਕਿਨ[11] ਹੈ ਯਹਾਂ ਇਸ਼ਕ ਓ ਮੁਹੱਬਤ ਕਰਨਾ॥

ਐਨ ਮੁਮਕਿਨ ਹੈ ਤੇਰਾ ਹਾਥ ਪਕੜ ਲੇ ਕੋਈ
ਫਿਰ ਭੀ ਲਿਖਨੇ ਕੀ ਖ਼ੁਮਾਰ ਉਨ ਕੋ ਜਸਾਰਤ[12] ਕਰਨਾ॥

1. ਮਿਹਰਬਾਨੀ, 2. ਯਾਤਰਾ, 3. ਮੁਸਕਾਨ, 4. ਹੰਝੂਆਂ, 5. ਮੁਸਕਾਨ, 6. ਅਕਲ, 7. ਸਿਆਣਪ, 8. ਹੌਸਲਾ, 9. ਸੁਭਾਅ, 10. ਵੰਚਿਤ, 11. ਅਸੰਭਵ, 12. ਹਿੰਮਤ

ਘੁਟ ਕੇ ਮਰ ਜਾਨੇ ਸੇ ਇੱਜ਼ਤ ਪਿਆਰ ਕੀ ਬੜਤੀ ਨਹੀਂ॥
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀ ਦੁਸ਼ਮਨੀ ਅੱਛੀ ਨਹੀਂ॥

ਇਸ ਕਦਰ ਤੇਰੀ ਮੁਹੱਬਤ ਨੇ ਅਕੇਲਾ ਕਰ ਦੀਆ
ਅਬ ਤੋ ਤਨਹਾਈ[1] ਭੀ ਆਕਰ ਦਿਲ ਕੋ ਬਹਿਲਾਤੀ ਨਹੀਂ॥

ਜਮ ਗਈ ਜਜ਼ਬਾਤ ਕੀ ਸਰਦੀ ਸੇ ਸ਼ਾਯਦ ਰਾਹ ਮੇਂ
ਬਾਤ ਜੋ ਮੈਂ ਨੇ ਕਹੀ ਵੋਹ ਆਪ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚੀ ਨਹੀਂ॥

ਪੂਛਤੀ ਫਿਰਤੀ ਹੈਂ ਆਂਖੇਂ ਨੀਂਦ ਕੇ ਘਰ ਕਾ ਪਤਾ
ਏਕ ਮੁੱਦਤ ਸੇ ਮੇਰੀ ਦੀਵਾਨਗੀ ਸੋਈ ਨਹੀਂ॥

ਆਸੂਓਂ ਕੇ ਪਾਓਂ ਛੂਤੇ ਹੈਂ ਯਹਾਂ ਲਾਲ ਓ ਗਹੁਰ[2]
ਯੇ ਫ਼ਕੀਰੋਂ ਕਾ ਨਗਰ ਹੈ ਸ਼ਾਹੋਂ ਕੀ ਬਸਤੀ ਨਹੀਂ॥

ਫ਼ਿਕਰ[3] ਕੇ ਆਂਗਨ ਮੇਂ ਜਬ ਸੇ ਗੁਲ ਤਬੱਸੁਮ[4] ਕੇ ਖਿਲੇ
ਏਕ ਖ਼ੁਸ਼ਬੂ ਸੀ ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਸੇ ਜਾਤੀ ਹੀ ਨਹੀਂ॥

ਹੈ ਮਕੀਂ[5] ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰ ਮੇਂ ਮੌਸਮ ਏ ਗੁਲ ਕੀ ਬਹਾਰ
ਐ ਖ਼ਿਜ਼ਾਂ[6] ਤੇਰੇ ਲੀਏ ਕੋਈ ਜਗਾ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ॥

ਇਸ ਕੀ ਬਾਤੋਂ ਕਾ ਨਾ ਕੋਈ ਸਰ ਨਾ ਕੋਈ ਪੈਰ ਹੈ।
ਐ ਨਜ਼ਰ ਤੂ ਨੇ ਯੇ ਦੁਨੀਆ ਗ਼ੌਰ ਸੇ ਦੇਖੀ ਨਹੀਂ॥

ਅਲਵਿਦਾਅ ਕਹਿਕੇ ਮੁਝ ਕੋ ਉਸ ਕੀ ਉਲਫ਼ਤ[7] ਐ ਖ਼ੁਮਾਰ
ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੋਈ ਕਿ ਵਾਪਸ ਫਿਰ ਕਭੀ ਲੌਟੀ ਨਹੀਂ॥

1. ਇਕੱਲਤਾ, 2. ਮੋਤੀ, 3. ਚੇਤਨਾ, 4. ਮੁਸਕਾਨ, 5. ਨਿਵਾਸੀ, 6. ਪਤਝੜ, 7. ਪਿਆਰ

ਤੁਝੇ ਦਿਲ ਸੇ ਭੁਲਾ ਦੇਨੇ ਕਾ ਹੀ ਹਮ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਤੇ ॥
ਮਗਰ ਫੂਲੋਂ ਕੋ ਉਨ ਕੇ ਖ਼ੁਦ ਸੇ ਕੈਸੇ ਜੁਦਾ ਕਰਤੇ ॥

ਹਮਾਰੇ ਰਾਸਤੇ ਸੇ ਧੂਪ ਨੇ ਕਟਵਾ ਦੀਏ ਸਾਏ[1]
ਕੋਈ ਬਾਦਲ ਨਜ਼ਰ ਆਤਾ ਤੋ ਉਸ ਸੇ ਇਲਤਜਾ[2] ਕਰਤੇ ॥

ਸੁਨਾਤੇ ਸ਼ੌਕ ਸੇ ਕਿੱਸਾ ਮੁਹੱਬਤ ਕਾ ਤੁਮਹੇਂ ਲੇਕਿਨ
ਕਹਾਂ ਸੇ ਇਨਤਿਹਾ[3] ਹੋਤੀ ਕਹਾਂ ਸੇ ਇਬਤਦਾ[4] ਕਰਤੇ ॥

ਖਲਾਅ ਮੇਂ ਦੇਖਤਾ ਰਹਿਤਾ ਹੈ ਵੋਹ ਉੜਤੇ ਪਰਿੰਦੋਂ ਕੋ
ਕੋਈ ਆਤਾ ਸਮਝ ਮੇਂ ਰੋਗ ਤੋ ਉਸ ਕੀ ਦਵਾ ਕਰਤੇ ॥

ਨਈ ਕਦਰੋਂ ਕੀ ਬਸਤੀ ਮੇਂ ਹਮਾਰਾ ਘਰ ਅਗਰ ਹੋਤਾ
ਤੋ ਹਮ ਭੀ ਤੁਮ ਸੇ ਮਿਲਨੇ ਕਾ ਫ਼ਕਤ[5] ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਕਰਤੇ ॥

ਅਗਰ ਰਖਤੇ ਹਟਾ ਕਰ ਰਾਤ ਕਾ ਪਰਦਾ ਵੋਹ ਖਿੜਕੀ ਕਾ
ਹਮ ਆਕਰ ਚਾਂਦਨੀ ਕੇ ਰੂਪ ਮੇਂ ਉਨ ਸੇ ਮਿਲਾ ਕਰਤੇ ॥

ਨਾ ਕਰ ਦੇਤਾ ਅਗਰ ਆਖੋਂ ਕੋ ਦੀਵਾਨਾ ਤੇਰਾ ਜਲਵਾ
ਤੁਝੇ ਇਕ ਬਾਰ ਫਿਰ ਹਮ ਦੇਖਨੇ ਕਾ ਹੌਸਲਾ ਕਰਤੇ ॥

ਗਮੇ ਉਲਫ਼ਤ[6] ਕਾ ਕੋਈ ਪਾਓਂ ਮੇਂ ਕਾਂਟਾ ਚੁਭਾ ਹੋਤਾ
ਤੋ ਅਸ਼ਕੋਂ[7] ਕੀ ਤਰਹ ਲਮਹੇ[8] ਭੀ ਰੁਕ ਰੁਕ ਕਰ ਚਲਾ ਕਰਤੇ ॥

ਖ਼ੁਮਾਰ ਇਸ ਚਲਤੇ ਫਿਰਤੇ ਦੌਰ ਮੇਂ ਹੋਤਾ ਕੋਈ ਹਮਦਮ
ਤੋ ਹਮ ਆਪਨੇ ਲਹੂ ਸੇ ਦੋਸਤੀ ਕਾ ਹੱਕ ਅਦਾ ਕਰਤੇ ॥

---

1. ਬਾਣਾ, 2. ਬੇਨਤੀ, 3. ਅੰਤ, 4. ਸ਼ੁਰੂਆਤ, 5. ਸਿਰਫ਼, 6. ਪਿਆਰ ਦਾ ਦੁੱਖ
7. ਹੰਝੂ 8. ਪਲ

ਮੁਝ ਸੇ ਅਬ ਮੇਰੀ ਤੜਪ ਭੀ ਬਦਗੁਮਾ[1] ਸੀ ਹੋ ਗਈ ॥
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਖਾਮੋਸ਼ੀਓਂ ਕੀ ਦਾਸਤਾਂ[2] ਸੀ ਹੋ ਗਈ ॥

ਰਾਤ ਦਿਨ ਆਖੋਂ ਸੇ ਟਪਕੇ ਹੈ ਕਲੇਜੇ ਕਾ ਲਹੂ
ਜ਼ੀਸਤ[3] ਅਬ ਜ਼ਖਮੋ ਕੀ ਜੈਸੇ ਗੁਲਿਸਤਾਂ[4] ਸੀ ਹੋ ਗਈ ॥

ਲੇ ਗਯਾ ਹੈ ਫੂਲ ਕੈਸੇ ਦਿਲ ਕੇ ਆਂਗਨ ਮੇਂ ਕੋਈ
ਅਬ ਤੋ ਖੁਸ਼ਬੂ ਭੀ ਤਬੀਅਤ ਪਰ ਗਿਰਾਂ[5] ਸੀ ਹੋ ਗਈ ॥

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੀ ਧੂਪ ਕਾ ਚਿਹਰਾ ਗੁਬਾਰ ਆਲੂਦ[6] ਹੈ
ਸ਼ਹਿਰ ਏ ਦਿਲ ਕੀ ਚਾਂਦਨੀ ਭੀ ਨੀਮ ਜਾਂ[7] ਸੀ ਹੋ ਗਈ ॥

ਫੂਲ ਔਰ ਸ਼ਬਨਮ ਕਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਮੁਖ਼ਤਸਰ[8] ਸਾ ਥਾ ਮਗਰ
ਏਕ ਸ਼ਬ[9] ਕੀ ਦੋਸਤੀ ਇਕ ਦਾਸਤਾਂ ਸੀ ਹੋ ਗਈ ॥

ਕੂਚਾ ਕੂਚਾ[10] ਪੂਛਤੀ ਫਿਰਤੀ ਰਹੀ ਤੇਰਾ ਪਤਾ
ਤੁਝ ਸੇ ਮਿਲਤੇ ਹੀ ਮੁਹੱਬਤ ਬੇਜ਼ੁਬਾਂ ਸੀ ਹੋ ਗਈ ॥

ਆਪ ਕੇ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲਾਨੇ ਸੇ ਯਹਾਂ ਬੰਦਾ ਨਵਾਜ਼
ਮੇਰੇ ਕਾਸ਼ਾਨੇ[11] ਕੀ ਧਰਤੀ ਆਸਮਾਂ ਸੀ ਹੋ ਗਈ ॥

---

1. ਸ਼ੱਕੀ, 2. ਕਹਣੀ, 3. ਜੀਵਨ, 4. ਬਾਗ, 5. ਭਾਰਾ, 6. ਭਰਿਆ, 7. ਧੁੰਦਲਾ, 9. ਰਾਤ,
10. ਗਲੀ ਗਲੀ, 11.ਘਰ

ਆ ਨਾ ਜਾਏ ਗ਼ਮ ਮੇਰਾ ਤੇਰੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਕੀ ਰਾਹ ਮੇਂ
ਇਸ ਲੀਏ ਮਿਲ ਕਰ ਤਬੀਅਤ ਸ਼ਾਦਮਾ[12] ਸੀ ਹੋ ਗਈ ॥

ਲਬ[13] ਸੀਏ ਆਂਸੂ ਪੀਏ ਕਿਸ ਕਿਸ ਬਹਾਨੇ ਸੇ ਜੀਏ
ਫਿਰ ਭੀ ਲਗਤਾ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਰਾਜ਼ਦਾਂ[14] ਸੀ ਹੋ ਗਈ ॥

ਪਾ ਬਰਹਨਾ[15] ਚਲ ਰਹਾ ਹੈ ਪਰਬਤੋਂ ਮੇਂ ਕਾਰਵਾਂ
ਰਾਸਤਾ ਗੁਮ ਹੋ ਗਯਾ ਮੰਜ਼ਿਲ ਧੂੰਆਂ ਸੀ ਹੋ ਗਈ ॥

ਸਰਹਦੋਂ ਸੇ ਜਬ ਸੁਨੀ ਬਿਛੜੇ ਦਿਲੋਂ ਕੀ ਦਾਸਤਾਂ
ਐ ਖ਼ੁਮਾਰ ਆਖੋਂ ਸੇ ਇਕ ਰਾਵੀ ਰਵਾਂ ਸੀ ਹੋ ਗਈ ॥

---

12. ਖੁਸ਼, 13.ਹੋਂਠ , 14. ਦਿਲ ਦੀ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ, 15. ਨੰਗੇ ਪੈਰ

ਤੜਪਤੀ ਬੇਕਰਾਰੀ[1] ਕਾ ਸਰਾਪਾ[2] ਦੇਖਨੇ ਵਾਲੇ ॥
ਬੜਾ ਦਿਲ ਹੈ ਤੇਰਾ ਬਿਰਹਾ ਕੋ ਰੋਤਾ ਦੇਖਨੇ ਵਾਲੇ ॥

ਥਾ ਸੋਚਾ ਔਰ ਲਬ ਪਰ ਔਰ ਥਾ ਬੋਲਾ ਗਯਾ ਕੁੱਛ ਔਰ
ਹੰਸੇ ਮਜਬੂਰੀਏ ਉਲਫ਼ਤ[3] ਕਾ ਜਲਵਾ ਦੇਖਨੇ ਵਾਲੇ ॥

ਤਰੱਨੁਮ ਸੇ ਗ਼ਜ਼ਲ ਮੇਰੀ ਪੜ੍ਹੇ ਬਹਿਤਾ ਹੂਆ ਪਾਨੀ
ਉਧਰ ਭੀ ਇਕ ਨਜ਼ਰ ਐ ਮੌਜੇ ਦਰਿਆ[4] ਦੇਖਨੇ ਵਾਲੇ ॥

ਜਵਾਂ ਉਸ ਕੀ ਤਜੱਲੀ[5] ਔਰ ਕਮਸਿਨ[6] ਹੈਂ ਤੇਰੀ ਆਂਖੇਂ
ਨਜ਼ਰ ਜਲ ਜਾਏਗੀ ਸੂਰਜ ਕਾ ਚਿਹਰਾ ਦੇਖਨੇ ਵਾਲੇ ॥

ਜਿਨਹੇਂ ਉਸ ਪਾਰ ਜਾਨਾ ਥਾ ਵੋਹ ਜਾਕਰ ਲੌਟ ਭੀ ਆਏ
ਕਿਨਾਰੇ ਪਰ ਹੈਂ ਮੌਜੋਂ[7] ਕਾ ਰਵੱਈਆ ਦੇਖਨੇ ਵਾਲੇ ॥

ਕਿਸੀ ਕੀ ਜਾਂ ਕਿਸੀ ਕਾ ਦਿਲ ਲੀਏ ਜਾਤਾ ਹੈ ਤੱਯਾਰਾ[8]
ਅਕੇਲੇ ਰਹਿ ਗਏ ਜੀਨੇ ਕਾ ਸਪਨਾ ਦੇਖਨੇ ਵਾਲੇ ॥

ਢਲੇਗੀ ਸ਼ਬ[9] ਤੋ ਸ਼ੇਅਰ ਓ ਫ਼ਿਕਰ[10] ਕੀ ਮਹਿਫ਼ਿਲ ਜਵਾਂ ਹੋਗੀ
ਔਰ ਉਠ ਕਰ ਜਾ ਚੁਕੇ ਹੋਂਗੇ ਤਮਾਸ਼ਾ ਦੇਖਨੇ ਵਾਲੇ ॥

ਖ਼ੁਮਾਰ ਆਕਰ ਗ਼ਜ਼ਲ ਕੀ ਦੇਵੀਆਂ ਜਾਦੂ ਜਗਾਤੀ ਹੈਂ
ਮਨਾਜ਼ਿਰ[11] ਪਿਆਰ ਕੇ ਅਬ ਹੋਂਗੇ ਕਿਆ ਕਿਆ ਦੇਖਨੇ ਵਾਲੇ ॥

---

1. ਬੇਚੈਨੀ 2. ਵਜੂਦ, 3. ਪਿਆਰ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ, 4. ਦਰਿਆ ਦੀ ਲਹਿਰ, 5. ਰੌਸ਼ਨੀ, 6. ਅੱਲੜ੍ਹ, 7. ਲਹਿਰਾਂ, 8. ਜਹਾਜ਼, 9. ਰਾਤ, 10. ਚਿੰਤਨ, 11. ਦ੍ਰਿਸ਼

ਸਰੂਰ ਓ ਕੈਫ਼[1] ਕੀ ਮਹਿਫ਼ਿਲ ਸਜਾਈ ਜਾਤੀ ਹੈ॥
ਖੁਸ਼ੀ ਕੀ ਗਮ ਕੋ ਕਹਾਨੀ ਸੁਨਾਈ ਜਾਤੀ ਹੈ॥

ਸੁਲਗਤੇ ਦਿਲ ਕੇ ਲਿਏ ਅਸ਼ਕ[2] ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਾਫ਼ੀ
ਤਰਹ ਤਰਹ ਸੇ ਯੇ ਆਤਿਸ਼[3] ਬੁਝਾਈ ਜਾਤੀ ਹੈ॥

ਮੈਂ ਦਿਲ ਸੇ ਕਹਤਾ ਹੁੰ ਅਕਸਰ ਕਿ ਭੂਲ ਜਾ ਉਨ ਕੋ
ਇਸੀ ਲੀਏ ਤੋ ਬਹੁਤ ਯਾਦ ਆਈ ਜਾਤੀ ਹੈ॥

ਤੁਮਹੇ ਤਰਾਸ਼ ਕੇ ਪੱਥਰ ਸੇ ਦੇਖਨਾ ਯੇ ਹੈ
ਖ਼ੁਦਾ ਕੇ ਹਾਥ ਸੇ ਕੈਸੇ ਖ਼ੁਦਾਈ ਜਾਤੀ ਹੈ॥

ਮੇਰੇ ਖ਼ਲੂਸ[4] ਕੀ ਆਂਖੇ ਜਬ ਆਜ ਭੀ ਨਮ ਹੈਂ
ਤੋ ਫਿਰ ਵਫ਼ਾ ਕਿਉਂ ਮੇਰੀ ਆਜ਼ਮਾਈ ਜਾਤੀ ਹੈ॥

ਨਜ਼ਰ ਸੇ ਕਹੀਏ ਕਿ ਪੂਛੇ ਹਮਾਰੀ ਨਜ਼ਰੋਂ ਸੇ
ਕਿਸੀ ਨਜ਼ਰ ਸੇ ਨਜ਼ਰ ਕਿਉਂ ਮਿਲਾਈ ਜਾਤੀ ਹੈ॥

ਖ਼ਲੂਸੇ ਦਿਲ ਕੋ ਬਚਾ ਲੋ ਬੁਰੀ ਨਿਗਾਹੋਂ ਸੇ
ਯੇ ਐਸੀ ਸ਼ੈਅ ਹੈ ਜੋ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੇ ਪਾਈ ਜਾਤੀ ਹੈ॥

ਪਲਕ ਕੀ ਓਟ ਮੇਂ ਛੁਪ ਕਰ ਸੁਨੇ ਕੋਈ ਆਂਸੂ
ਗ਼ਜ਼ਲ ਖ਼ੁਮਾਰ ਤੇਰੀ ਜਬ ਭੀ ਗਾਈ ਜਾਤੀ ਹੈ॥

1. ਖੁਸ਼ੀ, 2. ਹੰਝੂ, 3. ਅੱਗ 4.ਦਿਲ ਕਾ ਜਜ਼ਬਾ

ਉੜੇ ਪੁਰਜ਼ੇ ਮਿਰੇ ਮਿਆਰ ਇ ਇਨਸਾਨੀ ਸ਼ਰਾਫ਼ਤ ਕੇ॥
ਮਿਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹੈਂ ਖ਼ਾਕ ਮੇਂ ਈਵਾਂ[1] ਮੁਹੱਬਤ ਕੇ॥

ਸਕੂਨ-ਏ-ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕਿਉਂ ਕਰ ਮੁਯੱਸਰ[2] ਹੋ ਤੁਝੇ ਨਾਦਾਂ
ਹੈ ਦਿਲ ਮੇਂ ਆਗ ਨਫ਼ਰਤ ਕੀ ਨਜ਼ਰ ਮੇਂ ਖ਼ਾਬ ਜੰਨਤ ਕੇ॥

ਨਾ ਤੁਮ ਝੂਠੇ ਨਾ ਹਮ ਝੂਠੇ ਨਾ ਰਿਸ਼ਤੇ ਪਿਆਰ ਕੇ ਝੂਠੇ
ਹੈਂ ਫ਼ਿਤਰਤ ਕੀ ਯੇ ਸਬ ਸ਼ਕਲੇਂ ਤਕਾਜ਼ੇ ਹੈਂ ਜ਼ਰੂਰਤ ਕੇ॥

ਹਵਸ ਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਮੇਂ ਆਕਰ ਰੁਕਾ ਹੈ ਕਾਰਵਾਂ ਅਪਨਾ
ਬਚਾ ਲੇਨਾ ਅਗਰ ਮੁਮਕਿਨ ਹੋ ਗੌਹਰ[3] ਅਪਨੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕੇ॥

ਨਾ ਸ਼ਿਕਵਾ ਹੀ ਰਹਾ ਦਿਲ ਮੇਂ ਨਾ ਆਂਖੋਂ ਮੇਂ ਕੋਈ ਸਪਨਾ
ਜਬ ਆਏ ਰੂਬਰੂ ਮੇਰੇ ਨਏ ਚਿਹਰੇ ਹਕੀਕਤ ਕੇ॥

ਬਿਲਾ ਨਾਗਾ ਵੋਹ ਮੁਝ ਕੋ ਮਾਰਨੇ ਆਤਾ ਹੈ ਇਕ ਪੱਥਰ
ਮੁਹੱਬਤ ਸੇ ਭਰੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਹੈਂ ਉਸ ਕੀ ਹਕਾਰਤ[4] ਕੇ॥

ਨਜ਼ਰ ਆਤਾ ਹੈ ਅਕਸ ਉਨ ਕਾ ਅਪਨੇ ਅਕਸ ਮੇਂ ਮੁਝ ਕੋ
ਯੇ ਸਭ ਹੈਂ ਮੋਅਜਜ਼ੇ[5] ਮੇਰੇ ਤਸਵੁੱਰ ਕੀ ਬਸੀਰਤ[6] ਕੇ॥

ਖ਼ੁਮਾਰੇ ਜਾਂ ਹੈ ਵੋਹ ਉਸ ਕੇ ਨਾ ਜਾਨੇ ਕਿਤਨੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਹੈਂ
ਮੇਰੀ ਫ਼ਿਤਰਤ[7] ਮੇਂ ਰੰਗ ਓ ਰੂਪ[4] ਹੈਂ ਸਭ ਉਸ ਕੀ ਫ਼ਿਤਰਤ ਕੇ॥

1. ਘਰ 2. ਹਾਸਲ ਹੋਣ, 3.ਮੋਤੀ 4.ਨਫ਼ਰਤ 5.ਕਰਾਮਾਤਾਂ 6. ਸੂਰਤ 7.ਸੁਭਾਅ

ਕੋਈ ਹੋ ਜਾਏ ਨਾ ਹੰਗਾਮਾ ਬਾਮ ਓ ਦਰ ਕੇ ਕਰੀਬ॥
ਦੁਪੱਟਾ ਓੜ੍ਹਲੇ ਆਕਰ ਵੋਹ ਅਪਨੇ ਘਰ ਕੇ ਕਰੀਬ॥

ਹਜ਼ਾਰੋਂ ਰੰਗ ਭਰੇ ਉਸ ਨੇ ਮੇਰੀ ਆਖੋਂ ਮੇਂ
ਧਨਕ[1] ਸੀ ਬਨ ਕੇ ਰਹੇ ਵੋਹ ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰ ਕੇ ਕਰੀਬ॥

ਹਵਾਏਂ ਸਰਦ ਚਲੀਂ ਜਬ ਅਕੇਲੇ ਰਾਸਤੇ ਮੇਂ
ਸਿਮਟ ਕੇ ਆ ਗਿਆ ਕੋਈ ਮੇਰੇ ਜਿਗਰ ਕੇ ਕਰੀਬ॥

ਵੋਹ ਜਿਸ ਕੋ ਮੈਂਨੇ ਲਗਾਯਾ ਥਾ ਅਪਨੇ ਹਾਥੋਂ ਸੇ
ਅਬ ਏਕ ਯਾਦੋਂ ਕੀ ਬਸਤੀ ਹੈ ਉਸ ਸ਼ਜਰ[2] ਕੇ ਕਰੀਬ॥

ਖ਼ੁਮਾਰ ਚਾਂਦ ਹੈ ਮਹਿਮਾਂ ਮੇਰਾ ਦੁਆ ਕੀਜੀਏ
ਕਿ ਮੇਰੀ ਸ਼ਾਮ ਨਾ ਪਹੁੰਚੇ ਕਭੀ ਸਹਰ[3] ਕੇ ਕਰੀਬ॥

---

1. ਇੰਦਰ ਧਨੁਖ, 2. ਰੁੱਖ, 3. ਸਵੇਰਾ,

ਕਲੀਓਂ ਕੇ ਤਬੱਸੁਮ[1] ਕੀ ਤਨਵੀਰ[2] ਸਲਾਮਤ ਹੈ॥
ਮੰਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਮੰਜ਼ਰ[3] ਕੀ ਤਸਵੀਰ ਸਲਾਮਤ ਹੈ॥

ਤੂਨੇ ਮੁਝੇ ਜਿਸ ਗ਼ਮ ਕੀ ਰੌਨਕ ਸੇ ਨਵਾਜ਼ਾ ਥਾ
ਅਬ ਭੀ ਵੋਹ ਮੁਹੱਬਤ ਕੀ ਜਾਗੀਰ ਸਲਾਮਤ ਹੈ॥

ਬੇਖੌਫ਼ ਉੱਤਰ ਜਾਊਂ ਇਸ ਦੌਰ ਕੇ ਦਰਿਆ ਮੇਂ
ਕੁੱਛ ਡੂਬਤੀ ਕਦਰੋਂ ਕੀ ਤਾਸੀਰ ਸਲਾਮਤ ਹੈ॥

ਗੁਲਚੀਂ[4] ਕਾ ਇਰਾਦਾ ਹੈ ਖ਼ੁਸ਼ਬੂਓਂ ਕੇ .ਕਬਜ਼ੇ ਮੇਂ
ਗੁਲਸ਼ਨ ਮੇਂ ਬਹਾਰੋਂ ਕੀ ਤੌਕੀਰ[5] ਸਲਾਮਤ ਹੈ॥

ਨਫ਼ਰਤ ਕੇ ਤਸਵੁੱਰ ਕਾ ਸਰ ਕਾਟ ਕੇ ਰਖ ਦੇਗੀ
ਦਿਲ ਮੇਂ ਜੋ ਮੁਹੱਬਤ ਕੀ ਸ਼ਮਸ਼ੀਰ ਸਲਾਮਤ ਹੈ॥

ਜਬ ਤਕ ਹੈਂ ਖ਼ੁਮਾਰ ਅਪਨੀ ਗ਼ਜ਼ਲੋਂ ਕੇ ਦੀਏ ਰੌਸ਼ਨ
ਪੰਜਾਬ ਮੇਂ ਉਰਦੂ ਕੀ ਤਕਦੀਰ ਸਲਾਮਤ ਹੈ॥

---

1. ਮੁਸਕਾਨ, 2. ਰੌਸ਼ਨੀ, 3. ਦ੍ਰਿਸ਼, 4. ਮਾਲੀ, 5. ਇੱਜ਼ਤ, 6. ਕਲਪਣਾ

ਰਹਿ ਕੇ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ ਭੀ ਤੋ ਦੇਖ ਲੀਆ
ਬੇਜ਼ੁਬਾਨੀ[1] ਜ਼ੁਬਾਂ ਸੀ ਲਗਤੀ ਹੈ॥

ਹਮ ਤੇਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਮੇਂ ਕਿਧਰ ਜਾਏਂ
ਹਰ ਗਲੀ ਰਾਜ਼ਦਾਂ ਸੀ ਲਗਤੀ ਹੈ॥

ਪਿਆਰ ਸੇ ਬੋਲਤਾ ਹੈ ਜਬ ਕੋਈ
ਮੁਝ ਕੋ ਉਰਦੂ ਜ਼ੁਬਾਂ ਸੀ ਲਗਤੀ ਹੈ॥

ਨਿਕਹਤੇ[2]-ਏ-ਗੁਲ[3] ਕੋ ਕੈਦ ਕਰਨੇ ਕੀ
ਹਰ ਸਈ[4] ਰਾਇਗਾਂ[5] ਸੀ ਲਗਤੀ ਹੈ॥

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਫੂਲ ਕਾ ਤਬੱਸੁਮ ਹੈ
ਇਸ ਲੀਏ ਬੇ ਨਿਸ਼ਾਂ ਸੀ ਲਗਤੀ ਹੈ॥

ਤੇਰੀ ਬਸਤੀ ਨਈ ਤੋ ਹੈ ਲੇਕਿਨ-
ਇਕ ਖ਼ਾਲੀ ਮਕਾਂ ਸੀ ਲਗਤੀ ਹੈ॥

ਤੂ ਜੋ ਕਿੱਸਾ ਸੁਨਾ ਰਹਾ ਹੈ ਮੁਝੇ
ਮੇਰੀ ਹੀ ਦਾਸਤਾਂ ਸੀ ਲਗਤੀ ਹੈ॥

ਐ ਖ਼ੁਮਾਰ ਇਸ ਸੇ ਦੋਸਤੀ ਕਰ ਲੇ
ਮੌਜ ਏ ਗ਼ਮ ਬੇਕਰਾਂ[6] ਸੀ ਲਗਤੀ ਹੈ॥

---

1. ਖਾਮੋਸ਼ੀ, 2. ਖ਼ੁਸ਼ਬੂਆਂ, 3. ਫੁੱਲ, 4.ਕੋਸ਼ਿਸ਼ , 5. ਬੇਕਾਰ, 6.ਬੇਕਿਨਾਰ

ਮੁਹੱਬਤ ਕਰਨੇ ਵਾਲੋਂ ਕੀ ਅਦਾਏਂ ਔਰ ਹੋਤੀ ਹੈਂ॥
ਸਜ਼ਾ ਮਿਲਤੀ ਹੈ ਤੋ ਦਿਲ ਸੇ ਖਤਾਏਂ ਔਰ ਹੋਤੀ ਹੈਂ॥

ਸਭੀ ਬਾਦਲ ਪਿਘਲ ਜਾਤੇ ਹੈਂ ਹਰਿਆਲੀ ਕੀ ਆਂਚੋ ਸੇ
ਬਰਸਤੀ ਹੈਂ ਜੋ ਸਹਰਾ[1] ਪੇ ਘਟਾਏਂ ਔਰ ਹੋਤੀ ਹੈਂ॥

ਸਿਤਮ ਕੀ ਵਾਦੀਓਂ ਕੋ ਚੈਨ ਸੇ ਸੋਨੇ ਨਹੀਂ ਦੇਤੀ
ਜ਼ੁਬਾਨ-ਇ-ਬੇਜ਼ੁਬਾਨੀ ਕੀ ਸਦਾਏਂ[2] ਔਰ ਹੋਤੀ ਹੈਂ॥

ਚੁਰਾ ਕੇ ਖੁਸ਼ਬੂਏਂ ਕਰਤੀ ਹੈ ਦਾਅਵਾ ਬੇ ਗੁਨਾਹੀ ਕਾ
ਸਬਾ[3] ਕੇ ਸਾਮਨੇ ਗੁਲ ਕੀ ਅਦਾਏਂ ਔਰ ਹੋਤੀ ਹੈਂ॥

ਹਸੀਂ ਚਾਂਦੀ ਕੀ ਬਾਂਹੇ ਭੀ ਬਹੁਤ ਮਹਿਫ਼ੂਜ[4] ਕਰਤੀ ਹੈਂ
ਮਗਰ ਆਗ਼ੋਸ਼-ਏ-ਉਲਫ਼ਤ[5] ਕੀ ਗੁਫਾਏਂ ਔਰ ਹੋਤੀ ਹੈਂ॥

1.ਮਾਰੂਥਲ 2.ਆਵਾਜ਼ਾਂ 3. ਸਵੇਰ ਦੀ ਹਵਾ 4. ਸੁਰੱਖਿਅਤ 5.ਪਿਆਰ ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਵਿਚ

ਪਥਰੀਲੀ ਜ਼ਮੀਂ ਯਾਰੋ ਕੁੱਛ ਹਮ ਨੇ ਸੰਵਾਰੀ ਹੈ॥
ਅਬ ਆਪ ਕਰੇਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਅਬ ਆਪ ਕੀ ਬਾਰੀ ਹੈ॥

ਯੇ ਦਿਲ ਤੋ ਮੁਹੱਬਤ ਕੀ ਖ਼ੁਸ਼ਬੂ ਕਾ ਪੁਜਾਰੀ ਹੈ
ਮੰਦਿਰ ਭੀ ਹਮਾਰਾ ਹੈ ਮਸਜਿਦ ਭੀ ਹਮਾਰੀ ਹੈ॥

ਜਬ ਜੈਸੇ ਭੀ ਜੀ ਚਾਹੇ ਸਭ ਮਿਲ ਕੇ ਜਲਾਓ ਤੁਮ
ਯੇ ਘਰ ਭੀ ਤੁਮਹਾਰਾ ਹੈ ਆਤਿਸ਼ ਭੀ ਤੁਮਹਾਰੀ ਹੈ॥

ਯੇ ਖੋਖਲੀ ਲਕੜੀ ਹੈ ਤੁਮ ਜਿਸ ਕੋ ਉਠਾ ਲਾਏ
ਕਹਿਤੇ ਹੋ ਕਿ ਜੰਗਲ ਮੇਂ ਇਕ ਉਮਰ ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਹੈ॥

ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਏ ਤਮੰਨਾ ਮੇਂ ਹਰ ਸਖਸ਼ ਪਰੀਸ਼ਾਂ[1] ਹੈ
ਸਪਨੇ ਭੀ ਅਧੂਰੇ ਹੈਂ ਖ਼ਾਹਿਸ਼ ਭੀ ਕੰਵਾਰੀ ਹੈ॥

ਕੁਵੱਤ[2] ਕੀ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਤੋ ਕਰਲੀ ਮੇਰੇ ਕਾਂਧੋਂ ਨੇ
ਅਬ ਹੰਸ ਕੇ ਯੇ ਕਹਤੇ ਹੈਂ ਕੁੱਛ ਬੋਝ ਯੇ ਭਾਰੀ ਹੈ॥

ਇਕ ਹਾਥ ਸੇ ਬਾਂਟੇ ਹੈ ਇਕ ਹਾਥ ਸੇ ਮਾਂਗੇ ਹੈ
ਦਿਲ ਪਿਆਰ ਕੀ ਗਲੀਓਂ ਕਾ ਜ਼ਰਦਾਰ[3] ਭਿਖਾਰੀ ਹੈ॥

ਮਾਅਲੂਮ ਨਹੀਂ ਮੈਂਨੇ ਪਹਿਲੇ ਕੀ ਤਰਹ ਅਬ ਭੀ
ਬਾਜ਼ੀ ਯੇ ਮੁਹੱਬਤ ਕੀ ਕਿਉਂ ਜੀਤ ਕੇ ਹਾਰੀ ਹੈ॥

ਤਨ ਪਰ ਹੈ ਖ਼ੁਮਾਰ ਅਪਨੇ ਮਲਬੂਸ[4] ਤਬੱਸੁਮ ਕਾ
ਹਮ ਦੋਸਤ ਕਲੀਓਂ ਕੇ ਖ਼ੁਸ਼ਬੂਓਂ ਸੇ ਯਾਰੀ ਹੈ॥

1. ਪਰੇਸ਼ਾਨ, 2.ਤਾਕਤ, 3. ਅਮੀਰ, 4. ਕੱਪੜੇ

ਐਸਾ ਭੀ ਕਿਆ ਕਿ ਆਈਨਾ ਦੇਖਾ ਨ ਕੀਜੀਏ॥
ਇਤਨਾ ਭੀ ਅਪਨੇ ਆਪ ਸੇ ਪਰਦਾ ਨ ਕੀਜੀਏ॥

ਨਜ਼ਾਰਗੀ[1] ਪੇ ਬੰਦਿਸ਼ੇਂ ਤੋ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮਗਰ
ਤੀਖੀ ਨਜ਼ਰ ਸੇ ਫੂਲ ਪੇ ਲਿਖਾ ਨ ਕੀਜੀਏ॥

ਫ਼ਿਰ ਆਪ ਮੁਝ ਕੋ ਢੂੰਡੇਂਗੇ ਮੇਲੇ ਕੀ ਭੀੜ ਮੇਂ
ਐਸੇ ਅਕੇਲਾ ਛੋੜ ਕੇ ਜਾਇਆ ਨ ਕੀਜੀਏ॥

ਆਓ ਚਲੇਂ ਤਬਸੁੱਮ ਓ ਖ਼ੁਸ਼ਬੂ ਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਮੇਂ
ਮੰਜ਼ਿਲ ਵੋਹ ਕਿਤਨੀ ਦੂਰ ਹੈ ਸੋਚਾ ਨਾ ਕੀਜੀਏ॥

ਜਿਸ ਸ਼ਹਿਰ ਸੇ ਨਾ ਹੋ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਨ ਵਾਸਤਾ
ਉਸ ਸ਼ਹਿਰ ਕੀ ਤਰਫ਼ ਕਭੀ ਦੇਖਾ ਨ ਕੀਜੀਏ॥

ਇਸ ਕਾਰਵਾਂ ਕੇ ਲੋਗ ਹੈਂ ਸਾਰੇ ਸ਼ਿਕਸਤਾ ਪਾ[5]
ਦਿਲ ਕੋ ਕਿਸੀ ਕੇ ਸਾਮਨੇ ਛੋਟਾ ਨ ਕੀਜੀਏ॥

ਐਸਾ ਨ ਹੋ ਕਿ ਝੌਂਕੇ ਹਵਾਓਂ ਕੇ ਲੇ ਉੜੇਂ
ਅਪਨੇ ਤਰੀਕ ਏ ਫ਼ਿਕਰ[6] ਕੋ ਹਲਕਾ ਨ ਕੀਜੀਏ॥

ਇਤਨੀ ਗੁਜ਼ਾਰਿਸ਼ ਆਪ ਸੇ ਹੈ ਲੰਬੀ ਤਾਨ ਕਰ
ਮੇਰੀ ਹਰ ਇਕ ਬਾਤ ਪੇ ਸੋਇਆ ਨ ਕੀਜੀਏ॥

ਗਰਦਿਸ਼[7] ਸੇ ਬਰਕਰਾਰ ਹੈ ਯੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਖ਼ੁਮਾਰ
ਚਲਤੀ ਹੂਈ ਕੋ ਰਾਹ ਮੇਂ ਰੋਕਾ ਨ ਕੀਜੀਏ॥

1. ਦ੍ਰਿਸ਼, 2. ਟੁਕੜੇ ਟੁਕੜੇ, 3. ਜਵਾਰਭਾਟਾ, 4. ਕਿਸ਼ਤੀ, 5. ਥੱਕੇ ਹੋਏ,
6. ਸੋਚਣ ਦਾ ਢੰਗ, 7. ਚੱਕਰ

ਫ਼ਰੇਬ[1]-ਏ-ਆਰਜ਼ੂ ਖਾਨੇ ਲਗਾ ਹੈ॥
ਜ਼ਮਾਨਾ ਸੱਚ ਕੋ ਝੁਟਲਾਨੇ ਲਗਾ ਹੈ॥

ਸਿਮਟ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ ਕਦਰੋਂ ਕੀ ਚੋਲੀ
ਬਦਨ ਮਲਬੂਸ[2] ਪਰ ਛਾਨੇ ਲਗਾ ਹੈ॥

ਪੜ੍ਹਾ ਜੋ ਉਮਰ ਭਰ ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰ ਨੇ
ਸਮਝ ਮੇਂ ਅਬ ਕਹੀਂ ਆਨੇ ਲਗਾ ਹੈ॥

ਸ਼ਊਰ-ਓ-ਫ਼ਿਕਰ[3] ਸੇ ਜ਼ੋਰ ਏ ਕਲਮ ਸੇ
ਵੋਹ ਅਪਨੀ ਬਾਤ ਮਨਵਾਨੇ ਲਗਾ ਹੈ॥

ਵੁਹੀ ਬਾਰਿਸ਼ ਵੁਹੀ ਕੱਚੇ ਘਰੋਂਦੇ
ਦਿਲ ਐਸੀ ਰੁੱਤ ਸੇ ਘਬਰਾਨੇ ਲਗਾ ਹੈ॥

ਜੋ ਮਿਲਤਾ ਥਾ ਕਭੀ ਪਹਿਲੂ ਬਦਲ ਕਰ
ਵੁਹ ਅਬ ਖ਼ੁਦ ਸੇ ਭੀ ਕਤਰਾਨੇ ਲਗਾ ਹੈ॥

ਸੁਨਾ ਹੈ ਏਕ ਦੀਵਾਨਾ ਕਿਰਨ ਸੇ
ਫ਼ਲਕ[4] ਪਰ ਨਾਮ ਲਿਖਵਾਨੇ ਲਗਾ ਹੈ॥

ਗ਼ਜ਼ਲ ਕੀ ਮਹਿਵਸ਼ੋ[5] ਆਂਚਲ ਬਿਛਾਓ
ਤਸਵੁੱਰ ਫੂਲ ਬਰਸਾਨੇ ਲਗਾ ਹੈ॥

ਖ਼ੁਮਾਰ ਆ ਲੂਟ ਲੇ ਅਸ਼ਕੋਂ[6] ਕੀ ਦੌਲਤ
ਕਿ ਮੌਸਮ ਪਿਆਰ ਕਾ ਜਾਨੇ ਲਗਾ ਹੈ।

1. ਇਛਾ ਦਾ ਮਕਰ, 2. ਲਿਬਾਸ, 3. ਚੇਤਨਾ, 4. ਅਸਮਾਨ 5. ਚੰਨ ਜਿਹੇ ਚਿਹਰੇ, 6. ਹੰਝੂ

ਦਰ ਖੁਲਾ ਹੈ ਮੁਨਤਜ਼ਿਰ[1] ਅਰਮਾਨ ਹੈ॥
ਉਸ ਕੇ ਆਨੇ ਕਾ ਬਹੁਤ ਇਮਕਾਨ ਹੈ॥

ਦੌਲਤ-ਇ-ਦੁਨੀਆ ਮੁਬਾਰਕ ਹੋ ਤੁਝੇ
ਮੇਰਾ ਸਰਮਾਇਆ ਮੇਰਾ ਈਮਾਨ ਹੈ॥

ਜਿਸ ਸੇ ਭੀ ਮਿਲੀਏ ਪਰੀਸ਼ਾਂ ਹਾਲ ਹੈ
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕਾ ਮਸਅਲਾ[2] ਪਹਿਚਾਨ ਹੈ॥

ਦਿਲ ਸੇ ਕਹੀਏ ਵੋਹ ਭੀ ਹੋ ਸਜਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰ[3]
ਖ਼ਾਕਸਾਰੀ[4] ਅਜ਼ਮਤੇ ਇਨਸਾਨ[5] ਹੈ॥

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੀ ਦੌੜ ਹੈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਬਹੁਤ
ਖ਼ੁਦਕਸ਼ੀ ਕਰਨਾ ਖਿਲਾਫ਼ੇ ਸ਼ਾਨ ਹੈ॥

ਕਹਿ ਕੇ ਦੀਵਾਨਾ ਚਲੇ ਜਾਤੇ ਹੈਂ ਲੋਗ
ਬੇ ਨਿਆਜ਼ੀ ਆਜ ਕਾ ਰੁਜਹਾਨ[6] ਹੈ॥

ਕਹਿਕਸ਼ਾਂ[7] ਦਰ ਕਹਿਕਸ਼ਾਂ ਦਰ ਕਹਿਕਸ਼ਾਂ
ਹੈ ਜ਼ੁਬਾਂ ਚੁੱਪ ਔਰ ਨਜ਼ਰ ਹੈਰਾਨ ਹੈ॥

ਲਿਖਤੇ ਲਿਖਤੇ .ਕਲਮ ਹੋ ਜਾਏ ਸੁਰਖ਼
ਫ਼ਨ[8] ਕੋਈ ਭੀ ਹੋ ਬਲਾਏ-ਏ-ਜਾਨ ਹੈ॥

ਹੋ ਖ਼ਿਆਲ-ਏ-ਦੋਸਤ ਸੇ ਕਿਉਂ ਕਰ ਨਿਜਾਤ
ਯੇ ਤੋ ਮੇਰਾ ਰੋਜ਼ ਕਾ ਮਹਿਮਾਨ ਹੈ॥

ਯੇ ਮੁਸਲਸਲ[9] ਅਸ਼ਕ ਬਾਰੀ[10] ਐ ਖ਼ੁਮਾਰ
ਇਕ ਬੜੇ ਤੂਫ਼ਾਨ ਕਾ ਏਲਾਨ ਹੈ॥

1. ਉਡੀਕ ਵਿਚ, 2. ਮਸਲਾ, 3. ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਵਾਲਾ, 4. ਨਿਮਰਤਾ, ਹਲੀਮੀ, 5. ਆਦਮੀ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ, 6. ਰੁਝਾਣ, 7. ਆਕਾਸ਼ ਗੰਗਾ, 8. ਹੁਨਰ, 9. ਨਿਰੰਤਰ, 10. ਰੋਣਾ।

ਚੁਨ ਚੁਨ ਕੇ ਫੂਲ ਅਪਨੀ ਨਜ਼ਰ ਮੇਂ ਪਰੋ ਲੀਏ॥
ਮੁੱਦਤ ਸੇ ਹਮ ਤੋ ਰੌਨਕ-ਏ-ਗੁਲਸ਼ਨ ਕੇ ਹੋ ਲੀਏ॥

ਆਂਸੂ ਬਹੇ ਤੋ ਮਿਟ ਗਏ ਬੇਚੈਨੀਓਂ ਕੇ ਦਾਗ਼
ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਿਲੋਂ ਨੇ ਆਂਖ ਕੇ ਪਾਨੀ ਸੇ ਧੋ ਲੀਏ॥

ਕਿਉਂਕਰ ਪਹੁੰਚ ਸਕੋਗੇ ਕਿਨਾਰੇ ਕੀ ਧੂਪ ਤੱਕ
åÎ é¶å¯ÁÅÃ° î¶ÃøÆ¶ ਡੁਬੋ ਲੀਏ॥

ਚਲਤੇ ਹਮ ਉਸ ਕੇ ਸਾਥ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਤੱਕ ਮਗਰ
ਉਸ ਨੇ ਤੋ ਅਪਨੇ ਪਾਓਂ ਮੇਂ ਕਾਟੇਂ ਚੁਭੋ ਲੀਏ॥

ਬਰਸੇ ਜੋ ਉਨ ਕੀ ਯਾਦ ਕੇ ਬਾਦਲ ਤਮਾਮ ਰਾਤ
ਤਨਹਾਈਓਂ[2] ਨੇ ਸੁਰਮਈ ਆਂਚਲ ਭਿਗੋ ਲੀਏ॥

ਕੁਛ ਭੀ ਤੋ ਨਜ਼ਰ ਕਰਨੇ ਕੇ .ਕਾਬਿਲ ਨਾ ਮਿਲ ਸਕਾ
ਮੈਂ ਨੇ ਜ਼ਮੀਂ ਕੇ ਸਾਰੇ ਸਮੰਦਰ ਬਿਲੋ[3] ਲੀਏ॥

1. ਕਿਸ਼ਤੀਆਂ, 2. ਇਕੱਲਤਾ, 3. ਰਿੜਕ

ਚੋਣਵੇਂ ਸ਼ੇਅਰ

ਇਕ ਵਹਿਮ ਓ ਗੁਮਾ ਸੀ ਲਗਤੀ ਹੈ
ਸਾਰੀ ਬਸਤੀ ਧੂੰਆਂ ਸੀ ਲਗਤੀ ਹੈ॥
ਰਹਿ ਕੇ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ ਭੀ ਤੋ ਦੇਖ ਲੀਆ
ਬੇਜ਼ੁਬਾਨੀ ਜ਼ੁਬਾਂ ਸੀ ਲਗਤੀ ਹੈ॥

ਮੈਂ ਹਰਫ ਹਰਫ ਕਈ ਰਾਜ਼ ਖੋਲਤਾ ਜਾਊਂ॥
ਜ਼ਮਾਨੇ ਲਿਖ ਲੇ ਉਸੇ ਮੈਂ ਜੋ ਬੋਲਤਾ ਜਾਊਂ॥

•

ਰਾਤ ਕੇ ਅੰਧੇਰੇ ਮੇਂ ਆਸ ਟਿਮਟਿਮਾਤੀ ਹੈ
ਦੂਰ ਕੋਈ ਜਲਤਾ ਹੈ ਦੀਆ ਸਾ ਪਹਾੜੋਂ ਮੇਂ॥

•

ਜੋ ਕਹ ਰਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰਾ ਮਕਾਨ ਮੇਰਾ ਹੈ॥
ਮੈਂ ਜਾਨਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਆਂਗਨ ਮੇਂ ਉਸ ਕਾ ਡੇਰਾ ਹੈ॥

•

ਮੀਰਾਸ[1] ਨਹੀਂ ਅਪਨੀ ਐ ਹਮਸਫ਼ਰੋ ਦੁਨੀਆ
ਲੇਕਿਨ ਹੋ ਯਹਾਂ ਜਬ ਤਕ ਅਪਨਾ ਇਸੇ ਘਰ ਸਮਝੋ॥

•

ਜਬ ਸਾਮਨੇ ਰਖਤਾ ਹੂੰ ਕੋਈ ਨਕਸ਼ ਬਨਾ ਕਰ
ਮਹਸੂਸ ਯੇ ਹੋਤਾ ਹੈ ਕਹੀਂ ਇਸ ਮੇਂ ਕਮੀ ਹੈ॥

•

ਖ਼ੁਦ ਅਪਨੇ ਹੀ ਅਹਿਸਾਸ ਕੀ ਭੱਠੀ ਮੇਂ ਜਲੇ ਹੈਂ॥
ਹਮ ਹੈਂ ਜੋ ਕੜੀ ਧੂਪ ਕੇ ਸਾਏ ਮੇਂ ਪਲੇ ਹੈਂ॥

•

ਕੋਈ ਗਿਰਤੀ ਹੁਈ ਦੀਵਾਰ ਨ ਆਏ ਸਰ ਪਰ
ਦੋਸਤੋ ਖਸਤਾ ਮਕਾਨਾਤ ਸੇ ਬਚ ਕੇ ਰਹਨਾ॥

1 ਜਾਇਦਾਦ

ਖਿੜਕੀਆਂ ਓੜ੍ਹ ਕੇ ਸੋ ਜਾਤੀ ਹੈਂ ਅਪਨੇ ਪਰਦੇ
ਦਿਨ ਮੇਂ ਹੋਤੀ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਰਾਤ ਸੇ ਬਚ ਕੇ ਰਹਨਾ॥

ਪੂਛ ਲੇਤੀ ਹੈਂ ਜੋ ਚੁਪਚਾਪ ਨਿਗਾਹੇਂ ਉਨ ਕੀ
ਐ ਖ਼ੁਮਾਰ ਐਸੇ ਸਵਾਲਾਤ ਸੇ ਬਚ ਕੇ ਰਹਨਾ॥

ਜਿਸ ਨਜ਼ਰ ਨੇ ਹੋਂ ਗੁਲਾਬੋਂ ਕੇ ਤਬਸੁੱਮ[1] ਚੂਮੇ
ਪੂਛਿਯੇ ਉਸ ਸੇ ਕਿ ਕਯਾ ਦਿਲ ਸ਼ਿਕਨੀ[2] ਹੋਤੀ ਹੈ॥

ਛੇੜਤੀ ਰਹਿਤੀ ਹੈਂ ਸਾਹਿਲ[3] ਕੋ ਉਭਰਤੀ ਮੌਜੇਂ
ਐ ਖ਼ੁਮਾਰ ਉਨ ਕੀ ਜਬ ਆਪਸ ਮੇਂ ਬਨੀ ਹੋਤੀ ਹੈਂ॥

•

ਮੁਝੇ ਮਾਅਲੂਮ ਹੈ ਤੂ ਮੁਸਕਰਾ ਕਰ ਭਾਗ ਜਾਏਗਾ
ਤੇਰੀ ਫ਼ਿਤਰਤ ਸੇਂ ਮੌਜੋਂ ਕੀ ਰਵਾਨੀ[4] ਮਿਲਤੀ ਜੁਲਤੀ ਹੈ॥

ਖ਼ੁਮਾਰ ਆਏ ਤੇਰੇ ਹਰ ਸ਼ੇਅਰ ਸੇ ਖੁਸ਼ਬੂ ਅਨੋਖੀ ਸੀ
ਕਹੀਂ ਛੁਪ ਕਰ ਤੁਝੇ ਫੂਲੋਂ ਕੀ ਰਾਨੀ ਮਿਲਤੀ ਜੁਲਤੀ ਹੈ॥

•

ਮੇਰੀ ਤਨਹਾਈ[7] ਜਬ ਅਸ਼ਆਰ[8] ਮੇਂ ਢਲ ਜਾਤੀ ਹੈ॥
ਚੰਦ ਲਮਹੋਂ ਕੇ ਲਿਏ ਜ਼ੀਸਤ[9] ਸੰਭਲ ਜਾਤੀ ਹੈ॥

ਤੁਮ ਜਬ ਆ ਜਾਤੇ ਹੋ ਝਰਨੋਂ ਕਾ ਤਰੱਨੁਮ[10] ਬਨ ਕਰ
ਫ਼ਿਕਰ-ਓ-ਅਹਿਸਾਸ[11] ਕੀ ਦੁਨੀਆਂ ਹੀ ਬਦਲ ਜਾਤੀ ਹੈ॥

---

1. ਮੁਸਕਾਨ, 2. ਦਿਲ ਟੁੱਟਣਾ, 3. ਕਿਨਾਰਾ, 4. ਲਹਿਰਾਂ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ, 7. ਇਕਲਤਾ, 8. ਸ਼ਿਅਰ, 9. ਜ਼ਿੰਦਗੀ, 10. ਲੈਅ, 11. ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ,

ਰਾਤ ਟਪਕਾਤੀ ਹੈ ਜਬ ਪਿਆਸੇ ਗੁਲੋਂ ਪਰ ਸ਼ਬਨਮ
ਨਾਜ਼ਨੀ ਫੂਲੋਂ ਕੇ ਹੋਟੋਂ ਕੀ ਦਹਿਲ ਜਾਤੀ ਹੈ॥

ਐ ਖੁਮਾਰ ਉਸ ਸੇ ਕਹੋ ਨਜ਼ਰ-ਏ-ਇਨਾਯਤ[12] ਕਰਦੇਂ
ਉਨ ਕੇ ਛੂਨੇ ਸੇ ਘੜੀ ਮੌਤ ਕੀ ਟਲ ਜਾਤੀ ਹੈ॥

---

12. ਮਿਹਰ ਭਰੀ ਨਿਗਾਹ।